श्रीहेमचन्द्राचार्य ग्रन्थमाला

पंडितशुभशीलगणिविरचित—

श्रीविक्रमचरित्रम् ।

[प्रथम खंडः]

आचार्य-विजयनीतिसूरीणामुपदेशेन बळवास्तव्यस्य श्रीमतः श्रेष्ठिवर्यस्य शाह अमीलाल रायचन्द ' इत्येतस्य द्रव्यसाहाय्येन प्रकाशितम्, बळावास्तव्येन सुश्रावकहर्षचन्द्रात्मजेन पंडितभगवानदासेन संशोधितं च ।

संवत १९८१ प्रथमावृत्ति प्रतय ५००

प्रकाशक–श्रीहेमचंद्राचार्यजैनग्रन्थमालाना प्रमुख कोचिननिवासी शाह
पोपटलाल मुळजी अने मंत्री पंडित भगवानदास हर्षचंद्र.

मुद्रक––श्री जैनएडवोकेट मुद्रणयंत्राधिपति शाह वाडीलाल बापुलाल
घीकांटा जेशंगभाइनी वाडी—अमदावाद.

निवेदन

आ विक्रमचरित्र लगभग त्रण वरस थया छापवाने प्रारंभेलु छता प्रेस वगेरेनी केटलीक मुश्केलीओने लीधे आजे पुरु थाय छे आ चरित्रनो प्रथमभाग सर्ग १-थी ७-सर्ग सुधी वडोदरा प्रेसमा छापेल छे परन्तु जल्दी पूरु करवाना इरादाथी बाकीनोभाग आठमा सर्गथी लींबडी श्रीजसवन्तसिंह श्री प्रेसमा आप्यो हतो अने ते प्रेसना अधिपतिए जल्दीथी छापी पूरो करी आप्यो छे छतां केटलीक सांसारिक अडचणने लीधे बे त्रण मास जेटलो पुन विलंब थयो छे. आ चरित्र उपर एक विस्तृत प्रस्तावना लखवानी इच्छा हती, पण उपरना कारणने लीधे तेम करवु बनी शक्युं नथी. आ ग्रन्थनां मुद्रणमा डेलाना भंडारमाथी शरुआतमा क. ख. संज्ञक बे प्रतो मळी हती, परन्तु ते बन्ने प्रतो शुद्ध नहोती, लगभग प्रथम भाग छपाया पछी वधारे अशुद्धि जणाता बीजीप्रतनी आवश्यकता जणाइ अने तपास करता डेलाना भंडारमाथी ग. संज्ञक त्रीजी प्रत मळी, ते त्रणे प्रतना आधारे मुद्रण अने संशोधननु कार्य करेलु छे, तो पण केटलेक स्थळे संदिग्ध पाठ रह्यो छे, तेमज दृष्टिदोषथी अने अक्षरयोजकना प्रमादथी पण केटलेक स्थले अशुद्धिओ रहेलछे. तेशिवाय प्रेसमा छपाता पण काना मात्राओ त्रुटित थवाथी पण अशुद्ध पाठ थयेल छे तो आशा छे के ते वाचक ते-सब बाबतो दरगुजर करशे.

आ ग्रन्थनु शुद्धिपत्रक पण विलम्बना भयथी पाछळथी आपवा धार्युछे. आ चरित्र आचार्यश्रीविजयनीतिसूरिना उपदेशथी वेरावळनिवासी श्रीयुत शेठ अमीलाल रायजीनी द्रव्यसहायथी तेमना पिताश्री श्रीमान् श्रेष्ठी रायचन्द रतनजीना स्मरणार्थे प्रकाशित करवामां आव्यु छे अने तेमना पिताश्री शेठ रायचन्द रतनजीनो फोटो पण आ साथे आपवामा आव्यो छे

श्रीहेमचन्द्राचार्यजैनग्रन्थमाला
संवत् १९८१ फाल्गुन वदि ६

प्रकाशक.

आ ग्रन्थमाळामां प्रकाशित थयेला ग्रन्थो.

मणिपतिराजर्षिचरित्र—आ चरित्रना कर्ता श्री जम्बूकवि छे. रचना सरल तेमज आलंकारिक छे, चरित्र वैराग्यरस-प्रधान छे. साधु साध्वीने वांचवा लायक तेमज व्याख्यानमां उपयोगी ग्रन्थ छे. मूल्य. ०—८—०

कर्मग्रन्थ कर्मप्रकृति पंचसंग्रह मूळ—आ ग्रन्थमां आ त्रण प्रकरणो मूळ मात्र छापेला छे. " ०—८—०

विक्रमचरित्र खंड १—२—आ चरित्रना कर्ता श्रीमान् मुनिसुंदरसूरिना शिष्य पं० शुभशीलगणि छे, रचना अत्यन्त सरल छे. तेमां विक्रमराजानुं सविस्तर चरित्र आपेलुं छे. चरित्र घणुं रसिक छे.तेमज मनोहर छे. ग्रन्थ संख्या लगभग सात हजार श्लोक प्रमाण छे, साधुओ माटे खास व्याख्यानोपयोगी आ ग्रन्थ छे. मूल्य बन्ने भागना १—८—०

छपाता ग्रन्थो.

कर्मग्रन्थ विवेचनसहित भाग १ लो—आ प्रथम भागमां १—४ कर्मग्रन्थ विवेचन सहित आपवामां आवशे. कर्मग्रन्थना कठिन विषयनुं स्पष्ट तेमज सरल भाषामां विस्तारसहित विवेचन करवामां आवशे.

नाभिनन्दनोद्धार प्रबंध—आ ग्रन्थना कर्ता कक्कसूरि छे. तेमणे शत्रुंजयनी प्रतिष्ठा करनार पोताना गुरु अने उद्धार करनार समरसिंह शेठनुं वृत्तांत आपेलुं छे. रचना प्रासादिक अने सुन्दर छे. इतिहासज्ञोने विशेष उपयोगी छे.

अर्हम्

श्रीविक्रमचरितम्

श्रीशुभशीलगणिविरचितम् ।

[इष्टदेवतास्तुतिरूपं मङ्गलम्]

यस्याग्रेऽणुतुल्या धत्ते मद्योतः पुष्पदन्तयोः । जीयात् तत् परमं ज्योतिर्लोकालोकप्रकाशकम् ॥ १ ॥

३ राज्यं येन-नितं वता प्रथमतः सन्दर्शितानि क्षितौ, लोकाय व्यवहारपद्धतिरलं दानं च दीक्षाक्षणे ।

ज्ञाने मुक्तिपथश्च नाभितनुधाधीशोरुवंशाम्बर-त्वष्टा श्रीवृषभप्रभुः प्रथयतु श्रेयांसि भूयांसि नः ॥ २ ॥

मायद्दन्ति-समीरजित्वरहय-योग्य मणि-काञ्चन-स्वर्नारीसमरूपभूरिवनिता-पोल्लासिचक्रिश्रियम् ।

५ त्यक्त्वा यस्तृणवल्लो व्रतरमा तीर्थंकरः षोडशः, स श्रीशान्तिजिनस्तनोतु भविनां शान्तिं नताखण्डलः ॥ ३ ॥

आनम्रानेकदेवाधिप-नृपति-शिरः स्फारकोटीरकोटिः, कल्याणाङ्कुरकन्दो यदुकुलतिलकः कज्जलाभाङ्गदीप्तिः ।

---

१ त्यक्त्वा=त्यक्त्व । २ म विशतु क । ३ समीरजेतृतुरग ख । ४ जितरूप- ख । ५ कोटिर=मुकुटम् ।

लोकालोकावलोकी मधुमधुरवचाः प्रोज्झितोदारदारः, श्रीमान् श्रीउज्जयन्ताचलशिखरमणिर्नेमिनाथोऽवताद्वः ॥ ४ ॥
स्वामिन् ! मामुग्रसेनक्षितिपकुलभवां सानुरागां सुरूपां, बालां त्यक्त्वा कथं त्वं वृहुमनुजरतां मुक्तिनारीमरूपाम् ।
वृद्धां मूकामकुल्यां करपदरहितामीहसेऽशेपविद् श्राग्[1], इत्युक्तो राजिमत्या यदुकुलतिलकः श्रेयसे सोऽस्तु नेमिः ॥ ५ ॥
कस्तूरीकृष्णकायच्छविरतनुफणारत्नरोचिष्णुभाली, विद्युच्छाली गभीरानवद्यवचनमहागर्जिविस्फूर्जितश्रीः ।
वर्षन् तत्त्वाम्बुपूरैर्भविजनहृदयोर्व्यां लसद्बोधिबीजा–ङ्कूरं श्रीपार्श्वमेघः प्रकटयतु शिवानर्घ्यसस्याय शश्वत् ॥ ६ ॥
बाल्ये निर्जरनाथसंशयभिदे गीर्वाणशैलः पदा–ङ्गुष्ठस्पर्शनमात्रतोऽजनि महे येनार्हता चालितः ।
व्योमव्यापितनुः सुरः शठमतिः कुब्जीकृतो मुष्टिना, स श्रीवीरजिनस्तनोतु सततं कैवल्यशर्माङ्गिनाम् ॥ ७ ॥
लभते भाग्यतो वह्वीः सुष्ठु श्री-धी-यशस्ततीः । श्रीविक्रमार्क भूपाल इव देशी सुपुण्यतः ॥ ८ ॥
तथाहि—[अवन्तीनगरीवर्णनम्]
युगादिजिनपुत्रेणा-वन्तिना वासिता पुरी । अवन्तीत्यभवन्नाम्ना जिनेन्द्रालयशालिनी ॥ ९ ॥
मालवावनितन्वङ्गी–भास्वद्भालविभूषणम् । अवन्ती विद्यते वर्या पुरी स्वर्गपुरीनिभा ॥ १० ॥
तत्र श्रीजिनराजशासनरमासीमन्तिनी साम्प्रतं, सौभाग्यं भजतां कथं न भुवनव्यामोहनप्रत्यलम् ? ।

---

१ श्राक=शीघ्रम् ।

यस्या मौक्तिकहारवल्लिवदुर[1] शृङ्गारयत्युच्चकै । श्रीसर्वज्ञलसन्निकेतनतंतिर्गङ्गातरङ्गोज्ज्वला ॥ ११ ॥
यत्र धर्म दयामूलं कुर्वन् पौरजनोऽखिल । अर्थकामाविहाप्नोति परत्र च शिवश्रियम् ॥ १२ ॥

यत —

" धर्मसिद्धो ध्रुव सिद्धि-र्द्युम्ने प्रद्युम्नयोरपि[2] । दुग्धोपलब्धौ सुलभा सम्पत्तिर्दधि-सर्पिषो ॥ १३ ॥

[गन्धर्वसेनाद् विक्रमार्कस्योत्पत्ति]

तत्रैव न्यायमार्गेण पालयन् जनता: सदा । भूपो गन्धर्वसेनोऽभू-ज्जिताशेषद्विषच्चय ॥ १४ ॥
अन्यदोज्जयिनीपार्श्वे—ग्रामे लक्ष्मीपुराभिधे । ब्राह्मणीं विधवा वर्यां वीक्ष्य रागी नृपोऽभवत् ॥ १५ ॥
लोभयित्वा धनाद् भर्तृ-हरपुत्रसमन्विताम् । अङ्गीचकार गन्धर्वसेनो भूमिपतिस्तदा ॥ १६ ॥
ब्राह्मणी मेदिनीनाथ-पत्नी भूत्वा क्रमात् प्रिया । असूत तनय सूर्यस्वप्नसमुचित वरम ॥ १७ ॥
जन्मोत्सव नृपः कृत्वा सूनोर्विस्तरतस्तदा । सूर्यस्वप्नाद् ददौ नाम विक्रमार्क इति श्रुतम् ॥ १८ ॥

अथवा एवम्—[अन्यमते गर्दभिल्लाद् विक्रमार्कस्योत्पत्ति]

तत्र न्यायाध्वना सर्वा जनताः पालयन् सदा । गर्दभिल्लो नृपो राज्य चकार स्वर्गिनाथवत् ॥ १९ ॥

---

[1] तति —कैलासशैलोपमा ख । [2] अर्थकामयोरपि ।

यतः—[यथार्थस्वामिस्वरूपम्]

" शत्रूणां तपनः सदैव सुहृदामानन्दनश्चन्द्रवत्, पात्रापात्रनिरीक्षणे सुरगुरुर्दीनेषु कर्णोपमः ।
नीतौ रामनिभो युधिष्ठिरसमः सत्ये श्रिया श्रीपतिः, स्वीयान्येष्वपि-पक्षपातसुभगः स्वामी यथार्थो भवेत् " ॥ २० ॥

धीमती श्रीमतीत्याह्वे द्वे पत्न्यौ तस्य सुन्दरे । अभूतां पञ्चबाणस्य रतिप्रीत्याविव क्रमात् ॥ २१ ॥
दधाना **धीमती** गर्भं सुन्दरस्वप्नसूचितम् । शुभेऽह्नि सुषुवे पुत्रं पूर्ववार्के स्फुरद्द्युतिम् ॥ २२ ॥
जन्मोत्सवं नृपः कृत्वाऽऽ—कार्यं सज्जनबान्धवान् । ददौ **भर्तृहरे**त्याख्यं पुत्रस्य मुदिताशयः ॥ २३ ॥
वर्द्धमानः क्रमाद्भर्तृ—हरिपुत्रो दिने दिने । मातापित्रोर्ददौ मोद—मब्धेरिन्दुरिवानिशम् ॥ २४ ॥

यतः—[पुत्रवत्या श्लाघ्यत्वम्]

" उत्पतन् निपतन् रिङ्गन् हसन् लालावलीर्वमन् । कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते सुतः ॥ २५ ॥
शर्वरीदीपकश्चन्द्रः प्रभाते रविदीपकः । त्रैलोक्ये दीपको धर्मः सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ २६ ॥

दधाना **श्रीमती** गर्भं सुस्वप्नोदयसूचितम् । दान—शील—तपो—भाव—देवार्चादिपराऽभवत् ॥ २७ ॥
रजनीप्रान्तसमये श्रीमत्या सुखसुप्तया । दृष्टोऽर्को विलसद्दीप्तिः स्वप्ने वृद्धिं व्रजन् स्फुटम् ॥ २८ ॥
सम्प्राप्तसमये हारि—वासरेऽर्कोदयक्षणे । **श्रीमती** सुषुवे पुत्रं निधानमिव मेदिनी ॥ २९ ॥
गर्दभिल्लः क्षमापालः कृत्वा जन्मोत्सवं मुदा । **विक्रमार्के**ति नामादात् सूनोरर्कविलोकनात् ॥ ३० ॥

सूर्योदयस्य वेलायां जायते यस्य जन्म तु । तस्य दीर्घं भवेदायुः पश्चाया उदयः पुनः ॥ ३१ ॥
स्तन्यपानादिना पञ्च-धात्रीभिस्तनय क्रमात् । पाल्यमानोऽभव माता-पित्रोर्हर्षोदयप्रद. ॥ ३२ ॥
पुत्रौ द्वावपि सद्रूप-लावण्यगुणशालिनौ । अभूतामश्विनीपुत्रा-विव क्षोणिपतेः क्रमात् ॥ ३३ ॥

[भर्तृहरिणाऽनङ्गसेनाया पाणिग्रहणम्]

भर्तृहरोऽन्यदाऽनङ्ग-सेना भीमनृपाङ्गजाम । गर्दभिल्लेन भूपेन सोत्सव परिणायित. ॥ ३४ ॥
गर्दभिल्लो नृपोऽन्येद्यु-र्लसद्बलसमन्वित. । साधयामास नि.शेषान् विद्वेषिमेदिनीपतीन् ॥ ३५ ॥
यत — [उद्योगस्य प्रशंसा]

'उद्योगिन पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी—र्दैव हि दैवमिति कापुरुषा वदन्ति ।
दैव निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या, यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोष ॥ ३६ ॥
उद्यमं साहस धैर्यं बल बुद्धिः पराक्रमम् (मः) । षडेते यस्य विद्यन्ते तस्य दैव पराङ्मुखम् ॥ ३७ ॥
सन्मार्गेण सदा न्यायी पालयन् सकलाः प्रजा । स्मारयामास सर्वेषा रामराज्यस्थितिं जने ॥ ३८ ॥

[गर्दभिल्लस्य राज्ञो मृत्युः]

अन्येद्युः शूलरोगेण गर्दभिल्लमहीपति. । मृत्वाऽकस्मान्महाधाम जगाम धर्मतत्परः ॥ ३९ ॥

[भर्तृहरस्य राज्याभिषेकः]

मृत्युकृत्यादिके कार्ये कृते मन्त्रीश्वरादयः । सदुत्सवं व्यधुर्भर्तृ–हरे राज्याभिषेचनम् ॥ ४० ॥

यतः—

"सर्वाः सम्पत्तयः सद्यो जायन्ते तस्य जन्मिनः । प्राग्भवोपार्जितं यस्य पुण्यद्रविणमूर्जितम्" ॥ ४१ ॥

[विक्रमस्य देशान्तरगमनम्]

[1]भूपेन विक्रमादित्यो–पमानं गमिताऽन्यदा । एकाकी खड्गमादाय ययौ देशान्तरे क्वचित् ॥ ४२ ॥

यतः—

" मांण पणट्ठइ जइ न तणु तो देसडा चइज्ज । मा दुज्जणकरपल्लवेहिं दंसिज्जंत भमिज्ज ॥ ४३ ॥ "

[भर्तृहराय दीर्घजीवित्वदायकस्य फलस्य विप्रेण समर्पणम्.]

पुर्यवन्त्यां द्विजो निःस्व एको नारायणाभिधः । आरराधामरीं पूजो–पहारैर्भुवनेश्वरीम् ॥ ४४ ॥
बीजपूरं सुरी तुष्टा बहुजीवितदायकम् । ददौ द्विजन्मने तस्मै सदाकारं रसान्वितम् ॥ ४५ ॥
फलं लात्वा द्विजोऽवादीद् देव्यनेन फलेन किम् ? । इदानीं मम दुःस्थस्य दीनस्येह द्विजन्मनः ॥ ४६ ॥
लक्ष्मीं विना नृणां भूरि जीवितव्यमपि स्फुटम् । जायते दुःखदं बाढं मृत्योरप्यधिकं स्फुटम् ॥ ४७ ॥

---

१. नृपेण ख. । २. माने प्रनष्टे यदि न तनुस्ततो देशस्त्यज्यते । मा दुर्जनकरपल्लवैर्दृश्यमानो भ्राम्यतु ॥

यत —

" वरं रेणुर्वरं भस्म नष्टश्रीर्न पुनर्नरः । भुक्त्वैन दृश्यते पूजा क्वापि पर्वणि पूर्वयोः ॥ ४८ ॥
जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते । दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ॥ ४९ ॥
वरं वनं व्याघ्रगणैर्निषेवितं जलेन हीनं बहुकण्टकाकुलम् । तृणैश्च शय्या वसनं च वल्कलं न बन्धुमध्ये निधनस्य जीवितम्" ॥५०॥
देवी प्रोवाच ते विप्र ! भाग्यं तादृग् न दृश्यते । यादृशेन रमा बह्वी भविष्यति तवालये ॥ ५१ ॥
गच्छ स्वस्थः स्वकस्थाने किञ्चिद् धनं भविष्यति । श्रुत्वा तद्वाडवो देवीं नत्वाऽचालीत्फलान्वितः ॥ ५२ ॥
गत्वा गृहे कृतस्नान-देवपूजाक्रमो द्विजः । उपविष्टः फलं भोक्तुं चित्ते चिन्तितवानिति ॥ ५३ ॥
मैमानेन दरिद्रस्य जीवितेनाधिकेन किम् ? । दीयते च नृपस्यास्य तदा स्याज्जगतः सुखम् ॥ ५४ ॥

यतः—

"आपन्नस्यार्त्तिहरणं शरणागतरक्षणम् । त्यागः पुण्यानुरागश्च राज्यलक्ष्मीलताऽम्बुदाः ॥ ५५ ॥
दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् । अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥ ५६ ॥
* ध्यात्वेति वाडवो भर्तृ-हराय प्रददौ फलम् । उक्त्वा तन्महिमाधाम-धनश्च स्वगृहं ययौ ॥ ५७ ॥

[भूपेन राज्ये फलस्य समर्पणम्]

भोक्तुमिच्छन् फलं दध्यौ भूपतिर्हृद्यहं खलु । जीवितेन मया किं स्यात् पट्टराज्ञीं विना च ताम् ॥ ५८ ॥

---

१ श्रुत्वैतद् । २ ममाधिनो व- ख । * 'यास्तेजस्वी तेजस्वी०' खपुस्तकेऽधिकः पाठ ।

विचिन्त्येति फलं राज्ञ्यै ददौ स्नेहेन भूपतिः । राज्ञ्यादाय फलं ध्यातं किं स्यात् जीवितया मया ॥ ५९ ॥

[राज्ञ्या हस्तिपकाय समर्पणम्]

जीवन्त्यां मयि चेत्पूर्वं मृत्युं हस्तिपको गमी । अहं तर्हि हतैवेति मत्वा तस्मै फलं ददौ ॥ ६० ॥

[हस्तिपकेन वेश्यायै वेश्यया च पुना राज्ञे फलस्य समर्पणम्]

ध्यात्वा च पूर्ववत् तेन[2] दत्तं नगरयोषिति । नीचाऽहमिह मत्वेति वेश्याऽदात् भूभुजे च तद् ॥ ६१ ॥

तदेव फलमुर्वीशो ज्ञात्वा चागमकारणम् । तदा च प्राप्तवैराग्यो भूपश्चिन्तितवानिदम् ॥ ६२ ॥

[भर्तृहरिनिर्वेदः]

" यां चिन्तयामि सततं मयि सा विरक्ता, साप्यन्यमिच्छति जनं स जनोऽन्यसक्तः[1] ।
अस्मत्कृते च परितुष्यति[3] काचिदन्या, धिक् तां च तं च मदनं च इमां च मां च ॥ ६३ ॥

सम्मोहयन्ति मदयन्ति विडम्बयन्ति, निर्भर्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति ।
एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां, किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥ ६४ ॥

अश्वप्लुतं माधवगर्जितं च०
॥ ६५ ॥

अहो संसारवैरस्यं वैरस्यकारणं स्त्रियः । दोलालोला कमला रोगा भोगा देह गेहम् ॥ ६६ ॥

---

१ साऽस्मै ख. । २ तेन=हस्तिपकेन । ३. परिखिद्यति. क ।

धन्यानां गिरिकन्दरे निवसतां ज्योतिः परं ध्यायता–मानन्दाश्रुजलं पिबन्ति शकुना निःशङ्कमङ्केशया ।
अन्येषां तु मनोरथैः परिचितप्रासाद–वापीतट–क्रीडा–काननकेलि–मण्डनजुषामायुः परं क्षीयते ॥६७॥

ध्यात्वेति भर्तृहरभूमिपतिर्विरक्तः, संसारतः परमविद्[१]–जलमग्नचेताः ।
राज्यं विमुच्य तृणवत् वरकुम्भिताक्ष्य–सिद्धान्तसारमभजत् वरयोगमाशु ॥ ६८ ॥

यतः —

"जह चयइ चक्कवट्टी परित्थरं तत्तियं मुहुत्तेण । न चयइ तहा अहन्नो दुब्बुद्धी खप्परं दमओ ॥ ६९ ॥[२]
गत्वा भर्तृहरोपान्ते जगुर्मन्त्रीश्वरा इति । स्वामिस्त्वया विनेदानीं राज्यं सर्वं विनङ्क्ष्यति ॥ ७० ॥
जगौ भर्तृहरो राज्यं कस्येदं कस्य बान्धवाः । आत्मीयार्थं जनाः सर्वे मिलन्ति द्रुमपक्षिवत् ॥ ७१ ॥
माता–पितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च । संसारेऽत्र व्यतीतानि कस्याहं कस्य बान्धवाः ॥ ७२ ॥
सहस्रशो मया राज्यलक्ष्मीः प्राप्ता भवान्तरे । वैराग्यश्रीर्न कुत्रापि लब्धा स्वर्गापवर्गदा ॥ ७३ ॥

भर्तृहरकृतवैराग्यशत(तका)वतारादिसम्बन्धोऽत्र ज्ञातव्यः ॥

यतीनां कुर्वता चिन्तां गृहस्थानां मनागपि । जायते दुर्गतौ पातः क्षयश्च तपसः पुनः ॥ ७४ ॥

यतः —

---

१ परमविद्प्रतिमग्न क । २ यथा त्यजति चक्रवर्ती प्रविस्तरं तावन्मुहूर्तेन । न त्यजति तथाऽधन्यो दुर्बुद्धिः कर्परं द्रमकः ॥

" [1]थेवोवि गिहिपसंगो जइणो सुद्धस्स पंकमावहइ । जह सावारत्तरिसी हसिओ पज्जोयनरवइणा (?) ॥ ७५ ॥
सब्भावो वीसम्भो, नेहो रइव(इ)यरो य जुवइजणा(णे) । सयणघरसंपसारो तव-सील-वयाइं फेडिज्जा ॥ ७६ ॥
जोइसनिमित्तअक्खर० ॥ ७७ ॥
जह जह कीरइ संगो० ॥ ७८ ॥ " इत्यादि

एवं भर्तृहरो जल्पन् मणि-तृणसमाशयः । जगाम विपिने कर्तुं तपस्तीव्रं तमश्छिदे ॥ ७९ ॥

[वह्निवेतालेन राज्याधिष्ठानम्]

इतो राज्यं तदा शून्यं वह्निवेतालिकोऽसुरः । मत्वाऽधिष्ठाय तस्थौ सः क्रूरात्मा तत्क्षणात्तदा ॥ ८० ॥
श्रीपतिं क्षत्रियं मत्वा कुलीनं मन्त्रिणस्ततः । राज्ये भर्तृहरस्याशु स्थापयामासुरादरात् ॥ ८१ ॥
जघान श्रीपतिं रात्रौ वह्निवेतालिको मरुत् । दृष्ट्वा भूपं मृतं प्रात-र्मन्त्रिणो दुःखिनोऽभवन् ॥ ८२ ॥
एवं यं यं नृपं तत्र स्थापयन्ति स्म धीसखाः । तं तं रात्रौ सदा वह्नि-वेतालो हन्ति दुष्टधीः ॥ ८३ ॥
मन्त्रिणः सततं भूरि-बलिं कुर्वन्ति शान्तये । तथापि स सुरो दुष्टो नैव शान्तिमुपेयिवान् ॥ ८४ ॥

---

१. स्तोकोऽपि गृहिप्रसङ्गो यतेः शुद्धस्य पङ्कमावहति । यथा......ऋषिर्हसितः प्रद्योतनरपतिना ॥

२. सद्भावो विश्रम्भः स्नेहो रतिव्यतिकरो युवतिजने। स्वजनगृहसंप्रसारः तपः शील-व्रतानि स्फेटयेत् ॥

खलः सत्क्रियमाणोऽपि ददाति कलहं सताम्। दुग्धधौतोऽपि किं याति वायसः कलहंसताम् ॥ ८५ ॥
दुज्जणजण-बब्बूलवणं जइ सिंचीइ अमिएण। तोइ ति कण्टफाटणागातिहिं तैणइ गुणेण ॥ ८६ ॥

यतः—

"सद्भिः संसेव्यमानोऽपि शान्तवाक्यैर्जलैरिव। ग्लुष्टपाषाणवद् दुष्टः स्वाभिप्रायं न मुञ्चति ॥ ८७ ॥
स्नेहेन भूरिदानेन कृतः स्वस्थोऽपि दुर्जनः। दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन् करोत्येकमपि द्विधा ॥ ८८ ॥

[विक्रमस्य भट्टमात्रेण सह रोहणाचलगमनम्]

दर्शयित्वाऽन्यदा भट्ट-मात्राह्वो नैगमः कलाम्। कस्यचिन्नगरोपान्ते विक्रमस्यामिलत् क्रमाद् ॥ ८९ ॥
द्रविणार्थमतो भट्ट-मात्रयुग् विक्रमो भ्रमन्। रोहणाद्रिसमीपस्थ-ग्रामे सायं क्वचिद्ययौ ॥ ९० ॥
भट्टोऽभाक्षीन्नरं कञ्चिद् कथमत्राप्यते मणिः। स प्राहेह खनीमध्य-मभ्यास्येति प्रजल्पते ॥ ९१ ॥
हस्तं दत्वाऽलिके स्वीये हहा दैवेत्युदीरयन्। यो घातं दत्ते तस्मै रोहणो दत्ते मणिम् ॥ ९२ ॥
विक्रमार्को जगावेवं यः पुमानित्युदीरयन्। गृह्णाति रोहणाद्रत्नं कातरः स निगद्यते ॥ ९३ ॥
रोहणो यदि हा दैव-शब्दं विनाऽधुना ध्रुवम्। दत्ते मह्यं मणिं ग्राह्य-स्तदा स नान्यथा मया ॥ ९४ ॥

यतः—

१—२ किलह० ख। ३ तणुई ख। ४ भूतिदा- क। ५ ऽलक्ये क।

उद्योगिनं नरं लक्ष्मीः समायाति स्वयंवरा । दैवं दैवमिति प्रोच्चैर्वदन्ति कातरा नराः ॥ ९५ ॥
विक्रमार्कस्ततो भट्ट-मात्रयुक्तो गिरौ ययौ । यनते विक्रम दैन्यं भट्टो वाचयितुं नृपम् ॥ ९६ ॥
विक्रमार्को ददत् घातं गिरौ दैन्यं न जल्पति । भट्टोऽवददवन्तीतः समेतोऽत्रक् पुमानिति ॥ ९७ ॥
विक्रमार्क ! त्वदीयाम्बा रोगेण मृत्युमागमत् । श्रुत्वेति विक्रमो दैन्यं जल्पन् भालं जघान सः ॥ ९८ ॥
तावत् खनित्रघातेन सपादलक्षमूल्यकम् । प्रादुरासीन् मणिर्दीप्ति-प्रद्योतितदिगन्तरः ॥ ९९ ॥
भट्टमात्रो मणिं लात्वा विक्रमार्कशयेऽमुचत् । ततश्च भवतो माता कुशलिन्यस्ति सोऽवदत् ॥ १०० ॥
श्रुत्वैतत् कुशलोदन्तं मातुर्विक्रमभानुमान् । हर्षं ततान पाथोदध्वनेर्मयूरवत्तदा ॥ १०१ ॥
यतः—
"दयैव धर्मेषु गुणेषु दानं प्रायेण चान्नं मथितं प्रियेषु । मेघः पृथिव्यामुपकारकेषु तीर्थेषु माता तु मता नितान्तम् ॥ १०२ ॥
तीर्थे धर्मे च देवे च विवादो विदुषां बहुः । मातुश्चरणचर्चा तु सर्वदर्शनसंमता ॥ १०३ ।
गङ्गास्नानेन यत्पुण्यं नर्मदादर्शनेन च । तापीस्मरणमात्रेण तन्मातुः पदवन्दनात् ॥ १०४ ॥
आदिगुणेषु विनयः सर्वशास्त्रेषु मातृका । सृष्टौ जलं दया धर्मे तीर्थेषु जननी मता ॥ १०५ ॥"
एवं ध्यात्वा तदा श्रीमद्विक्रमार्कमहीपतिः । क्षेप्तुं रत्नं खनीमध्ये श्लोकमेकं जगाविति ॥ १०६ ॥

१. समेष्यति. ।

धिग् रोहणगिरिं दीन दारिद्र(द्र्य)व्रणरोहणम् । दत्ते हा देवमित्युक्ते रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥ १०७ ॥

[ततो विक्रमस्यावधूतवेषेण तापीतीरगमनम्]

इत्युक्त्वा रत्नमुत्सृज्य तत्रैव विक्रमार्यमा । अवधूतस्य वेषेण-तापीतीरमुपाययौ ॥ १०८ ॥
श्रुत्वा शिवारवं भट्टमात्रोऽवक् नटिनीतटे । भूषणैर्भूषिता नारी मृताऽस्तीत्यत्र वक्ति सा ॥ १०९ ॥
शब्दानुसारतस्तत्र गत्वा विक्रमभानुमान् । दृष्ट्वा तथा स्थितां नारीं प्राह सत्यं वचस्तव ।. ११० ॥
अहं नास्याः स्त्रिया लामि भूषणानि मनागपि । रोचते यदि ते त्वं तु गृहाण मित्र ! तानि वा ॥ १११ ॥
भट्टमात्रो जगौ नो चेत् त्वं लास्यस्या विभूषणम् । अहं चाण्डालिकं कर्म न कुर्वे साम्प्रतं सुहृत् ॥ ११२ ॥

यत —

" क्षुत्क्षामोऽपि जराकृशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कष्टां दशा—मापन्नोऽपि विपन्नदीधितिरपि प्राणेषु गच्छत्स्वपि ।
मत्तेभेन्द्रविशालकुम्भदलनव्यापारबद्धस्पृहः, किं जीर्णं तृणमत्ति मानमहतामग्रेसर केसरी " ॥ ११३ ॥
पुनः शिवारवं श्रुत्वा भट्टमात्रो जगावद· । इयं वक्ति तवावन्ती-राज्यं मासे भविष्यति ॥ ११४ ॥
ततो भुवि भ्रमन् श्रुत्वाऽवन्त्या राज्यस्य शून्यताम् । तपस्याग्रहणं भर्तृहरस्य च महीपते ॥ ११५ ॥
तदा विक्रममार्तण्डोऽवधूतवेषभृद् जगौ । अहं तत्र पुरे राज्य-कृते यास्यामि साम्प्रतम् ॥ ११६ ॥
भविष्यति ममावन्त्या राज्यं चेद्धि कदाचन । भट्टमात्र त्वयाऽवन्त्यामागन्तव्यं सुहृत्तम ! ॥ ११७ ॥

मयि राज्यं वितन्वाने न्यायमार्गेण सर्वतः । त्वामहं मन्त्रिणां मध्ये धुरि कुर्वे सुहृद्वरम् ॥ ११८ ॥

यतः—

" ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति । भुङ्क्ते भोजयते नित्यं षड्विधं प्रीतिलक्षणम् " ॥ ११९ ॥

[ततो विक्रमस्य अवन्त्यामागमनम्.]

मुत्कलाप्य तदा भक्त्या विक्रमं भट्टमात्रकः । स्मरन् मित्रगुणान् स्वीय–नगरं समुपागमत् ॥ १२० ॥
ततो भ्रमन् महीपीठ–मवन्त्यामेत्य विक्रमः । राज्यशून्यस्वरूपं च पप्रच्छ मन्त्रिणोऽन्तिके ॥ १२१ ॥
मन्त्रीश्वरा जगुर्भर्तृ–हरभूमिपतेः पदे । यो यश्च स्थाप्यते तं तं हन्ति भूपतिमग्निकः ॥ १२२ ॥
विक्रमार्को जगौ मह्यं राज्यं ददत चेद्यदि । तदा दुष्टान्निहत्याशु सज्जनान् पालयाम्यहम् ॥ १२३ ॥

यतः—

"दुष्टस्य दण्डः स्वजनस्य पूजा, न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः । अपक्षपातो रिपुराष्ट्ररक्षा, पञ्चैव धर्माः कथिता नृपाणाम् ॥"

[विक्रमार्कस्य राज्यप्राप्तिः]

सत्त्वं तस्य निरीक्ष्याशु दत्वा राज्यं च मन्त्रिणः । हृष्टा ययुर्निजं स्थानं ततो भूपो व्यधादिदम् ॥ १२५ ॥
मूटकत्रयपक्वान्न–सत्पुष्पप्रकरैर्भृशम् । पुरप्रतोलिका–राज–शय्या- गेहान्तरावनीम् ॥ १२६ ॥
स्थाने स्थाने महीपालो राजमार्गं स्वसेवकैः । तलिका–तोरणाद्यैश्च भूषयामास वेगतः ॥ १२७ ॥

ततः खड्गमेकाकी पल्यङ्कस्योपरि स्थितः । उन्निद्रो विक्रमादित्यो निर्भयो निशि सत्त्ववान् ॥ १२८ ॥

यत.—

"सीह सउण न चन्द्रबल निगोइ धण रिद्धि । एकल्लो लक्खहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि ॥ १२९ ॥

[अग्निवेतालस्य प्रसन्नता]

इतो बीभत्सरूपाढ्य–श्चाग्निवेतालो सुराधम. । पुरगोपुरमार्गेणाचालीद्राजगृह प्रति ॥ १३० ॥

राजशय्या–गृहेऽभ्येत्य खड्ग लात्वा नत्र नृपम् । हन्तु सद्योऽग्निवेतालो दधावे रौद्ररूपभृत् ॥ १३१ ॥

भूपोऽवग् रक्षितनाल । शयनेऽह स्थितोऽधुना । पूर्वं लाहि बलि पश्चाद् गृहाण मम विग्रहम् ॥ १३२ ॥

मनोऽभीष्ट बलि प्राप्य–ऽग्निवेतालो महीपतेः । वचोऽभत्र निशम्येति दध्यावेषो हि सत्त्ववान् ॥ १३३ ॥

यत.—

" दैवेऽपि शङ्कते तेभ्यः कृत्वा विनाशनानि च । विघ्नैरस्खलितोत्साहा' प्रारब्ध न त्यजन्ति ये ॥ १३४ ॥

सदाचारस्य धीरस्य धर्मतो दीर्घदर्शिन । न्यायप्रवृत्तस्य सत सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥ १३५ ॥

एकोऽहमसहायोऽह कृशोऽहमपरिच्छदः । स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते " ॥ १३६ ॥

श्रुत्वा धैर्यरतस्य विक्रमार्कस्य सात्त्विकम् । भाग्य प्रवर्द्धमान च विज्ञायाग्निवेतालस्तदा ॥ १३७ ॥

प्राह तुष्टोऽग्निवेताल. पुरः स्थित्वा महीपते । कुरु राज्य प्रजा न्याय–मार्गेण शाधि सन्ततम् ॥ १३८ ॥

एवंविधो बलिर्वेर्यो मह्यं देयस्त्वया सदा । ओमित्युक्ते महीशेना–ग्निवेतालस्तिरोदधे ॥ १३९ ॥
प्रभाते मन्त्रिणो भूपं जीवन्तं वीक्ष्य हर्षिताः । नत्वा प्रोचुरहो सत्त्वाधिक त्वं जयताच्चिरम् ॥ १४० ॥
पुरमध्ये ततो नाना–तलिकातोरणादिभिः । मन्त्रिणः कारयामासुः स्थाने स्थाने सदुत्सवम् ॥ १४१ ॥
एवं द्वि–त्रि–दिनान् कृत्वा बलिं भूपो जगौ निशि । भो वेताल ! कियद् ज्ञानं कियती शक्तिरस्ति ते ॥ १४२ ॥
वेतालः प्राह यदहं ध्यायामि तत्करोम्यहम् । सर्वं जानामि सर्वत्र गच्छामि दूरतः स्वयम् ॥ १४३ ॥
राजा प्राह कियन्मानं ममायुर्विद्यते वद । वेतालोऽवक् च वर्षाणां शतमायुः समस्ति ते ॥ १४४ ॥
नृप[3]ऽवक् शून्ययुग्मं मे पतितं जीवितेऽत्र यत् । तन्नैव शोभते शून्य––संगवज्जल्पनाज्जने ॥ १४५ ॥

यतः––

"शून्यं गृहं वनं शून्यं शून्यं चैत्यं महत्पुनः । नृपशून्यं बलं नैव भाति शून्यमिव स्फुटम् ॥ १४६ ॥
तेन त्वमग्निवेताल ! ममायुषः शरच्छतात् । एकस्य कर्षणात् क्षेपाच्छून्ययुग्ममपाकुरु ॥ १४७ ॥
वेतालः प्राह केनापि देवेन दानवेन वा । तवायुः शक्यते न्यूना-धिकं कर्तुं न जातुचित् ॥ १४८ ॥
राजा प्राहाग्निवेताल ! त्वमहं स्वः सुखं चिरम् । ततोऽखिलाः सुखिन्यश्च जनता अपि भूतले ॥ १४९ ॥

---

१. –न वह्निवेताल ईयिवान् क । २. म्यथ. क । ३. नृपः प्रोवाच मे शून्य. ख । ४. कदाचित् क्रियते न्यूनमधिकं वा तवायुषि. क । ५. च. ख । ६. तिष्ठावो राज्यतो नूनं विलसन्तौ महीतले. ख ।

भूपवाच् निशम्याथा–ग्निवेतालः प्रमोदितः । गतः स्थान निजं भूमी–पति' सुष्वाप निर्भयम् ॥ १५० ॥
उत्थितोऽथ प्रगे भूपः कृत्वा प्राभातिकीं क्रियाम् । दिन नीत्वोत्सवै रात्रौ सुष्वाप शयनालये ॥ १५१ ॥

[वेतालस्य कोप]

अकृत्वा बलिमुर्व्वीशः द्वितीयेऽह्नि पुरा तरे । सुप्त वीक्ष्याग्निवेताल क्रुद्धः प्राहेति भूपतिम् ॥ १५२ ॥
रे रे दुष्ट महीपाल ! ममाकृत्वा बलिं पुरे । सुप्त त्वामसिघातेन हन्मि जागृहि सम्प्रति ॥ १५३ ॥
श्रुत्वाऽकस्माद् वचस्तस्य भूपोऽरुणविलोचन । यमजिह्वासम कोशा–दाकृष्यासिं जगाविति ॥ १५४ ॥
रे रे दुष्ट ! न केनापि ममायुस्त्रोटयते यदि । तदा बलिं कथ तुभ्य दास्येऽह भूरिश' सदा ॥ १५५ ॥
शक्तिर्यद्यस्ति ते योद्धु–मागच्छ मम सम्मुखम् । बहुकालान्मदीयोऽसि–र्वाढमस्ति बुभुक्षितः ॥ १५६ ॥
नो चेत्प्रणत्वा द्रुत देह–बलाहङ्कारमात्मन. । सेवा मम पदोपान्ते कुरु किङ्करवत्सदा ॥ १५७ ॥
दृढसत्त्वेन भाग्येन भूपतेरग्निकस्तदा । तुष्टः प्राह नर सद्य–स्त्व च मार्गय वाञ्छितम् ॥ १५८ ॥

यतः—

"अमोघा वासरे विद्युत् अमोघ निशि गर्जितम् । नारी–बालवचोऽमोघ–ममोघ देवदर्शनम् ॥" १५९ ॥
राजाऽवग् यदि तुष्टोऽसि सत्त्वेन मम निर्ज्जर ! । स्मराम्यह यदा–त्वा चा–गन्तव्यम् भवता तदा ॥ १६० ॥

१ प्रगे जागरितो, मू० क । २ ० मसिघातेः । ३ श्रुत्वा तस्य वचस्तादृग् समुत्थाय महीपतिः ख ।

मदुक्तं चाखिलं कार्यं कर्त्तव्यं भवता सदा । ममोपर्यसुर ! स्नेहो दातव्यः पितृवद् भृशम् ॥ १६१ ॥
वेतालोऽवग् महीपाल ! निःशङ्कं राज्यमन्वहम् । कुर्वन् तिष्ठ सुखेन त्वं साहाय्यान्मरुता मम ॥ १६२ ॥
एतदुक्त्वा महीपालं नत्वा भक्त्याऽग्निकस्तदा । सन्तुष्टः सपदि स्थानं निजं स[1]प्रययौ निशि ॥ १६३ ॥
ततो नैशं महीपालो वृत्तान्तं तत्कृतं प्रगे । मन्त्रिणामग्रतः प्राह हृष्टा जाताश्च ते भृशम् ॥ १६४ ॥

[भट्टमात्रस्यागमनम्.]

मुक्त्वाऽवधूतनेपथ्यं पूर्ववेषं ललौ नृपः । [2]यावत् तावत्समेत्यत्र भट्टमात्रो नमन् मुदा ॥ १६५ ॥
आलाप्य भूभुजा भट्ट-मात्रः स कुशलादि च । पृष्टः [3]प्राहाहमस्म्येष कुशली सकुटुम्बकः ॥ १६६ ॥
स्मारं स्मारं तवानर्घ्यान् गुणौघांस्तादृशान् सदा । मिलितुं ते समायातः पुरेऽत्र विक्रमार्यमन्! ॥ १६७ ॥
भट्टमात्रो जगौ मन्त्रीश्वराश्च श्रूयतामयम् । भूपतेर्गर्दभिल्लस्य सुतो विक्रमभानुमान् ॥ १६८ ॥

[मन्त्रिभी राज्ञः प्रत्यभिज्ञानम्.]

श्रुत्वैतन्मन्त्रिणः सम्य-गुपलक्ष्य च तत्क्षणात् । हर्षाद्वैतं ययुः पूर्ण-निशाकरमिवाब्धयः ॥ १६९ ॥
श्रीमती जननी श्रुत्वा [4]समायातं सुतं तदा । यावद्बभूव रोमाञ्च-कञ्चुकीभूतविग्रहा ॥ १७० ॥

१. प्रपन्नवान्. ख । २. इतोऽभ्येत्य नृप भट्टमात्रो नत्वाऽग्रतः स्थितः. ख । ३. प्राहाहमाकर्ण्य राज्यप्राप्तिं तवागमम्. ख ।
४. समायान्तम्. क ।

तावदुत्थाय भूपालो विप्रान्मातृवत्सल. । यात्वा गृहे पदोपान्त मातुर्भक्त्या ननाम सः ॥ १७१ ॥
श्रीमती निजपुत्रस्य निशम्य चरित तदा । हृष्टाऽतीवाभवत्पुत्र—राज्यप्राप्त्युदयाद् भृशम् ॥ १७२ ॥
यत.—
" ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः स पिता यस्तु पोषकः । तन्मित्र यत्र विश्वासः सा भार्या यत्र निर्वृतिः ॥ १७३ ॥
आस्तन्यपानाज्जननी पशूना-मादारलम्भावधि चाधमानाम् । आगेहकर्मावधि मध्यमाना-माजीवितात्तीर्थमिवोत्तमानाम्॥१७४॥
शृण्वन्ति पितुरादेश ते केऽपि विरला सुता । आदिष्ट ये तु कुर्वन्ति सन्ति ते यदि पञ्चपाः ॥ १७५ ॥
एकेन वनवृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना । वासित तद्वन सर्व सुपुत्रेण कुल यथा ॥ " १७६ ॥
मन्त्रिभिर्विक्रमादित्य-नृपस्य सुमहोत्सवम् । अकारि मुदितै. पट्टा-भिषेको विपुलस्तदा ॥ १७७ ॥
यतः—
" धर्मोऽय धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिना कामदः, सौभाग्यार्थिषु तत्प्रदः किमपर पुत्रार्थिना पुत्रदः ।
राज्यार्थिष्वपि राज्यदः किमथवा नानाविकल्पैर्नृणा, तत्कि यन्न ददाति किञ्च तनुते स्वर्गापवर्गावपि ॥ " १७८ ॥
न्यायमार्गेण पृथिवीं पालयन् विक्रमार्यमा । ददते सतत दान-मर्थिभ्योऽभीप्सित मुदा ॥ १७९ ॥
यतः—
" केऽपि सहस्रम्भरयो लक्षम्भरयश्च केऽपि केऽपि नराः । नात्मम्भरय केचित् फलमेतत्सुकृतदुष्कृतयोः ॥ " १८० ॥

प्रातः सदा पदौ मातुः प्रपूज्य कुसुमोत्करैः । अन्यद्राज्यादिकं कार्यं चकारावनिनायकः ॥ १८१ ॥

यतः—

" उपाध्यायाद्दशाचार्यं आचार्याणां शतं पिता । सहस्रं तु पितुर्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥ " १८२ ॥

अङ्ग-वङ्ग-तिलङ्गादि-देश[1]प्रत्यर्थिभूपतीन् । ग्राहयामास भूपालः स्वीयाज्ञां विक्रमार्यमा ॥ १८३ ॥

अन्येद्युः श्रीमती रोग-व्याप्ता सद्धर्मतत्परा । वैद्यैश्चिकित्स्यमानाऽपि स्वर्ययौ जीवितक्षये ॥ १८४ ॥

यतः—

" बद्धा येन दिनाधिपप्रभृतयो मञ्चस्य पादे ग्रहाः । सर्वे येन कृताः कृताञ्जलिपुटाः शक्रादिदिक्पालकाः ।
लङ्का यस्य पुरी समुद्रपरिखा सोऽप्यायुषः संक्षये । कष्टं विष्टपकण्टको दशमुखो दैवाद् गतः पञ्चताम् " ॥ १८५ ॥

मृत्युकृत्यं नृपो मातुः कृत्वा शेषं यथाविधि । अभुञ्जन्तं शुचं प्रेक्ष्य बोधयन्तीति मन्त्रिणः ॥ १८६ ॥

यतः—

"धर्म-शोक-भया-हार-निद्रा-काम-कलि-क्रुधः । यावन्मात्रा विधीयन्ते तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥ १८७ ॥
तित्थयरा गणहारी सुरवइणो चक्कि-केसवा रामा । संहरिआ हयविहिणा सेसेसु जीएसु का गु(ग)णणा ॥ १८८ ॥
इत्यादि शोकहृद्वाक्यं श्रुत्वा भूपोऽथ मन्त्रिणः । शोकं त्यक्त्वा नयाद्राज्यं कुर्वन्नासीद् भृशं सुखी ॥ " १८९ ॥

---

१. बहुदेशमहिपतीन्. ख ।

[विक्रमादित्यस्य परिणयनम्]

इतो लक्ष्मीपुरे वैरि-सिंहस्य मेदिनीपतेः । पत्नी पद्माऽभिधाऽसूत सुतां पूर्वेव रोहिणीम् ॥ १९१ ॥
बहुपुत्रोर्ध्वजातत्वात् हृष्टो भूमिपतिस्तदा । कृत्वा जन्मोत्सवं तस्याः कमलेत्यभिधां व्यधात् ॥ १९२ ॥
वर्द्धमाना क्रमात्प्राप्त—यौवना कमला सुता । पित्रा दत्वाऽन्यदा पाणौ गृहीता विक्रमार्कुना ॥ १९३ ॥
तनुश्रीजितकन्दर्प—प्रिया शीलगुणान्विता । भूपस्य कमला जाता वल्लभा श्रीर्हरेरिव ॥ १९४ ॥
अन्या अपि प्रिया बह्वीः परिणीय सदुत्सवम् । विक्रमादित्यभूपालः कुरुते राज्यमन्वहम् ॥ १९५ ॥
भूपचित्तानुवर्तित्वात् शील-सौभाग्यसद्गुणैः । अतीव वल्लभा भूमि-नाथस्य कमलाऽभवत् ॥ १९६ ॥

यतः—

" आदौ धर्मधुरा कुटुम्बनिचये क्षीणे च सा धारिणी, विश्वासे च सखी हिते च भगिनी लज्जावशाच्च स्नुषा ।
व्याधौ शोकपरिप्लुते च जननी शय्यास्थिते कामिनी, त्रैलोक्येऽपि न विद्यते भुवि नृणां भार्यासमो बान्धवः " ॥ १९७ ॥
भट्टमात्रो महामात्य-स्तस्यासीत्तीक्ष्णधीर्नयी । गम्भीरो लोभरहितो राजभक्तो गुणाम्बुधिः ॥ १९८ ॥
साहसेन वशीभूतो-ऽग्निवेतालाभिधः सुरः । सर्वकार्येषु सान्निध्यं चकार तस्य भूपतेः ॥ १९९ ॥

---

१ सुतात्मजा क । २ परिणीताऽन्यदा पितृदत्ता विक्रमभानुना ख ।

एतत्सर्वं महीशस्य राज्यादि क्रमतोऽभवत् । भट्टमात्राऽग्निवेतालौ सांनिध्यं चक्रतुर्भृशम् ॥ २०० ॥

यतः—

“ पत्नी प्रेमवती सुतः सुविनयो भ्राता गुणालङ्कृतः, स्निग्धो बन्धुजनः सखाऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः ।
निर्लोभोऽनुचरः स्वबन्धु-सुयतिप्रायोपभोग्यं धनं, पुण्यानामुदयेन सन्ततमिदं कस्यापि सम्पद्यते ॥ ” २०१ ॥

[भर्तृहरस्यानयनम्.]

विक्रमार्कोऽन्यदा भ्रातृविरहाद् दुःखितो भृशम् । प्रेष्य भृत्यान् द्रुतं भर्तृ-हरमानीतवान् पुरम् ॥ २०२ ॥
प्रणम्य चरणौ तस्य कृशत्वं वीक्ष्य भूपतिः । दध्याविव्थमहो चित्ते दुष्करं विद्यते तपः ॥ २०३ ॥

यतः—

“धन्यानां गिरिकन्दरे निवसतां ज्योतिः परं ध्यायता-मानन्दाश्रुजलं पिबन्ति शकुना निःशङ्कमङ्केशयाः ।
अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासाद-वापीतट—क्रीडाकानन-केलि-कौतुकजुषामायुः परिक्षीयते” ॥ २०४ ॥
लगित्वा पदयोस्तस्य विक्रमार्को जगाविति । राज्यमङ्गीकुरुष्व त्वं प्रसद्य भगवन् ! मम ॥ २०५ ॥
भर्तृहरो जगौ राज्या-दिकलक्ष्मीं नरोत्तमाः । मुक्त्वा न पुनरिच्छन्ति जातु गन्धनसर्पवत् ॥ २०६ ॥
ततो भूपो जगावत्र स्थेयमत्र त्वया सदा । ऋषिः प्राह न युज्येत साधोः स्थातुं चिरं पुरे ॥ २०७ ॥

१. सेवां च च०. ख । २. नैव तदिच्छ०. क ।

[राजा भर्तृहरस्याहाराय निमन्त्रणम्]

विक्रमार्कों जगौ माम–कीने गेहे त्वया सदा । आहारोऽभ्येत्य लातव्यः प्रसद्य च ममोपरि ॥ २०८ ॥
ऋषिः प्राह न साधूना–माहारमेकसद्मनि । गृहीतु युज्यते भूरिदोषाणा सम्भवान्नृप । ॥ २०९ ॥
राजा प्राह तथाऽप्येक–वारं मम निकेतने । आगन्तव्य त्वया लातु–माहार दोषवर्जितम् ॥ २१० ॥
मानिते ऋषिणा भूपो–ऽभ्येत्य प्राह प्रिया प्रति । ऋषेरस्य प्रदातव्य आहारो नित्यशस्त्वया ॥ २११ ॥
ततो नृपगृहे गच्छ–न्नन्यदा स च तापसः । वीक्ष्य स्नानपरां भूपगेहिनीं ववले द्रुतम् ॥ २१२ ॥
सैमुत्थाय तथाऽवस्था भूपपत्नी कृतत्वरा । पृष्ठे तस्य ऋषेर्गत्वा प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ॥ २१३ ॥
भवता विजितं बाह्ये–न्द्रियजालमशेषतः । अन्तरङ्गं पुनर्नैव–जितमीदृग्विधानत ॥ २१४ ॥

यत'—

" शत्रौ मित्रे तृणे स्त्रैणे स्वर्णेऽश्मनि मणौ मृदि । मोक्षे भवे भविष्यामि निर्विशेषमतिः कदा ॥ " २१५ ॥
ध्यानमौनपरो भर्तृ–हराह्वस्तापसस्तदा । वोधितु पृथिवीपीठ जगामान्यत्र नीद्दति ॥ २१६ ॥

इति श्रीमत्तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालङ्कार–गच्छनायक–परमगुरुविद्यमानश्रीमुनिसुन्दर सूरिशिष्य–पण्डितशुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्यचरित्रे

१ कुर्वाणा सघन भूपपत्नीं वीक्ष्याचलद् ग्रहि ख । २ तथाविधा समुत्थाय' ख । ३ पर्गम– ख ।

श्रीविक्रमादित्यराज्यप्राप्ति-भट्टमात्रा-ग्निवेतालसेवकोत्पत्तिवर्णनो
नाम प्रथमः सर्गः समाप्तः ॥

अथ द्वितीयः सर्गः ।

[विक्रमसभायां आदर्शं गृहीत्वा नापितस्यागमनम्]

अन्येद्युर्विक्रमादित्यः सभायां समुपाविशत् । पुरोधा-मन्त्रि-सामन्त-महेभ्यालीनतत्क्रमः ॥ १ ॥
देहप्रमाणमादर्शं भासुरं सूर्यबिम्बवत् । दिवाकीर्त्तिर्दधौ कश्चि-देत्य भूमिपतेः पुरः ॥ २ ॥
तन्मध्ये निखिलां देह-च्छायां स्वीयां मनोरमाम् । विलोकयन्महीपालो यावच्चित्ते चमत्कृतः ॥ ३ ॥
भूपं चमत्कृतस्वान्तं जगौ प्रेक्ष्येति नापितः । राजन् ! सुरूपमात्मीयं विलोक्याचिन्ति यत्त्वया ॥ ४ ॥
तदेते मन्त्रिणो विज्ञाः कथयन्त्वधुना चिरात् । नो चेदहं जडोऽप्यत्र कथयामि तवाग्रतः ॥ ५ ॥
पृष्टा भूमिभुजा सर्वेऽ-मात्या दध्युरिति स्फुटम् । वाक्सारोऽयं नरः प्रायो दृश्यते साम्प्रतं ननु ॥ ६ ॥
एवं परस्परं सर्वे ध्यात्वाऽमात्या जगुस्तदा । राजन्नयं महामानी पृच्छ्यतां म्लानिहेतवे ॥ ७ ॥

यतः—

" मानिनो हतदर्पस्य लाभोऽपि न सुखावहः । जीवतो मानमूलं हि माने म्लाने कुतः सुखम् ॥ " ८ ॥
भूपपृष्टो दिवाकीर्त्ति-रिति जजल्प शिष्टवाग् । महीमध्येऽधुना कोपि मत्तुल्यो नास्ति मानवः ॥ ९ ॥

एवं गर्व न कुर्वन्ति महान्तो मनुजा कदा । यतश्च विद्यते तार-तम्य सर्वशरीरिषु ॥ १० ॥
राजा प्राह दिवाकीर्ते ! किं दृष्टं भवताऽद्भुतम् । तत्सर्वं मत्पुरः सद्यो भवान् जल्पतु निर्भयम् ॥ ११ ॥
३ [नापितोक्ति]
नापितोऽवक् प्रतिष्ठान-पुरे स्वर्गिपुरोपमे । सालवाहनभूपालः शशास न्यायतो भुवम् ॥ १२ ॥
तस्यासीद् विजयाभार्या-भवा पुत्री सुकोमला । प्रसरद्रूपलावण्य-शालिनी सत्कलाकुला ॥ १३ ॥
६ जातिस्मृत्या भवान् सप्त पूर्वान् वीक्ष्य निजाश्च सा । नृद्विष्टा लकुटैर्घ्नन्ती नरं दृष्टिपथागतम् ॥ १४ ॥
नरनामश्रुते स्नानं कुर्वती सततं मुहुः । इत्थं सुखासनासीना नैर्ऋते वाटकानने ॥ १५ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्.)
९ सुकोमलातनुप्रोद्यद्-दीप्तिपुञ्जपुरो नृपं ! । तव च त्वद्गृहीतीना देहदीप्तिरणूयते ॥ १६ ॥
तस्या वाटवन सर्व-ऋतुपुष्पफलाढ्यकम् । सच्छाय विद्यते मेरु-वनवत्सुन्दरं श्रिया ॥ १७ ॥
तत्रास्ति क्षीरवन्नीर-पूरपूर्णं सरोवरम् । स्वर्णबद्धतलस्वर्ण-पालिसोपानसुन्दरम् ॥ १८ ॥
१२ तयो रक्षां करोति स्म मार्जारीरूपभृत्सुरी । तृण-कचर-काष्ठाना पुञ्जापनयनादिना ॥ १९ ॥
[विक्रमोक्ति, तदनन्तरं देवस्य प्रकटीभवनम्]
विक्रमोऽवग् महाभाग ! सत्यं प्रोक्तं त्वयाऽधुना । यतो हि विद्यते रूप-तारतम्य त्वयोदितम् ॥ २० ॥

---

१ सदा ग । २ क्रीडार्थे घ । ३ मत्पुरः ग -अनुगाद् फ घ ।

श्रुत्वैतद्दापयामास यावत्तस्मै नृपो धनम् । लक्षैर्प्रमितं कोशादानीय सचिवान्तिकात् ॥ २१ ॥
तावत्स पुरुषः स्वर्णं सप्तकोटिमितं स्फुरत् । प्रकटीचकार भूपस्य पुरस्ताच्चित्रकारकम् ॥ २२ ॥
दृष्ट्वा सुन्दररैरत्नपुञ्जं भूपादयो जनाः । चमत्कृता बभूवुस्ते गतगर्वाः स्वचेतसि ॥ २३ ॥
अहमल्पधनो मूर्खो दध्यौ यावद्विलेडिति । तावद्दिव्यतनुर्दीव्यत्-कुण्डलः स सुरोऽभवत् ॥ २४ ॥
दीव्यद्रूपतनुं देवं भूपाद्या वीक्ष्य मन्त्रिणः । चित्ते चमत्कृता बाढं बभूवुस्तत्र संसदि ॥ २५ ॥
राज्ञा पृष्टं कुतः स्थानात् कस्त्वं किमर्थमीयिवान् ? । स प्राहाहमगां स्वर्गा-द्देवैनत्यै सुराचले ॥ २६ ॥
तत्र ते साहसं गीयमानं श्रुत्वा खगाननात् ।* प्रणम्य च जिनान् भूमिं वीक्षितुं चलितोऽस्म्यहम् ॥ २७ ॥
प्रतिष्ठानपुरेऽपश्यं भूपपुत्रीं सुकोमलाम् । स्मृत्वा तां वीक्षितुं भूमि-पतेऽहं चलितस्ततः ॥ २८ ॥
त्वत्परीक्षाकृतेऽत्रागाम् देवोऽहं सुन्दराभिधः । त्वत्साहसेन तुष्टोऽस्मि वरं मार्गय वाञ्छितम् ॥ २९ ॥
विक्रमोऽवग् न मे कार्यं केनचिद्वस्तुनाऽधुना । यतोऽस्ति सदनं सर्वं समीहितरमान्वितम् ॥ ३० ॥
ततो देवो बलाद्दिव्य-रूपकृद्गुटिकां तदा । दत्त्वा हृष्टो महीशाय विद्युदिव तिरोदधे ॥ ३१ ॥
यतः—

---

१. इलैद्-भूपः. । २. नुत्यै. ख. ग । ३. "नत्वा तत्र जिनान् भूमि-मण्डलेऽहं भ्रमन् पुनः ।"-एतत्स्थानेऽयं श्लोकार्धः खपुस्तके ।*" किन्नराणां मुखाद् गीय-मानं तावकसाहसम् ।"—अयमुत्तरार्धः खपुस्तकेऽधिकः ।

" सन्तुष्टानाममर्त्यानां दर्शनं जातमङ्गिनाम् । अमोघं जायते नैव निशागर्जितवत्कदा ॥"३२ ॥
भट्टमात्रोऽन्यदा भूप दीनं दृष्ट्वेति पृष्टवान् । किमर्थं कुत्र ते स्वामिन् ! बाधते ते मनो वद ॥ ३३ ॥
विक्रमोऽवक् सुरोक्तायाः कन्यायाः शालभूभुजः । पाणिग्रहं विना नास्ति जानीहि मम जीवितम् ' ३४ ॥
यत —[सुकोमलाया विक्रमस्यानुरागात्तत्प्राप्त्यै भट्टमात्रादिसहितस्य तस्य प्रतिष्ठानपुरे गमनम्]
"अक्खाण मणी कम्माण मोहणी तह वयाण बम्भवयं । गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पन्ति ॥ ३५ ॥
दिवा पश्यन्ति नो घूका काको नक्तं न पश्यति । अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥ " ३६ ॥
मन्त्री प्राह ततस्तस्या नृद्वेषिण्या हि योषितः । तव पाणिग्रहोऽनर्थ-हेतोर्मूलं भविष्यति ॥ ३७ ॥
नराणां मरणायैवं-विधा स्युर्योषितः खलु । न युज्यते विभो ! पाणिग्रहं कर्तुं च तेन ते ॥ ३८ ॥
राजाऽऽह जीवितव्येन मदीयेन प्रयोजनम् । यदि स्याद्भवतस्तत्र क्रियतां यातुमुद्यमम् ॥ ३९ ॥
मन्त्री प्राह प्रतिष्ठान-पूर्वासिपणयोषितः । स्वकीये मदना-कामकेल्यौ विज्ञे पणाङ्गने ॥ ४० ॥
अत्रैव वसतस्ताभ्यां सह सङ्केतपूर्वकम् । गम्यते चेत्तदा कार्यं सिंध्यते नान्यथा पुनः ॥ ४१ ॥ [युग्मम्]
ते द्वे वेश्ये समाकार्य पृष्टे इति महीभुजा । प्रतिष्ठानपुरे काऽस्ति स्वीया नगरनायिका ? ॥ ४२ ॥

---

१ अक्षाणां मनः कर्मणां मोहनीयं तथा व्रतानां ब्रह्मचर्यं । गुप्तीनां मनोगुप्तिश्चत्वारि दुःखेन जीयन्ते ॥
२ ततस्तथ ख । ३ च तदा क ग घ । ४ सिद्धिमद् ना० ख ।

ताभ्यामुक्तं लसद्रूपा रूपश्रीर्मे सहोदरा । सुकोमला पुरो नृत्यं सन्ततं कुरुतेऽद्भुतम् ॥ ४३ ॥
राजा प्राह प्रतिष्ठान-पुरे यास्याम्यहं द्रुतम् । तत्रास्माभिः पुरे वयं युवां सार्द्धं समेष्यथः ॥ ४४ ॥
ताभ्यामुक्तं समेष्यावो राजन् ! आवां समं त्वया । ततो राज्ञाऽग्निवेतालः स्मृतस्तत्रागमत् क्षणात् ॥ ४५ ॥
राज्यरक्षाकृते बुद्धि-सागरं सचिवं तदा । मुक्त्वा तत्र प्रतिष्ठा-पुरभूद् विक्रमभूपतिः ॥ ४६ ॥
भट्टमात्राग्निवेताल-पुरनारीद्वयान्वितः । चलितुं तुरगान्पञ्चा-नाययामास भूपतिः ॥ ४७ ॥
मिथो विचार्य पञ्चाश्वा-रूढाः पञ्चापि ते तदा । पश्यन्तोऽद्रि-पुर-ग्राम-वनानि चेलुरध्वनि ॥ ४८ ॥
प्रतिष्ठानपुरोद्याना-गतान् पञ्च निरीक्ष्य तान् । उच्चैश्चकार मार्जारी फेत्कारत्रितयं तदा ॥ ४९ ॥
फेत्कारत्रयवृत्तान्तः पृष्टो भूमीभुजा तदा । महामात्रो जगावित्थं चतुर्णामग्रतः स्फुटम् ॥ ५० ॥
आयास्यति महीपाल-पुत्री विद्वेषिणी नृषु । हनिष्यति नरान् स्त्रीश्चे-त्येवं सूचयति स्म सा ॥ ५१ ॥
श्रुत्वैतद् विक्रमः प्राह स्पष्टं पण्याङ्गने प्रति । उपायो विद्यते कोऽत्र स्यात्मनो रक्षणेऽधुना ॥ ५२ ॥
यतः—
" अमेध्यमध्ये कीटस्य सुरेन्द्रस्य सुरालये । समाना जीविताकाङ्क्षा समं मृत्युभयं द्वयोः ॥ ५३ ॥
म्रियस्वेत्युच्यमानोऽपि देही भवति दुःखितः । मार्यमाणः प्रहरणै-र्दारुणैः स कथं भवेत् ? ॥ ५४ ॥
जीवन् भद्राण्यवाप्नोति जीवन् धर्मं करोति च । जीवन्नुपकृतिं कुर्यात् जीवतः किं न जायते ? ॥ " ५५ ॥

वेश्याऽऽह वनितारूप कृत्वा मत्स्वजनालयम् । योमो यद्यविलम्बेन तदेष्टं ते भविष्यति ॥ ५६ ॥
तत' पञ्चापि स्त्रीरूप–धरा' पण्याङ्गनौकसि । मययुर्यावता तावत् हृष्टा सैव पणाङ्गना ॥ ५७ ॥
सम्पृष्टकुशलोदन्ता हृष्टचित्ता पणाङ्गना । अन्नपानादिना तासां व्यधाद् गौरवमादरात् ॥ ५८ ॥
यतः—
" पानीयस्य रसः शान्तः परान्नस्यादरो रसः । आनुकूल्य रसः स्त्रीणा मित्रस्यावञ्चन रसः ॥ " ५९ ॥
ततः सुकोमलापार्श्वे यान्तीं वेश्या च नर्त्तितुम् । दृष्ट्वा ता वनिताः मोचु–रिति मीतिपुरस्सरम् ॥ ६० ॥
यदि पृच्छति भूपाल–पुत्री त्वुत्सूरकारणम् । तदानीमिति जल्पेस्त्वमवन्तीत महीपते ॥ ६१ ॥
आययुः पञ्च नर्त्तक्यो गीतगानविचक्षणाः । कुर्वत्या गौरव तासा–मुत्सूरोऽजनि तेन मे ॥ ६२ ॥ [युग्मम्]
प्रतिपन्नेति रूपश्री–र्नर्त्तितु पणभामिनी । कृतत्वरा ययौ याव–त्तावत्प्राहेति भूपभूः ॥ ६३ ॥
उत्सूरागमने हेतु पृष्टेत्यऽवक् पणाङ्गना । अवन्त्याः पञ्च भूपस्य नर्त्तक्योऽत्र समाययुः ॥ ६४ ॥
अन्नपानादिना तासा कुर्वत्या गौरव मम । उत्सूरोऽजनि तेनात्र क्षम्यता स्वामिनि! दुनम् ॥ ६५ ॥
ततः सुकोमला माह त्वं पश्चाद् व्रज सम्प्रति । ममाग्रे नर्त्तितु शीघ्रं ता एव प्रेषयाधुना ॥ ६६ ॥
यतः–

१ गम्यते क ग ।

“ नवं नवं सदा गीत–नृत्य–ग्राम–पुरादिकम् । पश्यतो जायते पुंस आश्चर्यं मानसे भृशम् ॥” ६७ ॥
सुकोमलोक्तमादाया–गतां रूपश्रियं गृहे । निरीक्ष्य विक्रमा प्राह किं त्वं तत्क्षणमागता ? ॥ ६८ ॥
रूपश्रीः प्राह भूपाल–पुत्री वक्तीति मन्मुखात् । अवन्तीपुरनर्त्तक्यो नृत्यन्त्वद्य पुरो मम ॥ ६९ ॥
श्रुत्वैतन्मदनाकाम–केल्याविति प्रजल्पतुः । आवां नृत्यं करिष्यावो गीतादि कः करिष्यति ? ॥ ७० ॥
ततोऽवग् विक्रमाऽहं तु गास्यामि मधुरस्वरम् । भट्टमात्रो वसन्तादि–रागं रङ्गे करिष्यति ॥ ७१ ॥
वह्निवेतालिका वीणां विधिवद्वादयिष्यति । गम्यतां मदना–काम–केल्यौ तत्राशु तत्कृते ॥ ७२ ॥
दीव्यदुकूल–वसनाभरणा स्वदेह–च्छायाविनिर्जित–सुरा–सुर–नारीरूपाः ।
स्वच्छानघाम्बुविशदीकृतसर्वगात्राः पश्चापि ता द्रुतमगुर्नृपपुत्रिकाग्रे ॥ ७३ ॥
सुकोमलारूपरमामनर्घ्यां निरीक्ष्य दध्यौ हृदि विक्रमेति । पातालकन्या किमु किन्नरी वा देवाङ्गना वा वसुधामियाय॥७४॥
पश्चापि तास्तथारूपा दृष्ट्वा दध्यौ सुकोमला । यस्याग्रेऽमूः सदा नृत्यं कुर्वन्ति सोऽद्भुतो नृपः ॥ ७५ ॥
नर्त्तनं मदनाकाम–केल्यौ यद्वत्प्रचक्रतुः । तद्वत् गीतादिकं चक्रु–र्विक्रमाद्याः पणाङ्गनाः ॥ ७६ ॥
गीतमाकर्ण्य कर्णाप्यं विक्रमायाः सुकोमला । दध्याविर्यं दिवः कन्या किं वा पातालकन्यका ॥ ७७ ॥
सुकोमला जगौ चैवं विक्रमे ! वरवर्णिनि । किं त्वमेकाकिनी गीतं रात्रौ गास्यामि मत्पुरः ॥ ७८ ॥
विक्रमा प्राह गास्यामि रैलक्षं यदि दास्यसि । सुकोमला जगौ स्वर्णं लक्षं दास्याम्यहं तव ॥ ७९ ॥

ततश्च विक्रमा दृष्ट्वा-विप भूपतिपुत्रिका। औदार्य-धैर्य-दाक्षिण्या-दिकमोघबहुगुणान्विता ॥ ८० ॥
बहुमणश्चकरणा-न्मुद्वेग त्यक्ष्यति क्रमात्। भविष्यति सदाचारा सतीव राजनन्दिनी ॥ ८१ ॥
गतक्लान्तास्तया वस्त्रा-दिना पण्याङ्गना गृहे। गत्वा सायं च वैकाल्यं चक्रुरद्भिर्गतश्रमाः ॥ ८२ ॥
विक्रमार्को जगौ भट्टमात्रा-दीन् प्रति मोदितः। सिद्धं समीहितं सर्वं गच्छतस्तत्र मेऽधुना ॥ ८३ ॥
दिव्यनेपथ्यलङ्कारा ततागाद् विक्रमा निशि। यावत्तावन्महीपाल-पुत्री स्नानार्थमुत्थिता ॥ ८४ ॥
गत्वा दासी जगौ यातु विक्रमाऽऽगात्सुकोमले। राजभूः प्राह स्नानार्थं मत्पार्श्वे तां समानय ॥ ८५ ॥
पश्चादेत्य जगौ दासी विक्रमे ! स्वामिनी मम। त्वामाकारयति स्नान-कृते वज कृतत्वरा ॥ ८६ ॥
विक्रमा न जगौ स्वामि-स्नानं कुञ्जकबन्धनम्। स्वस्वामिनीकृतं छोट-यिष्याम्यहं मनाग् यदि ॥ ८७ ॥
पश्चात्कृमिकाभिर्मां स्वामिनी तुदते तदा। तेन स्नानकृते नैव वक्तव्यं साम्प्रतं त्वया ॥ ८८ ॥
गत्वा तवेति जल्प त्वं त्वत्स्वामिन्याः पुरो द्रुतम्। [1]गत्वा दासी जगौ सद्यो विक्रमोक्तमशेषतः ॥ ८९ ॥
कृत्वा स्नानं समेत्यावग् भूपपुत्रीति तां प्रति। आवामेकत्र भोक्ष्यावोऽधुनेत्येव रुचिर्मम ॥ ९० ॥
विक्रमाऽवग् द्वयोर्नार्यो-र्नैकत्राभाति भोजनम्। जेमनं शोभते गाढं कुर्वतोः पुरुष-स्त्रियोः ॥ ९१ ॥
भूपभूः प्राह नो नाम पुरुषस्य पुरो मम। प्रवक्तव्यं मनाग् वत्से ! भवत्या मदभीष्टया ॥ ९२ ॥

---

1 गंतयकमा ग। २ गत्वा ग।

विधाय भोजनं राज-पुत्री सद्यः सुकोमला । गीतं श्रोतुं तदा चित्र-शालायां समुपाविशत् ॥ ९३ ॥
आलाप्यालाप्य गायन्त्या विक्रमाया मनोहरम् । सुकोमलां विना निद्रायितः परिकरोऽखिलः ॥ ९४ ॥
दृष्ट्वैतद् विक्रमागीतं नृ-स्त्रीमिश्रं जगाविति । ईश्वरः सततं शोभां पार्वत्या लभतेऽद्भुताम् ॥ ९५ ॥
विष्णुः श्रिया हरिः शच्या रत्या प्रीत्या च मन्मथः । रोहिण्या चन्द्रमा रत्ना-देव्या सहस्रदीधितिः ॥ ९६ ॥ [युग्मम्]
अत्रान्तरे स्त्रीपुरुषमिश्रं गीतं काव्यं वाच्यम् । तथाहि—
" एकं ध्याननिमीलितं मुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः, पार्वत्या विपुले नितम्बफलके शृङ्गारभारालसम् ।
अन्यत्क्रूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोद्दीपितं, शम्भोर्भिन्नरसं समाधिसमये नेत्रत्रयं पातु वः ॥ ९७ ॥
कृष्णात्प्रार्थय मेदिनीं धनपतेर्बीजं बलेर्लाङ्गलं, प्रेतेशान् महिषो वृषश्च भवतः फालं त्रिशूलादपि ।
शक्ताऽहं तव भैक्षदानकरणे स्कन्दोऽपि गोरक्षणे, दग्धाऽहं तव भिक्षया कुरु कृषिं गौर्या वचः पातु वः ॥ ९८ ॥
मेघश्यामः श्रीमन्नेमे ! विद्युन्मालावन्मां मुक्त्वा । का ते शोभा भूभृ-च्छृङ्गे राजीमत्येत्युक्तो जीयाः ॥ " ९९ ॥
श्रुत्वैतद् भूपभूः प्राह गृह्णतीं पुरुषाभिधाम् । वारिताऽपि कथंकारं वक्षि तां दुखदां मम ॥ १०० ॥
विक्रमा प्राह देवानां नाम गृह्णाम्यहं न तु । भूपभूः प्राह नामापि न ग्राह्यमसतां त्वया ॥ १०१ ॥
सर्वजातिजजीवानां पुंलिङ्गाह्वयधारिणाम् । विद्वेषो विद्यते मेऽत्र सप्तपूर्वभवस्मृतेः ॥ १०२ ॥

१. परिजनोऽ- ग. ।

यतः—

" यस्मिन् दृष्टे मनस्तोषो द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् । स विज्ञेयो मनुष्येण बान्धवः पूर्वजन्मनः ॥ १०३ ॥ "
यस्मिन् दृष्टे मनोद्वेष–स्तोषश्च प्रलयं व्रजेत् । स विज्ञेयो मनुष्येण प्रत्यर्थी पूर्वजन्मनः ॥" १०४ ॥
जजल्प विक्रमा ब्रूहि भवान् पूर्वान् सुकोमले ! । येनेदानीं मम ज्ञान–व्यक्तिरपि भविष्यति ॥ १०५ ॥
ततः सुकोमला पूर्वान् भवान् सप्त सविस्तरम् । विक्रमाया पुरः प्राह रञ्जिता तद्गुणालिभिः ॥१०६॥ तथाहि–
इतश्च सप्तमे पूर्वं भवे लक्ष्मीपुरेऽनघे । आसीच्छ्रेष्ठी धनो नाम्ना तस्याह श्रीमती प्रिया ॥ १०७ ॥
तयोर्बभूव सत्स्वप्न–सूचितस्तनयोऽन्यदा । कृत्वा जन्मोत्सवं चक्रे कर्मणेत्यभिधां पिता ॥ १०८ ॥
व्यवसायं वितन्वानो बभूव धनवान् धनः । पुण्ये स्तोकं धनमपि व्ययति स्म तनौ नहि ॥ १०९ ॥
मलविलग्नानि जीर्णानि वासांसि सकुटुम्बकः । धनः परिदधत् स्नेह–रिक्तं भुङ्क्ते स्म भोजनम् ॥ ११० ॥ यतः—
'दृढतरनिबद्धमुष्टेः कोशनिषण्णस्य सहजमलिनस्य । कृपणस्य कृपाणस्य केवलमाकारतो भेदः ॥ १११ ॥
सञ्चयैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् । दातारं जलदं पश्य समुद्रोपरि गर्जति ॥ ११२ "
अन्यदा प्रियया प्रोक्तं स्वामिन् ! स्त्रीपरमां खलु । दीनोद्धरणधर्मेषु सफलीकुरु भावतः ॥ ११३ ॥ यतः—
" अधः क्षिपन्ति कृपणा वित्तं तत्र यियासवः । सन्तश्च गुरुचैत्यादौ तैदुच्चैः फलकाङ्क्षिणः ॥ ११४ ॥

---

१ गाढतरनि०– क । २ निषणस्य ख निष्पलस्य० क० । ३ समुच्चै ख ।

मा मंस्थाः क्षीयते वित्तं दीयमानं कदाचन । कूपा-राम-गवादीनां ददतामेव सम्पदः ॥ ११५॥
अस्ति जलं जलराशौ क्षारं तत्किं विधीयते तेन । लघुरपि वरं स कूपो यत्राकण्ठं जनः पिबति ॥ ११६ ॥"
श्रुत्वैतद्वचनं पत्न्या कृत्वा भ्रकुटिमञ्जसा । उत्पाट्य लकुटं हन्तुं दधावे तां धनस्तदा ॥ ११७ ॥
मृत्युभीता तदा नंष्ट्वा गताऽहं पितृसद्मनि । दारिद्र्यभावतो दुखं कियत्कालं स्थिता पुनः ॥ ११८ ॥ यतः—
'पंथसमा नत्थि जरा खुहासमा वेअणा नत्थि । मरणसमं नत्थि भयं दारिद्दसमो वेरिओ नत्थि ॥" ११९ ॥
गतायां मयि तातस्य सदने धननैगमः । बभूव दुःखितो बाढं रन्धनादिकचिन्तया ॥ १२० ॥
तत्रागत्यान्यदा चाटु-वचोभिः शठशेखरः । मां सन्मान्यानयामास धनः स्वीयनिकेतने ॥ १२१ ॥ यतः—
" मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला । हृदयं कर्त्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्त्तलक्षणम् ॥" १२२ ॥
मयाऽन्येद्युर्जिनेन्द्रौको-गतया सखियुक्तया । एकलोहडिकस्यैव पुष्पैर(रा)र्चि जिनाधिपं(पः) ॥ १२३ ॥
श्रुत्वा कस्यचिदास्यात् स एक लोहडिकव्ययम् । मूर्च्छितः पतितो भूमि-पीठे निश्चेष्टकाष्ठवत् ॥ १२४ ॥ यतः—
" न दातुं नोपभोक्तुं वा शक्नोति कृपणः श्रियम् । किन्तु स्पृशति हस्तेन नपुंसक इव स्त्रियम् ॥ १२५ ॥
प्राप्तामपि न लभन्ते भोक्तुं भोगान् स्वकर्मभिः कृपणाः । किल भवति चञ्चुपाको द्राक्षापाकेषु काककुले ॥" १२६॥
शीतोपचारकरणै-र्यावत् सज्जीकृतो मया । तावदेवं जगौ दन्तान् पिषन् मां प्रति कर्कशम् ॥ १२७ ॥

---

१. पथसमा नास्ति जरा क्षुत्समा वेदना नास्ति । मरणसमं नास्ति भयं दारिद्र्यसमो वैरिको नास्ति ॥

रे ! रे ! दुष्टाशये ! पापे ! व्ययन्तीति घन मम । स्तोकैरेव दिनै रिक्तो–करिष्यसि निज गृहम् ॥ १२८ ॥
कारुण्यादधुना मुक्ता जीवन्ती त्व मया प्रिये ! । मनागपि घन नैव त्वया देयं क्वचित्कदा ॥ १२९ ॥
३ कर्मणस्तनयोऽन्येद्यु-र्द्रम्ममेक जिनालये । व्ययित्वा सदने याव-दाययौ मुदिताशय ॥ १३० ॥
श्रुत्वैतन्मूर्च्छित श्रेष्ठी पपात पृथिवीतले । शीतोपचारतः स्वस्थी–कृतः माहेति कर्कशम् ॥ १३१ ॥
रे ! रे ! कुपुत्र ! मल्लक्ष्मीं व्ययन्नेव त्वमन्वहम् । धान्यस्वर्णादिना रिक्त मद्गेह किं करिष्यसि ॥ १३२ ।
६ श्रुत्वैतत् तनयस्तात–वचन कर्कश तदा । मौनमाधाय रहसि व्ययति स्म घन धनम् ॥ १३३॥ यतः—
" कुम्भ परिमितमम्भः पिबति पयो कुम्भसम्भवोऽम्भोधिम् । अतिरिच्यते सुजन्मा कश्चिज्जनकाद् निजेन चरितेन ॥१३४॥
शत्रुञ्जये युगादीश नन्तुं सद्यो नजन बहुः । दृष्टो मया पुनः पृष्टो भर्ता यात्राभिलाषया ॥ १३५ ॥
९ स्वामिन् ! शत्रुञ्जये नन्तु जिन यान्ति घना जनाः । त्वमादिश्याधुना देव–नुत्यै शीघ्र व्रजाम्यहम् ॥ १३६ ॥
श्रुत्वैतद्वचन माह रे ! प्रिये ! मत्कृत पुरा । विस्मृत स्मारयिष्यामि कशाघातादिताडनैः ॥ १३७ ॥
ततोऽह निशि निर्गत्य श्रीसङ्घसहिता रहः । शत्रुञ्जयोज्जयन्तादि–यात्रा विस्तरतो व्यधाम् ॥ १३८ ॥
१२ शत्रुञ्जयगिरौ श्रीमद्गुरूणामाननान्मया । तीर्थयात्राफल ह्येन श्रुतमेकाग्रचित्तया ॥ १३९ ॥ यतः—
" आरम्भाणा निवृत्तिर्द्रविणसफलता सङ्घवात्सल्यमुच्चै–र्नैर्मल्य दर्शनस्य प्रणयिजनहित जीर्णचैत्यादिकृत्यम् ।
तीर्थोन्नत्यप्रभाव (वः) जिनवचनकृतिस्तीर्थकृत्कर्मकृत्य, सिद्धेरासन्नभावः सुरनरपदवी तीर्थयात्राफलानि ॥ १४० ॥

स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं नत्वा रैवतकाचलम् । स्नात्वा गजपदे कुण्डे पुनर्जन्म न विद्यते ॥ १४१ ॥
पल्योपमसहस्रं तु ध्यानाद् लक्षमभिग्रहात् । दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसञ्चितम् ॥" १४२ ॥
कृत्वा यात्रामहं याव-दागां हृष्टा स्वसद्मनि । तावद् दुष्टाशयः कान्तो मां दृष्ट्वाऽभूत्क्रुधाऽरुणः ॥ १४३ ॥
उत्थितो भृकुटीं कृत्वा जल्पन्नेवं पुनः पुनः । रे ! दुष्टे ! मे धनं सर्वं व्ययित्वाऽत्रागताऽसि यत् ॥ १४४ ॥
तत्फलं तत्क्षणात्तुभ्यं दर्शयिष्यामि साम्प्रतम् । लगुडानां महाघातै-र्यमदण्डसहोदरैः ॥ १४५ ॥
जल्पन्नेवं महापापो लगुडैर्मां दृढं तथा । जघानाहं यथा प्राणैः सर्वैर्मुक्ता क्षणादपि ॥ १४६ ॥
ततोऽहं विशदध्यानात् गतासुः षष्ठके भवे । चम्पापुर्यां मधुक्षोणि-पतेः पद्मा सुताऽभवम् ॥ १४७ ॥ यतः—
आर्त्ते तिर्यग्गतिस्तथा गतिरधो, ध्याने तु रौद्रे सदा, धर्मे देवगतिः, शुभं च हि फलं शुक्ले तु जन्मक्षयः ।
तस्माद् व्याधिरुगन्तके हितकरे संसारनिस्तारके ध्याने शुक्लवरे रजःप्रमथने कुर्यात्प्रयत्नं बुधः ॥" १४८ ॥
वर्द्धमाना क्रमात्प्राप्ताऽखिलचारुकलागमा । अहं प्रापं मनोहारि यौवनं मोहनं नृणाम् ॥ १४९ ॥
मधुना मेदिनीशेन जितशत्रोः सदुत्सवम् । दत्त्वा कल्याणमत्तेभ-तुरङ्ग-मणिसंयुता ॥ १५० ॥
जितशत्रुर्महीशो मां परिणीय सदुत्सवम् । गत्वा पुरे ददौ मह्यं सप्तभूमिगृहं महत् ॥ १५१ ॥
ममोपर्यन्यदा लक्ष्मी-पुरेशधनभूपतेः । सुता मदीयकान्तेन परिणिन्ये कलावती ॥ १५२ ॥
अन्यदा श्रीपुराधीशो रत्नसारमहीपतिः । कुण्डले प्राभृतीचक्रे रात्ने चन्द्रपुरेशितुः ॥ १५३ ॥

मया मुहुर्मुहुर्याद कुण्डले मार्गिते अपि । जितशत्रुर्नवीनायै जायायै सादरं ददौ ॥ १५४ ॥
" प्रायेण मनुजो वस्तु पराचीनं ल्सच्चमम् । मुक्त्वा वस्तुनि सततं नवीने कुरुते रुचिम् ॥ १५५ ॥
स्वाधीने च कलत्रे नीचः परदारलम्पटो भवति । [1]संपूर्णेऽपि तटाके काकः कुम्भोदकं पिबति ॥ १५६ ॥
अष्टापदादितीर्थेषु गच्छन्तं मेदिनीपतिम् । कलावतीयुतं वीक्ष्या–गदमित्थं नृपाग्रतः ॥ १५७ ॥
चिरन्दिषा चिरं मेऽस्ति नन्तुमष्टापदेऽर्हताम् । तेन त्वां प्रार्थये स्वामिन् ! सार्धं नयनतोऽधुना ॥ १५८ ॥ यतः—
"कर्तुः स्वयं कारयितुः परेण तुष्टेन [2]भावेन तथाऽनुमन्तुः । साहाय्यकर्त्तुश्च शुभाशुभेषु तुल्यं फलं तत्त्वविदो वदन्ति ॥" १५९
राजा निरुत्तरीकृत्य तां नव्यगृहिणीयुतः । अष्टापदादितीर्थेषु यात्रां कृत्वाऽऽगमद् गृहम् ॥ १६० ॥
नवीनान्यन्यदा सर्वा–भरणानि महीपतिः । अकारयत्कलावत्या नचैकमपि मे तदा ॥ १६१ ॥
सपत्न्या भूषणान्येक्ष्य प्रोक्तं पत्युः पुरो मया । ममापि कारय स्वामिन् ! भूषणानि नवानि च ॥ १६२ ॥
श्रुत्वैवं भृकुटीं कृत्वा जजल्पेति महीपतिः । एतत्त्वया न वक्तव्यं वाञ्छत्या हितमात्मनः ॥ १६३ ॥
एवं कलावतीसक्त–मानसेन महीभुजा । कदापि पूरितस्तस्मिन् भवे मे न मनोरथः ॥ १६४ ॥ यतः—
"[3]हत्थी दम्मइ संवच्छरेण मासेण दम्मइ तुरगो । महिलाए किर पुरिसो दमए एगेण दिवसेण ॥ १६५ ॥
जे नामंति न सीसं कस्सवि भुवणे वि जे महासुहडा । रागंधा गलिअबला रुलंति महिलाण चरणतले ॥ १६६ ॥

१ स्वच्छोदके- क २. [illegible]चित्तेन क ३. हस्ती दम्यते संवत्सरेण मासेण दम्यते तुरगः । महिलाया किल पुरुषो

मरणे वि दीणवयणं माणधरा जे नरा न जंपंति । ते वि हु कुणंति लल्लिं बालाणं नेहगहगहिला ॥ १६७ ॥

हरि-हर-चउराणण-चंद-सूर-खंदाइणो वि जे देवा । नारीण किंकरत्तं कुणंति धि ध्दी विसयतण्हा ॥ १६८ ॥

आर्त्तध्यानपरैवाह-[1]मपूर्णेच्छा मृता ततः । पञ्चमके भवेऽभूवं मृगी मलयपर्वते ॥ १६९ ॥

आर्त्ते तिर्यग्गतिस्तथा गतिरधो० ॥ १७० ॥

तत्राप्येको मृगो मेऽभूत पतिर्दुष्टतराराशयः । यद् यदहं तदाऽवोचं तत्तदङ्गीचकार न ॥ १७१ ॥ यतः—

"[2]जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयल लोअस्स । इअ जाणेविण धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति ॥" १७२

चरन्ती विपिनेऽन्येद्यु-र्निरीक्ष्य मुनिमेककम् । शान्तं दान्तं तदाऽभूवं जातिस्मृत्या युना चिरात् ॥ १७३ ॥

ततोऽहं भावतो नित्यं वितन्वाना नुतिं मुनेः । अवोचमिति मे पत्युः कुरङ्गस्य पुरोऽन्यदा ॥ १७४ ॥

स्वामिन् ! अस्मिन्वने साधु-रेकस्तिष्ठति शान्तिमान् । तस्य प्रणामतः पापं याति पूर्वभवार्जितम् ॥ १७५ ॥

" साधूनां दर्शनं श्रेष्ठं तीर्थभूता हि साधवः । तीर्थं पुनाति कालेन सद्यः साधुसमागमः ॥" १७६ ॥

तेन त्वं व्रज तत्रैव वन्द्यते स मुनीश्वरः । इत्युक्तः स क्रुधा प्राह रक्तनेत्रश्च मां प्रति ॥ १७७ ॥

दाम्पत्येकेन दिवसेन॥ ये नामयन्ति न शीर्षं कस्यापि भुवनेऽपि ये महासुभटाः। रागान्धा गलितमन्ता लुठयन्ति महिलानां चरणतले ॥ मरणेऽपि दीनवचनं मानधरा ये नरा न जल्पन्ति । तेऽपि खलु करोति लल्लिं (चाटु) बालानां स्नेहग्रहग्रहिलाः ॥ हरि-हरि-चतुरानन-चन्द्र-सूरस्कन्दादयोऽपि ये देवाः । नारीणां किंकरत्वं कुर्वन्ति धिक् धिक् विषयतृष्णा ॥

१. मपूर्तेच्छा. ख. २. यदेव विधिना लिखितं तदेव परिणमति सकललोकस्य । इति ज्ञात्वा धीरा विधुरेऽपि न कातरा भवन्ति॥

रे ! दुष्टे ! पण्डितंमन्ये एव मम पुरोऽधुना । उपदेशं ददन्ती त्वं निर्लज्जे किं न लज्जसे ? ॥ १७८ ॥
इत्युक्त्वाऽहं हता तुर्य-भवे तेन दुरात्मना । शुभध्यानात्प्रथमे स्वर्गे-ऽभूवं देवी विभावसोः ॥ १७९ ॥
ठाण उच्चुच्चयर मज्झं हीण च हीणतरग वा , जेण जहिं गंतव्व चिट्ठा वि से तारिसी होइ ॥" १८० ॥
विभावसुः सुरः सोऽपि पूर्वपत्नीत्वचोरतः । मदीयोक्तं मनाग् नैव मन्यतेऽत्यन्तदुष्टहृत् ॥ १८१ ॥ यतः—
" 'ईसा-विसाय-मय-कोह-माया-लोभेहिं एवमाईहिं । देवा वि समभिभूआ तेसिं कुत्तो सुह नाम ॥'' १८२ ॥
मयोक्तमन्यदा स्वामिन् ! ममास्ति शाश्वतार्हतः । नन्तुमिच्छा च तेन त्वं ता च पूरय सम्मतिं ॥ १८३ ॥
तेनेति धर्षिता गाढ-मह दुष्टात्मना तदा । अत पर न वक्तव्यं भवत्यैव मया सह ॥ १८४ ॥
ततोऽहं मौनमाधाय निन्दन्ती कर्मणः स्थितिम् । स्वर्गायुर्निखिलं पूर्ण-कार्यं दुःखेन पूरिता ॥ १८५ ॥ यतः—
"ज विहि करइ स होइ होइ न ज जीअ चिंतवइ । ईमई चिंति पडेइ आहट्ट दोहट केवला ॥" १८६ ॥
ततश्च्युत्वा तृतीयेऽहं भवे पद्मपुरे पुरे । मुकुन्दाह्वद्विजप्रीति-पत्नीगर्भे समागमम् ॥ १८७ ॥
प्रीतिः पूर्णदिनेऽसूत सुखेन तनया तदा । कृत्वा जन्मोत्सवं पित्रा दत्त नाम मनोरमा ॥ १८८ ॥
क्रमेण वर्द्धमानाऽहं पाठिता, सकलाः कलाः । तथाऽभूवं लसद्धर्म-कर्मशास्त्रविशारदा ॥ १८९ ॥ यतः—

---

१ स्थानमुच्चोच्चतर मध्यं हीन च हीनतरकं वा । येन यत्र गन्तव्यं चेष्टाऽपि तस्य तादृशी भवति ॥
२ ईर्ष्या-विषाद-मद-क्रोध-माया लोभैरेवमादिभि । देवा अपि समभिभूतास्तेषा कुत सुखं नाम ॥

जाएण जीवलोए दो चेव नरेण सिक्खिअव्वाइं । कम्मेण जेण जीवइ जेण मओ सुगइं जाइ ॥ १९० ॥
झोषाभिधपुरे देव–शर्म्मणश्च द्विजन्मनः । सदुत्सवमहं दत्ता तातेन हितकाङ्क्षिणा ॥ १९१ ॥
निरन्तरं द्विजः सोऽपि रात्रिभोजनतत्परः । स्नानादिना जलं भूरि क्षिपन् हन्ति च पूतरान् ॥ १९२ ॥
संहारं कुरुते कुंन्थु–कीटिकादितनूमताम् । भूयो भूरिपयःपूर–प्लावितावनिमण्डलात् ॥ १९३ ॥
मयोक्तं कान्त ! सन्धाना–नन्तकायादिभक्षणात् । जीवहिंसाविधानाच्च लभन्ते कुगतिं जनाः ॥ १९४ ॥
यतः पुराणेऽप्युक्तम्—
" कूपेषु अधमं स्नानं । वापीस्नानं च मध्यमम् । तटाके वर्जयेत् स्नानं नद्यां स्नानं न शोभनम् ॥ १९५ ॥
गृहे चैवोत्तमं स्नानं जलं चैव च शोधितम् । तथा त्वं पाण्डवश्रेष्ठ ! गृहे स्नानं समाचर ॥१९६॥
आत्मा नदी संयमतोयपूर्णा, सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः । तत्राभिषेकं कुरु पाण्डुपुत्र ! न वारिणा शुद्ध्यति चान्तरात्मा ॥
चित्तम(स्या)न्तर्गतं पापं तीर्थस्नानैर्न शुद्ध्यति । शतशोऽपि जलैर्धौतं सुराभाण्डमिवाशुचि ॥१९८॥
संवत्सरेण यत्पापं कैवर्तस्य च जायते । एकाहेन तदाप्नोति अपूतजलसङ्ग्रही ॥१९९॥
दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् । सत्यपूतं वदेद्वाक्यं मनःपूतं समाचरेत् ॥ २०० ॥
चत्वारो नरकद्वारा प्रथमं रात्रिभोजनम् । परस्त्रीगमनं चैवं सन्धानानन्तकायिके ॥२०१॥

१- जातेन जीवलोके द्वे एव नरेण शिक्षितव्ये । कर्मणा येन जीवति येन मृतो सुगतिं याति ॥ २. कम्थु. क.

पुत्रमांसं वरं भुक्तं न तु मूलकभक्षणम् । भक्षणान्नरकं गच्छेद् वर्जनात् स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २०२ ॥
अस्तंगते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते । अन्नं मांससमं प्रोक्तं मार्कण्डेन महर्षिणा ॥" २०३ ॥ इत्यादि ।
एवमुक्तोऽपि बहुशो दुष्टात्मा जीवमर्दनात् । विरराम मनाग् नैवाभव्यजीव इव द्विजः ॥ २०४ ॥ यतः—
"वज्रलेपस्य मूर्खस्य नारीणां मर्कटस्य च । [1]एकाग्रहस्तु मीनानां नीली-मद्यपयोस्तथा ॥" २०५ ॥
अन्येद्युः कुत्रचिद् ग्रामा-दानीता शाटिकाऽद्भुता । मार्गितापि भृशं नैव तेन मह्यं ददे तदा ॥ २०६ ॥
एवं दुरात्मनाऽपूरि तेन मे न मनोरथः । यावज्जीवं ततो जाता दुःखयुक्ताऽहमन्वहम् ॥ २०७ ॥ यतः—
" चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः । अर्थातुराणां न सुहृन्न बन्धुः कामातुराणां न भयं न लज्जा॥
दुर्ध्यानेन ततो मृत्वा मलयाचलकानने । शुकी भार्या शुकस्याहं द्वितीयतो भवेऽभवम् ॥ २०९ ॥
मयोक्तं प्रसवानेहा वर्तते कान्त ! साम्प्रतम् । तेन नीडं क्वचिद् वृक्षे क्रियते सुखहेतवे ॥ २१० ॥
एवमुक्तोऽपि नो वक्ति साऽलसो यावता भृशम् । ततो मया कृतं नीडं यत्नतश्च शमीतरौ ॥ २११ ॥
तत्रावयोः क्रमाज्जात-मपत्यद्वितयं वने । आनीयाहं फलाद्यम्बु वर्द्धयामासिवान् तदा ॥ २१२ ॥
एकदोक्तं मया स्वामिन् ! भक्ष्यं किञ्चित्समानय । बहूक्तोऽप्यलसः सोऽपि जगाम नैव कुत्रचित् ॥ २१३ ॥
अत्रान्तरे वने वंश-घर्षोत्पन्नविभावसुः । दहन् वृक्षान् तृणादीनि नीडासन्नं समाययौ ॥ २१४ ॥

---

१. एकग्रहस्तुमीनानां क । एको ग्रहस्तु ख ।

मया मोक्तमयं ज्वाला-जटालो दहनोऽभितः । आयात्यत्र ततोऽपत्य-मेकैकं गृह्यते करे ॥ २१५ ॥

एवमुक्तोऽपि बहुशः स शुकोऽलसशेखरः । मौनमाधाय नोत्तस्थौ तावत्तत्रागतोऽनलः ॥ २१६ ॥

उत्थाय स शुको दूरं दुष्टात्मा जग्मिवान् क्वचित् । गृह्णानाऽहं करेऽपत्ये दग्धा तेन दवाग्निना ॥ २१७ ॥ यतः—

" किं करोति नरः प्राज्ञः प्रेर्यमाणः स्वकर्म्मभिः । प्रायेण हि मनुष्याणां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥" २१८ ॥

ततः पूर्वार्जितश्रेयः-प्रभावादिह सं(सद्)गतौ । सालवाहनभूपस्य सुताऽभूवं सुकोमला ॥ २१९ ॥

श्रीयुगादिजिनागारे चित्रस्थं विशदं शुकम् । यतनतो मम पश्यन्त्या जातिस्मृतिरजायत ॥ २२० ॥

ततः पूर्वभवान् सप्त जातिस्मृत्याऽवगम्य च । जाताऽहं द्वेषिणी पुंसु साम्प्रतं विक्रमाङ्गने । ॥ २२१ ॥ यतः—

" सुख-दुःख-मद-द्वेषा-हंकार-सरलतादयः । सर्वं शिष्टमशिष्टं च जायते पूर्वकर्म्मतः ॥" २२२ ॥

विक्रमाऽवग् महाभागे ! सत्यमेतत्त्वयोदितम् । यो यस्मिन् कुरुते द्वेषं द्वेष्यस्तस्य स जायते ॥ २२३ ॥

तत्र श्रवःसुखकरं विनिशम्य तस्या-गीतमपश्रमखिलं नरनाथपुत्री ।

हृष्टा वितीर्य मणिमेकमनन्तमूल्यं सूर्योदये सपदि तां विससर्ज नारीम् ॥ २२४ ॥

रत्नं विवाहसामग्री- सत्यंकारसहोदयम् । लात्वा हृष्टा निजे स्थाने विक्रमा समुपागमत् ॥ २२५ ॥ यतः—

सेत्स्यमानं निजं कार्यं मानसेप्सितमञ्जसा । मोदते मनुजो वीक्ष्य मयूरीव इवाम्बुदम् ॥ २२६ ॥

पुरतो भट्टमात्राग्नि-वेतालयोः स्वचेष्टितम् । उक्त्वा च विक्रमः प्राह गम्यते साम्प्रतं वने ॥ २२७ ॥

कृत्वा तत्रादन यश्यां भुक्त्वाप्य च ते ततः । निर्गत्य बहिरुद्याने–ऽध्यास्था ययुरञ्जसा ॥ २२८ ॥
गुटिकायाः प्रभावेन नरीभूतास्तत्त्रय. । विक्रमार्कोऽग्निवेतालं प्रति प्राहति रञ्जत. ॥ २२९ ॥
अवन्त्या घोटकान् पञ्च मुक्त्वा च द्वे पणाङ्गने । कमलापार्श्वतो दिव्य शृङ्गारत्रयमानय ॥ २३० ॥ यत'—
हचिराडम्बरात्कार्यं सर्वं सिद्धयति देहिनाम् । इत्युक्तो विक्रमार्केणा–चालीद् वेतालकासुरः ॥२३१॥ यत —
' सती पत्यु' प्रभोः पत्तिः गुरो शिष्यः पितु' सुत' । आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम् ॥ " २३२ ॥
न विना पार्थिवो भृत्यैर्न भृत्याः पार्थिवं विना । तेषा यो व्यवहारोऽय परस्परनिबन्धनम् ॥ २३३ ॥
युद्धकालेऽग्रगो य' स्यात् सदा पृष्ठानुगः पुरे । प्रभोर्द्वाराश्रितो हर्म्ये स भवेद्राजवल्लभ' ॥ २३४ ॥
तत्र मुक्त्वाऽग्निवेताल. पञ्चाश्वान् द्वे पणाङ्गने । शृङ्गारत्रितय दिव्य–मानीयादात् महीपते ॥ २३५ ॥
ततोऽवग् विक्रमादित्यः कृत्य न मायया विना । सिद्धयतीति जिनाधीश–सदने गम्यतेऽधुना ॥ २३६ ॥
सालवाहनभूपालो जिनभक्तोऽस्ति सन्ततम् । तेन जिनाधिपस्याग्रे नृत्य सद्य' करिष्यते ॥ २३७ ॥
सालवाहनभूपाल–कारिते ऋषभप्रभोः । प्रासादे विक्रमार्कोऽगात् ताभ्या युक्तो दिनात्यये ॥ २३८ ॥
भूयसीं भक्तिगर्भेण गीतस्तुत्यादिना निशि भावनां भावयामास विक्रमार्को भवच्छिदम् ॥ २३९ ॥ यतः—
" दारिद्र्यनाशन दान शील दुर्गतिनाशनम् । अज्ञाननाशिनी प्रज्ञा भावना भवनाशिनी ॥ २४० ॥
सुप्त्वोत्थायोदये भानोः प्राहेति विक्रमार्यमा । सर्वज्ञपुरतो नृत्य करिष्यामोऽधुना वयम् ॥ २४१ ॥

यदा वामश्रयाङ्गुष्ठं चालयामि तदा द्रुतम् । गच्छेस्त्वमग्निवेताल ! कृत्वा वामांसयोश्च खे ॥ २४२ ॥
वामहस्ताङ्गुलीसंज्ञां करिष्याम्यहमम्बरात् । तदोत्तीर्य विधातव्यं पुनर्नृत्यं जिनाग्रतः ॥ २४३ ॥
एवमुक्त्वा त्रिभिर्नृत्य-मर्हतोऽग्रे च मण्डितम् । यावत्तावत्समायातः पूजाकारोऽर्हतोऽर्चितुम् ॥ २४४ ॥
देवरूपाधिकश्रीकान् तान् दृष्ट्वा नृत्यतत्परान् । दध्याविति तदा पूजाकारश्चित्ते चमत्कृतः ॥ २४५ ॥
किमेते निर्जराः किं वा शिष्टा विद्याधराः पुनः । स्तोतुं जिनं च पाताल-कुमाराः किं समागताः ? ॥ २४६ ॥
पूजाकारो नृपोपान्ते गत्वैवमूचिवान् द्रुतम् । राजन् ! अद्य जिनागारे दिव्यरूपास्त्रयः सुराः ॥ २४७ ॥
कुर्वाणा नर्त्तनं सन्ति नानागीतादिभङ्गिभिः । विलोक्यतां द्रुतं तेन तत्र गत्वा महीपते ! ॥ २४८ ॥
निशम्यैतन्महीपालः प्रहृष्टस्तान्निरीक्षितुम् । ययौ सारपरीवारो युगादिजिनमन्दिरे ॥ २४९ ॥
यावत्पश्यति भूपाल-स्तावत्ते च त्रयः सुराः । उत्प्लुत्य पूर्वसङ्केतात् ययुः सुरवर्त्मनि ॥ २५० ॥
राजा प्रोवाच भो देवा! अकृत्वा नर्त्तनं यदि । गमिष्यथ तदा हत्यां करिष्येऽहं निजात्मनः ॥ २५१ ॥
भूपालयाचनात्तेऽपि समुत्तीर्य नभोऽङ्गणात् । चक्रुर्नृत्यं जगज्जन्तु-चमत्कृतिकरं द्रुतम् ॥ १५२ ॥
तादृशं नृत्यमालोक्य प्रोवाचेति महीपतिः । एकदा च सभामध्ये यूयं नृत्यं करिष्यथ ॥ २५३ ॥
ततः सर्वत्र मे कीर्ति-पूरः प्रसरति क्षितौ । सालवाहनभूपाल-सभायां ननृतुः सुराः ॥ २५४ ॥ यतः—
" अधमा धनमिच्छन्ति धन-मानौ च मध्यमाः । उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥ २५५ ॥

देव–दानव–गन्धर्व–मेदिनीपति–मानवाः । त्रैलोक्यव्यापका कीर्ति–मिच्छन्ति धवला सदा ॥ २५६ ॥
क यूयमिति भूपोक्ते वय विद्याधराः खगाः । जिनेन्द्रपुरतो नित्य (नृत्य) कुर्मोऽन्यत्र न कर्हिचित् ॥ २५७ ॥ यतः—
"सर्वज्ञो जितरागादि-दोषस्त्रैलोक्यपूजित । यथास्थितार्थवादी च देवोऽर्हन् परमेश्वर. ॥ २५८ ॥
ध्यातव्योऽयमुपास्योऽय–मय शरणमिष्यताम् । अस्यैव प्रतिपत्तव्य शासन चेतनाऽस्ति चेत् ॥ २५९ ॥
वीतराग स्मरन् योगी वीतरागत्वमश्नुते । सराग ध्यायतस्तस्य सरागत्व तु निश्चितम् ॥ २६० ॥
येन येन हि भावेन युज्यते यन्त्रवाहक । तेन तन्मयता याति विश्वरूपो मणी यथा (र्णियथा) ॥" २६१ ॥
सालवाहनभूपोऽवग् लोकाना सन्ततेः पुर । नृत्य च' कुर्वता दोषो लगिष्यति मनाग् नहि ॥ २६२ ॥
यूयं देवधियाऽस्माक पुरो नृत्य करिष्यथ । तदा च भवता दोषो लगिष्यति ननु स्फुटम् ॥ २६३ ॥
ततो विक्रमविद्याभृत् माहेति भूपतेः पुरः । अस्माक वनितारूपे दृष्टे प्राणात्ययो भवेत् ॥ २६४ ॥
तेनेद नहि वक्तव्य साम्प्रत भवता नृप ! । यदीच्छा स्यात्तदाऽत्रैव भावनृत्य करिष्यते ॥ २६५ ॥
भूपोऽवग् निखिला नारीः क्षेप्स्यामि गृहमध्यतः । तत्र नृत्यकृते यूय शाक् प्रसन्ना भविष्यथ ॥ २६६ ॥
वादयित्वा ततो भूप. पटहं निखिले पुरे । स्थापयामास गेहान्तः सद्यः सर्वा मृगेक्षणाः ॥ २६७ ॥
तथा कृते महीशेन नृत्यतस्तान् सुरान् पथि । नारीद्विपान्निशम्येति पप्रच्छ भूपभू' सखीम् ॥ २६८ ॥
हे सरो(खि !) किं महीपालः कोष्ठागारे स्त्रियोऽखिलाः । क्षेपयामास के नृत्य करिष्यन्ति सभान्तरे ॥ २६९ ॥

सख्याहामी सुरा वाम–भ्रुवां रूपं मनागपि । न पश्यन्ति नृपास्थायां तैश्च नृत्यं करिष्यते ॥ २७० ॥
ततः प्रागवनीपाल–पुत्री पुंवेषधारिणी । नृत्यं द्रष्टुं द्रुतं गत्वा नृपास्थायामुपाविशत् ॥ २७१ ॥
नृत्यन्तस्ते सुरा दिव्य–रूपवेषादिधारिणः । सालवाहनभूपाल–युतास्तत्राययुः क्रमात् ॥ २७२ ॥
चमत्कारकरं नृत्यं तैर्देवैर्विहितं तथा । यथा भूपादयो लोका जातास्तल्लीनमानसाः ॥ २७३ ॥
भूपोऽवग् भो ! सुरा ! किञ्चित् युष्मान् प्रक्ष्याम्यहं मनाक् । यदि यूयं सहिष्यध्वे मदुक्तं कटु कर्णयोः ॥ २७४ ॥
विद्याभृद् विक्रमः प्राह–राजन् ! यद् रोचते तव । वक्षि तत्त्वं गताशङ्कः सहिष्येऽहं मुमुक्षुवत् ॥ २७५ ॥
राजा प्रोवाच सर्वेषां देवानां सन्ति योषितः । भवतोऽभूत्कथं रोषः स्त्रीषु तज्जल्प कारणम् ॥ २७६ ॥
विक्रमाह्वः सुरः प्राह पापिष्ठा दुष्टचेतसः । निर्लज्जाश्च दुराचारा निर्घृणाः सन्ति योषितः ॥ २७७ ॥ यतः—
“ सम्मोहयन्ति मदयन्ति विडम्बयन्ति निर्भर्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति ।
एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥ २७८ ॥
अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमतिलोभना । निःस्नेह–निर्दयत्वे च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥” २७९ ॥
सालवाहनभूपालः प्राहैवं त्वं कथं वद । विक्रमोऽवक् ततः स्पष्टमिति भूमीपतेः पुरः ॥ २८० ॥
सुकोमलोदितं सर्वं विक्रमार्को व्यतिक्रमात् । जजल्पेति तदा सद्यो भूपतेः पुरतः स्फुटम् ॥ २८१ ॥
इतश्च सप्तमे पूर्वे भवे लक्ष्मीपुरेऽनघे । आसीच्छ्रेष्ठी धनो नाम्ना श्रीमती गृहीणी पुनः ॥ २८२ ॥

तयोर्बभूव सत्स्वप्न-सूचितो नन्दनोऽन्यदा । कृत्वा जन्मोत्सवं चक्रे कर्मणेत्यभिधापदम् ॥ २८३ ॥
व्यवसायं वितन्वानो बभूव धनवान् घनः । अर्थिभ्यश्च ददौ दानं भूयिष्ठं धर्मतत्परः ॥ २८४ ॥
धर्मपराङ्मुखा पत्नी श्रीमती मम दुष्टवाग् । जल्पन्ती सततं यत्तत् मदुक्तं नाकरिष्यत ॥ २८५ ॥
अर्थिभ्यो न ददौ दानं प्रेरिताऽपि मया प्रिया । भुक्तं न सुन्दरं क्वापि पर्वण्यन्यत्र का कथा ॥२८६॥
इत्यादि सुकोमलोक्त्या सप्तमभवकथा विक्रम-विद्याधरो व्यतिरेकेण जजल्प ।
चम्पापुर्यां भवेऽभूवं षष्ठे च जितशत्रुराट् । पद्माह्वा गृहिणी तत्र प्रतिकूलाऽभवन्मम ॥ २८७ ॥
अत्रापि षष्ठभवकथा व्यतिरेकेण विक्रमविद्याधरो जगौ भूपतेः पुरः ॥
पञ्चमेऽपि भवेऽभूवं मृगोऽहं मलयाचले । । मृगी पत्न्यभवत्तत्र प्रतिकूला सदा मम ॥ २८८ ॥
अत्रापि मृगभवसम्बन्धिनीं सुकोमलोक्त्या (कथा) विक्रमार्कविद्याधरो व्यतिरेकेण प्राह ।
तृतीये देवशर्माह्वो द्विजः पद्मपुरेऽभवम् । मनोरमाऽभिधा तत्र प्रतिकूला प्रियाऽभवत् ॥ २८९ ॥
अत्रापि तृतीयभवे द्विजसम्बन्धिनीं कथा सुकोमलोक्त्या व्यतिरेकेण जजल्प ।
द्वितीये च भवे नूनं कीरो मलयपर्वते । । तत्राप्यजनि मे पत्नी प्रतिकूला सदा शठा ॥ २९० ॥
मयोक्तं प्रसवावेला वर्त्तते पत्नि ! तेऽधुना । तेन नीडं क्वचिद् वृक्षे क्रियते सुखहेतवे ॥ २९१ ॥
एवमुक्ताऽपि नावादीत् सालसा यावता भृशम् । ततो मया कृतं नीडं यत्नतः शमिपादपे ॥ २९२ ॥

तत्रावयोः क्रमाज्जात-मपत्यद्वितयं च यत् । आनीयाहं फलाद्यम्बु [1]वर्द्धमायामासिवांस्तदा ॥ २९३ ॥
एकदोक्तं मया पत्नि ! भक्ष्यं किञ्चिदिहानय । बहूक्ताऽप्यलसा सा [2] च नैवागात् कुत्रचित्तदा ॥ २९४ ॥
अत्रान्तरे वने वंश-घर्षोत्पन्नविभावसुः । दहन् वृक्षतृणादीनि नीडपार्श्वे समाययौ ॥ २९५ ॥
मया प्रोक्तमयं ज्वाला-[3]जटालो दहनोऽभितः । एष्यत्यत्र ततोऽपत्य-मेकैकं गृह्यते करे ॥ २९६ ॥
एवमुक्ताऽपि बहुशः सा शुक्यलसशेखरा । मौनमाधाय नोत्तस्थौ तावत्तत्रागतोऽनलः ॥ २९७ ॥
उत्थाय सा शुकी दूरं ययौ पापा वने क्वचित् । गृह्णानोऽहं करेऽपत्ये दग्धस्तेन दवाग्निना ॥ २९८ ॥ यतः—
“ पूर्वभवार्जितश्रेयोऽश्रेयोभ्यां प्राणिनोऽखिलाः । लभन्ते सुखदुःखे च भ्रमन्तश्च चतुर्गतौ ॥ २९९ ॥
शुक्लध्यानवशान्मृत्वा भूरिविद्याधरः परः । जातोऽहं निर्ज्जरस्तस्याः शुक्या न ज्ञायते गतिः ॥ ३०० ॥
एवं षट्सु भवेष्वात्म-शक्त्या यात्राद्युपाकृतिः । मया तस्याः कृता शश्वत् स्वभावेन कृतात्मना ॥ ३०१ ॥
तस्याः पूर्णीकृतास्तेषु भवेष्वपि मनोरथाः । तया पापिष्ठयाऽकारि मदुक्तमेकशोऽपि न ॥ ३०२ ॥
श्रुत्वैतत् मुदिता स्वान्ते बाढं प्राहेति [4]भूपसूः । त्वं दुरात्मा गतो नंष्ट्वाऽऽगते दावानलेऽलसः ॥ ३०३ ॥
अपत्यद्वयसंयुक्ता दग्धा तेन दवाग्निना । मृत्वा चास्य महीशस्याभूवं पुत्री सुकोमला ॥ ३०४ ॥
देवः प्रोवाच मा कूटं जल्पेदानीं पुरो मम । यद्यपत्यद्वयी युक्ता दग्धा त्वं दववह्निना ॥ ३०५ ॥

---

१. वर्धयामास तं तदा. ख. २. साराव नै. क. । ३. जटिलो. क. । ४. भूपभूः ख. ॥

तदाऽपत्यद्वय मह्य सद्यः सम्प्रति दर्शय । नो हि चेद् दर्शयिष्यामि ते अपत्ये तवाधुना ॥ ३०६ ॥
ददर्शेति तया प्रोक्तो सुरः प्राह ममान्तिके । पश्यापत्यद्वय तच्च पूर्वमेते मया सह ॥ ३०७ ॥
श्रुत्वैतद्वचन तस्य दध्यावेव सुकोमला । विभङ्ग विद्यते ज्ञानं ममास्य सत्यमेव तु ॥ ३०८ ॥
तयोरेव वचो युक्ति-युक्त श्रुत्वा तदा स्फुटम् । भूपादयोऽखिला लोका श्चित्ते चमत्कृता भृशम् ॥ ३०९ ॥
एवमुक्त्वा त्रयो देवा यावज्जग्मुर्नभोङ्गणे । तावत्प्राहेति भूपाल पुत्री स्पष्ट पितु पुरः ॥ ३१० ॥
यद्ययं मा सुरो नैव परिणेष्यति सम्प्रति । तदैवाह करिष्यामि सद्यो हत्या निजात्मन ॥ ३११ ॥
पुत्र्याः पुरुषविद्वेषि-भाव त्यक्त तदा नृप । निरीक्ष्य मुमुदेऽत्यन्त-मुद्गते दुमिवाम्बुधिः ॥ ३१२ ॥
मत्वा कदाग्रहं पुत्र्या भूपः प्राह सुर प्रति । भो ! देव ! त्वमिमा पुत्रीं परिणीयाधुना व्रज ॥ ३१३ ॥
नो चेदहं कुटुम्बेन युक्तः सन्नस्तवोपरि । आत्महत्या करिष्यामि मरिष्यति सुताऽपि च ॥ ३१४ ॥
देहि देवाधुना सद्योऽभयदानं कृपापर । अस्माकं सचिवाना च पुत्र्याश्च जीवितं पुनः ॥ ३१५ ॥
ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानत । अन्नदानात्सुखी नित्य निर्व्याधिर्भेषजाद्भवेत् ॥ ३१६ ॥
श्रुत्वैतन्निर्भरो भूप-स्त्रीहत्याभयतस्तदा । आत्मीयकार्यनिष्पत्ते-र्भवनाच्च मुदं व्यधात् ॥ ३१७ ॥
भद्रमात्रा गिवेताल-सयुक्तो व्योममण्डलात् । उत्तीर्य प्राह गीर्वाणभाषया भूपतेः पुर ॥ ३१८ ॥

१ त म- क ।

अहं देवस्त्वियं नारी कथं योगो भवेद्दद । यतो हि विद्यते योगः सदृशेन शरीरिणाम् ॥ ३१९ ॥ यतः—

" ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं श्रुतम् । तयोर्मैत्री विवाहश्च नतु पुष्ट-विपुष्टयोः ॥ ३२० ॥

१ मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति, गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गैः । मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः समानशीलव्यसनेषु योगः॥"३२१

दृष्ट्वा भूपोऽवनिस्पृष्ट-पदद्वन्द्वं सुरं तदा । दध्याविति नरः कोऽपि कोऽपि विद्याधरोऽथवा ॥ ३२२ ॥

विद्यासिद्धोऽथवा मन्त्र-तन्त्रसिद्धः समागतः । न विद्यतेऽमरो नेत्र-मीलोन्मीलनतोऽत्र नु ॥ ३२३ ॥

६ " अणिमिसनयणा मणकज्जसाहणा पुप्फदामअमिलाणा । चउरंगुलेण भूमिं न छुवंति सुरा जिणा बिंति ॥३२४॥

पंचसु जिणकल्लाणेसु महरिसितवाणुभावाओ । जंमंतरनेहेण य आगच्छंती सुरा इह यं ॥" ३२५ ॥ इत्यादि ।

स्मृत्वैवं नृपतिस्तस्मै महामहपुरस्सरम् । दत्त्वा पुत्रीं ददौ सप्तभूमिकं धवलालयम् ॥ ३२६॥

इति श्रीमत्तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालङ्करणपरमगुरुगच्छनायकश्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्यशुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्यचरित्रे सुकोमलापाणिग्रहस्वरूपो द्वितीयः सर्गः ॥

---

१. अनिमिषनयना मनःकार्यसाधना पुष्पदामाम्लाना । चतुरङ्गुलेन भूमिं न स्पृशन्ति सुरा जिना ब्रुवते ॥
पञ्चसु जिनकल्याणेषु महर्षितपोऽनुभावात् । जन्मान्तरस्नेहेन चागच्छन्ति सुरा इह ॥

अथ तृतीयः सर्गः ॥

अथ श्रीविक्रमादित्यः कृतकृत्यः प्रमोदितः । भट्टमात्राग्निवेताला–न्या(वा)कार्यैति जगौ रहः ॥ १ ॥
मनसा चिन्तितं कार्यं सान्निध्याद् युवयोः क्रमात् । सिद्धिमागान्ममेदानीं दुःशकं मरुतामपि ॥ २ ॥ यतः—
३ " सा सा सम्पद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना । सहायास्तादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता ॥ ३ ॥
न स मन्त्रो न सा बुद्धि–र्न स दोष्णा पराक्रमः । साध्यते नहि यः सार–बुद्धिभिश्च भवादृशैः ॥ ४ ॥
श्रियमनुभवन्ति धीरा न भीरवः किमपि पश्य शस्त्रहताः । कर्णः स्वर्णालङ्कृति–र(म)ञ्जनरेखाङ्कितं चक्षुः ॥"५ ॥
६ ततो रहोऽग्निवेताल–भट्टमात्रपुरो नृपः । प्राहेति पुरमात्मीयं कोऽप्यरातिर्हनिष्यति ॥ ६ ॥
तदा को रक्षिता नास्ति तस्यां युष्मद्धुना ततः । भट्टमात्र ! पुरीं पातु भवान् गच्छतु वेगतः ॥ ७ ॥
अदृश्यस्त्वमग्निवेताला–त्रस्थो देहि ममादनम् । यथा पल्याद्य सर्वे जानन्तीति जना हृदि ॥ ८ ॥
९ अथ देवोऽथवा विद्या–धरो नहि पुनर्नरः । आवामपि गमिष्यावो जातेऽवसरे द्रुतं पुरि ॥ ९ ॥
एवमुक्ते ययौ भट्ट–मात्रोऽवन्तीं पुरीं रयात् । विक्रमार्कोऽग्निवेताल–सहितस्तत्र तस्थिवान् ॥ १० ॥
भुक्तं दृष्ट्वाऽग्निवेतालो यात्यदृश्यो रहः सदा । सालवाहनभूपालः पप्रच्छ क्व गतो सुरी ॥ ११ ॥

विक्रमार्कः सुरः प्राह जग्मतुः क्रीडितुं क्वचित् । भोक्तुमाकारितो भूमि--भुजा माहेति विक्रमः ॥ १२ ॥

अन्नाहारमहं नैव करोमि भूपते । कदा । नृदत्तं फलपुष्पादि--बलिं गृह्णामि सुन्दरम् ॥ १३ ॥

दत्त्वा कर्पूरकस्तूरी--चारुपुष्पफलं बलिम् । जामाताऽयं जगद्वन्द्यो ध्यायन्नेवं नृपो ययौ ॥ १४ ॥

दत्तेयं पुत्रिकेदृक्ष--वराय मयकाऽधुना । भविष्यत्यग्रतो भाग्य--योगतः सुखिनी किल ॥ १५ ॥ यतः—

" कुलं च शीलं च सनाथता च विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च । वरे गुणाः सप्त विलोकनीयास्ततः परं भाग्यवशा हि कन्या ॥"

कुलीनोऽयं वरो नूनं नृपो विद्याधरोऽथवा । सदाकार-लसज्ज्वल--गनिभ्यो ज्ञायते स्फुटम् ॥ १७ ॥

केनाऽपि हेतुनाऽऽत्मीयं कुल--नामादिकं स्फुटम् । प्रकटीकुरुते सम्यग् वरो नायं मनागपि ॥ १८ ॥

पत्न्या पृष्टोऽथ गीर्वाणो विक्रमार्को जगौ तथा । ततः पत्न्यपि भूपाल इव दत्ते बलिं सदा ॥ १९ ॥

मात्राऽन्येद्युः सुता पृष्टा जामाता किञ्च जेमति । पुत्री प्राह सुरो नैवं जेमत्यन्नं नरैः कृतम् ॥ २० ॥

हृष्टा माता जगौ पुत्रि ! धन्या त्वमसि साम्प्रतम् । धर्मादेवंविधो लब्धो वरो दिव्यः सुते ! त्वया ॥ २१ ॥ यतः—

" धनदो धनमिच्छूनां कामदः काममिच्छताम् । धर्म एवापवर्गस्य पारम्पर्येण साधकः ॥" २२ ॥

षण्मासान्ते प्रियां मत्वा सगर्भां विक्रमार्यमा । जगौ रक्षोऽग्निवेतालं प्रति पत्न्या प्रमीणितः ॥ २३ ॥

अदो पाणिग्रहश्चक्रे क्रमात्तस्याः प्रपञ्चतः । सगर्भा समभूत्पुण्य--प्रभावाद् गृहिणी मम ॥ २४ ॥ यतः—

" स्थाने निवासः सकलं कलत्रं,पुत्रः पवित्रः सुजनानुरागः । न्यायाच्च वित्तं स्वहितं च चित्तं,निश्छद्म धर्मस्य सुखानि सप्त ॥

विनाऽऽवा नगरी सर्वा दु:स्था सम्भाव्यतेऽधुना । गम्यते स्वपुरे शीघ्र-मावाभ्यां स्व'पुरोपमे ॥ २६ ॥
सगर्वा गर्भिणी पत्नी ममात्यन्त सुकोमला । गर्वोच्छित्त्यै पुरेऽत्रैव मुच्यते राजनन्दिनी ॥२७ ॥ यतः—
" जाइ-कुल-रूव-बल-सुय-तव-लाभ-सिरीइ अट्ठमयमत्तो । एआइं चिय बधइ असुहाइ बहु च ससारे ॥" २८ ॥
एवमस्त्वग्निवेताले-नोक्ते विक्रमभानुमान् । लिलेखेत्यक्षरान् वाम-सद्मनो भारपट्टके ॥"२९॥
" अवन्तीनगरे गोप, परिणीय नृपाङ्गजाम् । गा पातुं दण्डभृत् पश्चो-त्करक्रीडापरोऽनघः ॥ ३० ॥
दृष्टे च पुत्रो द्वे(द्वि)ष्टां कुर्वतीं काष्ठभक्षणम् । अहमेकोऽधुना वीरः परिणीय स्यादगाम् ॥" ३१ ॥ (युग्मम्)
ततोऽदृश्यशरीराग्नि-वेतालास्कस्थितोऽनिशम् । कुर्वन् गतागत व्योम्नि चिक्रीड विक्रमार्यमा ॥ ३२ ॥
तादृक्शक्तिं पतिं दिव्य-रूप दृष्ट्वा सुकोमला । दध्यावेवमह धन्या यस्याः स्यादीदृशः पति ३३॥
पश्यन्त्यां नृपनन्दिन्या कुर्वन् क्रीडा नभोऽङ्गणे । अदृश्यरूपवेताल-स्कन्धस्थो विक्रमार्यमा ॥ ३४ ॥
श्रीयुगादिजिन नत्वा सिद्धकार्यः प्रमोदितः । प्रतिष्ठानपुरात्सद्यः प्रतस्थे स्वां पुरीं प्रति ॥ ३५ ॥ (युग्मम्)
स्थाने स्थाने गिरौ ग्रामे पुरे ह्रद्रे वने पुनः । कौतुकानि नृपः पश्यन् गतोऽवन्त्यां कृतत्वरः ॥ ३६ ॥ यतः—
"प्राप्तशिल्पार्थविद्यानां देशान्तरनिवासिनाम् । भवेदत्युत्सुक चेतो गन्तुं स्वीयनिकेतने ॥ ३७ ॥"
अग्निवेतालसान्निध्यात् विक्रमादित्यभूपतिः । अङ्गीचक्रे निज राज्य स्वर्गस्येव सुरेश्वरः ॥ ३८ ॥

१. ज्ञाति कुल-रूप-बल-श्रुत-तपो लाभ श्रियाऽष्टमदमत्त । एतान्येव बध्नात्यशुभानि बहु च ससारे ॥

विक्रमार्क समायान्तं भट्टमात्रोऽवगत्य च । मिलितोऽपि जगौ हृष्टो भूपाग्रे रचिताञ्जलिः ॥ ३९ ॥
स्वामिंस्तव प्रसादेना–त्रागतोऽहं पुरे ततः । अपालयं लसन्न्यायात् निखिला जनताः सदा ॥ ४० ॥
परमेकोऽनिशं चौरो मुष्णन् सर्वं पुरं छलात् । ययौ क्वचिन्महेभ्यानां लात्वा कन्याचतुष्टयम् ॥ ४१ ॥
पश्यता सततं तस्य पदस्थानादिकं मया । न ज्ञातं तेन मे तावत् दुःखं चेतसि वर्त्तते ॥ ४२ ॥ यतः—
" अर्थातुराणां न सुहृन्न बन्धुः० । "
आकर्ण्यैतन्नृपः प्राह भो अमात्य ! क्षणादपि । वधं तस्य करिष्यामि चौरस्यैव प्रपञ्चतः ॥ ४३ ॥ यतः—
" उपायेन हि तत्कुर्यात्–यन्न शक्यं पराक्रमैः । काक्या कनकसूत्रेण कृष्णसर्पो निपातितः ॥" ४४ ॥
" कस्मिंश्चिद्विपिने काक्य–सूताण्डानि बहूनि च । तद्वृक्षविवरात् सर्पो निस्ससार निरन्तरम् ॥ ४५ ॥
अन्येद्युर्निष्कृपस्वान्तः काक्यपत्यानि भूरिशः । भक्षयित्वा ययौ सद्यो बिलमध्ये सरीसृपः ॥ ४६ ॥
काकी सर्वाण्यपत्यानि भक्षितानि ततोऽहिना । निरीक्ष्य कुरुते हन्तु–मुपायान् भूरि शश्वतम् ॥ ४७ ॥
लब्धोपायाऽन्यदा काकी कस्यचिद्धनिनो गृहात् । लक्ष्यमूल्यं महाहार–मानीय न्यमुञ्चद् बिले ॥ ४८॥
विलोकयन् धनी हारं दृष्ट्वा बिलमुखे तदा । यावल्लातुं शयं दत्ते तावत्सोऽगादधो भुवि ॥ ४९ ॥
ततः कुद्दालमानीय खनित्वा तद्बिलं तदा । हत्वा भुजङ्गमं हारं जग्राह धनिको मुदा ॥ ५० ॥
उपायेन तदा काकी मारयित्वा सरीसृपम् । आजन्म सुखिनी जाता स्वापत्यजीवनाद् भृशम् ॥" ५१ ॥

एव मन्त्रीश्वरान् स्ववशी–कृत्य सुप्तो नृपोऽन्यदा । भृत्यगाढस्वरोल्लापा–ज्जागरित्वेति जल्पति ॥ ५२ ॥
भो ! भो ! भृत्या ! अह स्वप्न लभमानो मनोहरम् । कथमुत्थापितो रात्रौ भवद्भिरविचारकैः ॥ ५३ ॥
तेनाहं च हरिष्यामि युष्माकमिह जीवितम् । राजा रुष्टो नृणा किं किं न दत्ते दु खमञ्जिनाम् ॥ ५४ ।
राजायत्ता मही सर्वा कर्मायत्ताश्च जन्तव' । भर्त्रायत्ता प्रिया धान्य जलायत्त च कथ्यते ॥ ५५ ॥
तावत्तत्रागता भट्ट–मात्रादिमन्त्रिणोऽखिला' । प्रोचुरेव किमारब्ध स्वामिन् ! सेवकमारणम् ॥ ५६ ॥
भूपः प्राह निशि स्वप्नं लभमानोऽत्र मञ्जुलम् । एभिर्जागरितास्तेन कोपोऽजनि ममाधुना ॥ ५७ ॥
प्रोक्तो मन्त्रीश्वरैस्तत्र भूमिपालो जगावद । पूर्वाशाकानने कूपोऽगाधोऽस्ति जलपूरितः ॥ ५८ ॥
मध्येकूपं महानेको दृष्टः स्वप्ने सरीसृप । दिव्यरूपा युते तस्य समस्त्येका च कन्यका ॥ ५९ ॥
भ्रमन्नहं गतो यावत् तत्र स्वप्नान्तरे निशि । तावत्सर्पो जगौ कन्या लाहि त्व मन्मुखादिमाम् ॥ ६० ॥
यदि त्व कातरस्तर्हि याहि दूरमतो द्रुतम् । ' श्रुत्वैतत् यावता कन्या गृहीतुमुद्यतोऽभवम् ॥ ६१ ॥
तावदेभिरह दुष्टै–रस्मि जागरितः क्षणात् । मन्त्री जगावय स्वप्नः सत्यः सम्भाव्यते स्फुटम् ॥ ६२ ॥ यतः—
" श्वेताम्बरधरा नारी श्वेतगन्धाऽवलेपना । अवगूहेत य स्वप्ने तस्य श्री. सर्वतोमुखी ॥ ६३ ॥
देवता गुरवो गाव. पितरो लिङ्गिनो नराः । यद्वदन्ति नर स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति ॥"६४ ॥
कोऽपि विद्याधरो देवः किंनरो व्यन्तरोऽथवा । प्रसन्नीभूय भवते स्फुटं किमपि दास्यति ॥ ६५ ॥

तेन तत्रेत्य तां कन्यां रथादङ्गीकुरु प्रभो । यत एवंविधः स्वप्नो दुर्लभो देहिनामिह ॥ ६६ ॥
ततो मन्त्रियुतो भूपो यावत् तत्र ययौ क्षणात् । तावत्सर्पो जगौ यस्य साहसं विद्यतेऽनघम् ॥ ६७ ॥
स मदीयाननात्कन्यां गृह्णातु साम्प्रतं द्रुतम् । नो चेद् दूरमतः कूपाद् यातु कातरमानसः ॥ ६८ ॥ (युग्मम्)
श्रुत्वैतन्निर्भयो भूपो मध्येकूपं समेत्य च । जग्राह कन्यकां सर्प-मुखाद् यावद् मनोहराम् ॥ ६९ ॥
तावत्सर्पो नरीभूय दिव्यदेहो जगावदः । वैताढ्यपर्वतशृङ्गे विद्यते श्रीपुरं पुरम् ॥ ७० ॥
तत्राहमवसं विद्या-धरो धीराभिधानतः । इयं ममाभवत्पुत्री दिव्यरूपा कलावती ॥ ७१ ॥
वर्द्धमाना क्रमाद् भूरिविद्यानामभवद् गृहम् । विलोकितोऽपि नो दृष्टो वरोऽस्याः सदृशः क्वचित् ॥ ७२ ॥
त्वां सात्त्विकाग्रणीं मत्वा भूपात्राहं समागमम् । तुभ्यं दातुं सुतां तेन मयैव त्वं परीक्षितः ॥ ७३ ॥
तेनेमां पुत्रिकां सद्यो गृहाण त्वं नरोत्तम ! । ततः श्रीविक्रमादित्यः परिणिन्ये च कन्यकाम् ॥ ७४ ॥
ततो भूमीपतिः कन्यां लात्वा स्वावासमीयिवान् । आपृच्छ्य च ययौ विद्या-धरः स्थानं निजं द्रुतम् ॥ ७५ ॥
इतोऽन्येद्युर्निशीथिन्यां हृतां केन कलावतीम् । मत्वा श्यामाननो भूपः प्रगे चिन्ताऽऽतुरोऽजनि ॥ ७६ ॥
पृष्टोऽमात्यादिभिर्दुःख-हेतुं भूपो जगाविति । केनाप्यद्य प्रिया रात्रौ हृता मम कलावती ॥ ७७ ॥
ततोऽमात्या जगुर्येन मुषिता नगरी निजा । तेनैव गृहिणी पुंसा हृता सम्भाव्यते तव ॥ ७८ ॥
विचार्य मन्त्रिभिः सार्द्धं प्रियां वालयितुं नृपः । चकारोपक्रमं भूरि लब्धा सा नाधुना क्वचित् ॥ ७९ ॥

ततो भूपतिरेकाकी खड्गपाणिर्निशामुखे । प्रिया वालयितुं स्तेन ज्ञातुं च निर्ययौ रहः ॥ ८० ॥ यतः—

" षट्कर्णो भिद्यते मन्त्र–श्चतुः कर्णस्तु धार्यते । द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥" ८१ ॥

प्रजाः पालयितुं शश्वत् निग्रहीतुं च तस्करम् । स्थाने स्थाने नृपो रात्रा–वेकाकी निर्भयोऽभ्रमत् ॥ ८२ ॥ यत —

" दुष्टस्य दण्डः स्वजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः । अपक्षपातो रिपुराष्ट्ररक्षा पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपाणाम् ॥" इत्यादि

ततो देवकुले गत्वा भूपालेनानवैः स्तवैः । स्तुता चक्रेश्वरी देवी प्रादुर्भूय जगावदः ॥ ८४ ॥

भो भूपाय प्रसन्नाहं प्रभूत भक्तिनस्तव । मार्गयेष्ट यतो देव दर्शनं सफलं भवेत् ॥ ८५ ॥ यतः—

" अमोघा वासरे विद्युत्० ।

तुष्यन्ति भोजनैर्विप्रा मयूरा घनगर्जितैः । साधवः परसम्पत्त्या देवता भक्तितः पुनः ॥ ८६ ॥

भूप. मोवाच भो देवि ! हृता येन मम प्रिया । तस्य पुंसः स्वरूपं मे स्थितिं च कथयाधुना ॥ ८७ ॥

देवी प्राह पुरेऽत्राभूत् पुरा श्रेष्ठी धनेश्वरः । पत्नी प्रेमवती तस्याऽभवत्प्रीतिमती प्रिया ॥ ८८ ॥

गुणसाराभिधः पुत्रोऽभवत्तारगुणालयः । तस्य रूपवती रूपजितदेवाङ्गना प्रिया ॥ ८९ ॥ यत'—

" सा सा सम्पद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना । सहायास्तादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता ॥ ९० ॥

स्थाने निवासः सकलं कलत्रं० ॥" ९१ ॥

गुणसारोऽन्यदा प्राह द्रव्यार्जनकृते स्फुटम् । लात्वा क्रयाणकं दूर–देशे यास्याम्यहं पितः ! ॥ ९२ ॥

श्रेष्ठी माह सुतं पुत्र ! देशान्तरगमेच्छया । मद्गृहेऽस्ति धनं भूरि तेन पूरय वाञ्छितम् ॥ ९३ ॥
देशान्तरोऽतिविषमो गन्तुं शक्योऽतिकर्कशैः । सुकुमारः कुमार ! त्वं मा कृथास्तद् वृथाऽऽग्रहम् ॥ ९४ ॥
यस्येन्द्रियाणि विद्यन्ते वश्यानि साहसं पुनः । वक्तुं यो वा विजानाति विदेशं यातु सोऽङ्गवान् ॥ ९५ ॥
अमुं कदाग्रहं मुञ्च स्वगृहं समलंकुरु । यतोऽस्माकं भवानेकः पुत्रो नेत्रप्रमोदकृत् ॥ ९६ ॥
एवमुक्तोऽप्यसौ युक्त्या न यदाऽत्यजदाग्रहम् । ततस्तातेन चलनं पुत्रस्य मानितं श्रियै ॥ ९७ ॥
ततो द्रविणमादाय भूरिक्रयाणकानि च । गुणसारोऽचलत्तातं मुत्कलाप्य शुभेऽहनि ॥ ९८ ॥
इतो धनेश्वरागारवृक्षस्थो व्यन्तरोऽधमः । वीक्ष्य रूपवतीरूपं मोहितोऽजनि तत्क्षणात् ॥ ९९ ॥ यतः—

"किमु कुवलयनेत्राः सन्ति नो नाकनार्यः, त्रिदशपतिरहल्यां तापसीं यत्सिषेवे ।
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने स्मराग्ना–वुचितमनुचितं वा वेत्ति कः पण्डितोऽपि ॥१००॥

देवा विसयपसत्ता० ॥"१०१॥

गुणसारसदृग्रूपो व्यन्तरो भूरिद्रव्ययुक् । श्रेष्ठिपार्श्वे समागत्य तातेत्युक्त्वाऽकरोन्नतिम् ॥१०२॥
१२ श्रेष्ठी प्राहाऽधुना कस्य पार्श्वे सर्वं क्रयाणकम् । मुक्त्वा किमर्थमागास्त्वं पश्चाज्जल्पेति नन्दन ! ॥१०३॥
गुणसारो जगावेको ज्ञानी मार्गेऽमिलन्मम । तेनोक्तं मरणं भावि विदेशं गच्छतस्तव ॥१०४॥
आकर्ण्यैतदहं सर्वं क्रयाणकसमुच्चयम् । विक्रीय द्रविणं सर्वमनैषमिह साम्प्रतम् ॥१०५॥

पिता प्राह वर पुत्र ! पश्चाद् यस्त्व समागम । यत एकः सुतरत्न मे कुलाधारो गुणाकर ॥१०६॥
गुणसारश्छली गेह-कृत्य कुर्वन् सदाऽखिलम् । मानस रञ्जयामास जनकस्य भृश क्रमात् ॥१०७॥
रूपवत्या सम नित्य भोगाननुभवन् सुखम् । प्रचुर समग्र नस्थौ गुणसारश्छली तदा ॥ १०८ ॥ यतः—
"प्राकृत एव प्राप्ते द्रव्ये देदीप्यते न सत्पुरुष । वारिणि तैल विकसति निर्मुक्त स्त्यायते सर्पिः ॥ १०९ ॥
धूमः पयोधरपद कथमप्यवाप्य वर्षाम्बुभि' शमयति ज्वलनस्य तेजः ।
दैवादवाप्य ननु नीचजनः प्रतिष्ठा प्रायः स्वबन्धुजनमेव तिरस्करोति ॥११०॥
इतः स्वल्पार्जितश्रीको गुणसारसुतोऽछली । विदेशादेत्य तातान्ते तातेत्युक्त्वाऽकरोत्प्रतिम् ॥१११॥
दृष्ट्वा त जनको दध्यौ किमय स्यात्सुतो मम । एक' पूर्व ममोपान्ते विद्यते तनयोऽनघः ॥१२२॥
श्रेष्ठी प्राह भवान् कस्य प्राघूर्णोऽत्र समागमत् । स प्राहाह भवत्सूनु—रागम दूरदेशतः ॥११३॥
इतश्छली सुत. प्राह रे ! रे ! पापिष्ठबालिश ! । मा त्वं छलयितु ह्यत्र नगरे किमगा द्रुतम् ॥११४॥
एव चेद्वक्षि भूयस्त्व तदाऽनर्थो भविष्यति । न ज्ञात किं पल मास-फीने वा न श्रुतं त्वया ॥११५॥
एव द्वावपि सदृशा-कारौ सदृक्प्रजल्पकौ । सदृक्सङ्केतकथकौ सदृग्गमनकारकौ ॥११६॥
ततः श्रेष्ठ्यादयो शेषा लोका एव जगुस्तदा । विवादोऽत्र न केनापि पुसा स्फेटयितु क्षमः ॥११७॥
ततो भूमिपतेः पार्श्वं भवन्तौ द्वावपि द्रुतम् । व्रजता तत्र मन्त्रीशा भट्टस्यन्ते भवतो' कल्मिम ॥११८॥

ततो गत्वा नृपोपान्ते मिथस्ताविति जल्पतः । अयं धनेश्वरस्तातो ममेदं सदनं पुनः ॥११९॥
इयं कलावती भार्या मदीया गुणशालिनी । रूप्यस्वर्णमणीपट्ट-कूलादिविभवः पुनः ॥१२०
गृह्णात्ययं छलं कृत्वा सर्वमेतन्न संशयम् । श्रुत्वैतद् भूपतिस्तत्र संशये पतितस्तदा ॥१२१॥
परीक्षार्थं नृपः प्राह-कार्ये मन्त्रीश्वरान् प्रति । एतयोर्गृहसम्बन्धी विवादः पतितोऽधुना ॥१२२॥
भवन्तोऽद्यानयोर्वादं भजन्तु बुद्धितो द्रुतम् । भवादृशेष्वमात्येषु विवादो भाति नो मनाग् ॥१२३॥
प्राज्ञे नियोजितेऽमात्ये महीशस्य गुणत्रयम् । यशः स्वर्गे निवासश्च पुष्कलश्च धनागमः ॥ १२४ ॥
कुलशीलगुणोपेतं सत्यधर्म्मपरायणम् । रूपिणं बुद्धिमन्तं च राजाऽध्यक्षं च कारयेत् ॥१२५॥
पप्रच्छुर्धीसखा यद् यत् तत् तत्तौ जल्पतः समम् । एवं पुनः पुनः पृष्ट्वा विलक्षा अभवंश्च ते ॥१२६॥ यतः—
“ बहुबुद्धिसमायुक्ता सविज्ञानबलोत्कटाः । शक्ता वञ्चयितुं धूर्त्ता ब्राह्मणादिव छागकम् ॥१२७॥
अत्र ब्राह्मणात् बुद्ध्या छागमोचनकथा । तथाहि—
“ यजमानाद् द्विजश्छागं याचित्वांऽसे विधाय च । आयान् मार्गेऽन्यदा धूर्तैरेवं मोक्तः पृथक् पृथक् ॥ १२८ ॥
आद्योऽवग् श्वा द्वितीयोऽवक् शशकोऽवक् तृतीकाः । राक्षसोंऽसे कृतोऽनेन स्वं हन्तुं मूढचेतसा ॥१२९॥
श्रुत्वेतद्वाडवः स्कन्धा-दुत्तार्य छागमञ्जसा । तथाऽमुञ्चद्यथा नंष्ट्वाऽगमच्छागो जिजीव च १३०॥
इत एकागता तत्र पण्यस्त्रीति जगौ स्फुटम् । ‘त्यक्त्वाऽमात्यान् नरः स्त्री वाऽनयोर्भञ्ज्यात् कलिं यदि ॥१३१।

तदा तस्य नृपो मानं रमादानात् करिष्यति । न विना शेमुषीं शुद्धां कार्यं सिद्धयति कर्हिचित् ॥१३२॥
राजा प्राह न धी' कस्या-ऽपीनैवास्ति महीतले । यत. स्यान्छेमुषी हीन-मध्यो-त्तमनृणामिह ॥१३३॥
लहुडा वडा ए किसिउ गुणवड्डा ससारि । गागरि अच्छइ बइठडी करवइ [3]पिजइ वारि ॥१३४॥
तेनानयोर्नरो नारी प्रभिन्द्याद् वादमञ्जसा । ततो वेश्या जगौ लोका ! मत्कृत पश्यताखिलाः ॥१३५॥
कारयित्वा गृहं छिद्र-रिक्तमेक पुराङ्गना । तत्रेत्यावक् तदा तावा कार्यं श्रेष्ठिपद्गजौ प्रति ॥ १३६ ॥
दत्ते द्वारे द्वयोर्मध्ये यः कश्चित् सदनाद्व्रयात् । नि.सृत्य मा स्पृशेत् श्रेष्ठिगेहश. स भविष्यति ॥१३७।
एव कृत्वा च तौ तस्मिन् प्रविष्टौ यावता गृहे । तावता वेश्यया दत्त दृढ द्वार क्षणात्तदा ॥१३८॥
उक्त च भवतोर्मध्ये य. कश्चित् श्रेष्ठिन सुतः । नि'सृत्य सद्मनो मध्यात् मत्करौ स्पृशतात् स व ॥१३९ ॥
स एव मनुजः श्रेष्ठि-गृहस्वामी भविष्यति । सरिष्यति च यो नैव तस्य दण्डः करिष्यते ॥ १४० ॥
एवमुक्ते च नि सृत्य व्यन्तरो गृहमध्यतः । चकार गणिकापाणिस्पर्शं हृष्टमनास्तदा ॥ १४१ ॥
वेश्याऽवग् गुणसारोऽसि सत्यस्त्व सात्त्विकाग्रणीः । तवैव जनको लक्ष्मी-गेंह रूपवती प्रिया ॥ १४२ ॥
श्रुत्वैतत् व्यन्तरो हृष्टो-ऽतीव पण्याङ्गनावचः । वेश्यया विहित चिह्न तस्य देहे तदा स्फुटम् ॥ १४३ ॥
द्वितीयश्च न शक्नोति नि सर्तुं च गृहाद्यदा । तदा वेश्या जगावेष गुणसारश्छली स्फुटम् ॥ १४४ ॥

---

१ गुणवड्डु ख । २. इच्छइ क । ३ किजइ, क ।

एवमुक्त्वा तदादौ यो निःससार नरो गृहात् । तं निर्घाट्य द्रुतं गेहमध्यस्थस्यार्पितं गृहम् ॥ १४५ ॥
व्यन्तरोत्पादितो गर्भो रूपवत्या इतः स्त्रियाः । अकस्माद् भयभीतायाः पपात वसुधातले ॥ १४६ ॥
दध्यौ रूपवती गर्भ- दुष्टाहोऽत्र भविष्यति । वहिःष्टात् क्षिप्यते तेन यावज्जानाति कोऽपि न ॥ १४७ ॥
ध्यात्वेति खर्प्परे क्षिप्त्वा तं गर्भं तत्क्षणात्तदा । मुमोच वहिरुद्याने रहो रूपवती तदा ॥ १४८ ॥
विमानं स्खलितं स्वीयं यान्नीतश्चण्डिकाऽम्बरे । वीक्ष्य दध्यौ ममेदानीं यानं केन धृतं दृढम् ॥ १४९ ॥
इतस्ततो विलोक्याधो यावत्पश्यति भूतलम् । खर्प्परस्थगितं बालं तावद्ददर्श चण्डिका ॥ १५० ॥
शिशोरस्य प्रभावेण विमानं स्खलितं मम । तेनायं बलवान् भावी ध्यात्वेति तमदात्करे ॥ १५१ ॥
खर्प्परेत्यभिधां तस्य वितीर्य चण्डिका तदा । स्वगुहायां तमानीय वर्द्धयामास पुत्रवत् ॥ १५२ ॥
खर्प्परस्याष्टमे वर्षे जाते चण्डिकया तदा । एतावन्तो वरा दत्ता दुर्ग्राह्या महतामपि ॥ १५३ ॥
अस्यामेव गुहायां ते नूनं मृत्युर्भविष्यति । गुहावहिर्न कोऽपि त्वां हन्तुं देवोऽपि शक्ष्यति ॥ १५४ ॥
असिनाऽनेन दुर्जेयः सर्वेषां त्वं भविष्यसि। मत्स्मृतेर्वहिरेव त्व-मदृश्यविग्रहोऽपि च ॥ १५५ ॥
गुहागतस्य ते देह-रूपं दृश्यं भविष्यति । एतान् प्राप्य वरान् सोऽपि बभ्राम निर्भयोऽभितः ॥ १५६ ॥
चौर्य-स्त्रीहरणादीनि कुर्वन् स शङ्कते नहि । अखण्डितव्रता पत्नी गुहामध्येऽस्ति तेऽधुना ॥ १५७ ॥
देवीप्रसादमासाद्य सुरङ्गादीनि भूरिशः । तेन कृतानि चौरेण कृत्यानि हेलया भुवि ॥ १५८ ॥

रूपं नवं नवं कृत्वा सेवकीभूय ते सदा । कारं कारं पुरं स्तैन्यं स्तेनो याति निजं पदम् ॥ १५९ ॥
तेन तस्य वधः कष्टात् भवता हि करिष्यते । दुर्ग्राह्योऽस्ति सदा देव-दानवानामपि स्फुटम् ॥ १६० ॥
यदि मिलितस्तस्यैव क्षमामेव करिष्यसि । तदा त्वं मृत्यवे तस्य गृहागस्य भविष्यसि ॥ १६१ ॥
तेन त्वया बहिर्भूय कर्त्तव्या सततं क्षमा । यदि त्वां ज्ञास्यति स्तेनो दुःखं नव तदा ध्रुवम् ॥ १६२ ॥
" क्षमा खड्गं करे यस्य दुर्जनः किं करिष्यति । अतृणे पतितो वह्निः स्वयमेवोपशाम्यति ॥ १६३ ॥
आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः । तज्जयः सम्पदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यते ॥ १६४ ॥
यस्य हस्तौ च पादौ च जिह्वा च सुनियन्त्रिता । इन्द्रियाणि सुगुप्तानि रुष्टो दुष्टः करोति किम् ? ॥ १६५ ॥
श्रुत्वैतद्विक्रमादित्यो नत्वा देवीपदाम्बुजम् । रात्रावेव निजावास-मलङ्कृत्य प्रसुप्तवान् ॥ १६६ ॥ यतः—
सिद्धिं याते निजे कार्ये देवदानवभूमिपाः । मानवा अपि हृष्यन्ति दृष्टे चन्द्रे यथाऽम्बुधिः ॥ १६७ ॥
प्रातरुत्थाय शयना-दाकार्य सचिवान् जगौ । सिद्धं नो वाञ्छितं सर्वं ज्ञाता च क्षिपतः स्थितिः ॥ १६८ ॥
ततश्च निर्भयो राजा एकाक्यसिसखो निशि । जीर्णवस्त्रो भ्रमन् बाह्यो-द्यानदेवकुले ययौ ॥ १६९ ॥
नत्वा चक्रेश्वरीं देवीं स्तुत्वोदारैः स्तवैः पुनः । जपन् पञ्चनमस्कार-मुपविष्टोऽग्रतो नृपः ॥ १७० ॥
इतोऽत्र रु खर्परस्तेनः कन्यानामग्रतः स्फुटम् । अवन्तीशं छलात् हत्वा राज्यं लप्स्ये यदा ह्यहम् ॥ १७१ ॥
अवन्तीनां महेभ्यानां पुत्रीणां स्फुरदुत्सवम् । पाणिग्रहं करिष्यामी-त्येवमङ्गीकृतं मया ॥ १७२ ॥ (युग्मम्)

ततश्च खर्प्परश्चौरः पुरं हन्तुं व्रजन् पथि । साधुमेकं स्थितं प्रेक्ष्य नत्वाऽप्राक्षीदिदं तदा ॥ १७३ ॥
भो साधो ! विक्रमो मेऽद्य मिलिष्यत्यथवा नहि । साधुः प्रोवाच तं स्तेनं मिलिष्यत्येव विक्रमः ॥ १७४ ॥
गत्वा चक्रेश्वरीगेहं दृष्ट्वा चैकं नरं स्थितम् । स्तेनोऽवक् कुत आगास्त्वं किंनामा किंकृते वद ॥ १७५ ॥
आकार–जल्पना–काल–गमनादिकहेतुतः । ज्ञात्वा चौरं महीपालो दध्यावेवं तदा हृदि ॥ १७६ ॥
आकारः[1] कुलमाख्याति देशमाख्याति भाषितम् । सम्भ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥ १७७ ॥
ध्यात्वेति तस्करं ज्ञात्वा जल्पनाकारतो नृपः । मलिम्लुचं छली सम्यग् ज्ञातुं प्राहेति तं प्रति ॥ १७८ ॥
तिलङ्गविषयाद् दुःस्थो देशे वैदेशिको भ्रमन् । क्षुधितोऽत्राधुना श्रान्तिच्छिदेऽस्थामहकं निशि ॥ १७९ ॥
दध्याविति ततश्चौर इमं वैदेशिकं नरम् । कृत्वा सखायमद्याहं करिष्ये स्वसमीहितम् ॥ १८० ॥ यतः—
‘एको ध्यानमुभौ पाठं त्रिभिर्गीतं चतुः पथम् । पञ्च सप्त कृषिं कुर्यात् सङ्ग्रामं बहुभिर्जनैः ॥’’ १८१ ॥
चौरः प्राह मया सार्द्धं चल वैदेशिकाधुना । तुभ्यं दास्ये पुरीमध्ये गतोऽहं भोजनं द्रुतम् ॥ १८२ ॥
कान्दोः प्राणप्रिया पूर्वं भगिनीति कृता मया । तत्रावयोः सुखेनैवा– दनं शीघ्रं भविष्यति ॥ १८३ ॥
ततस्तेन युतः स्तेनो गत्वा कान्दविकालये । भोजनं दापयामास तस्मै वैदेशिकाय च ॥ १८४ ॥
ततः कल्पगृहात्स्तेनो लात्वा मद्यघटद्वयम् । दण्डिकोभयतो बद्ध्वा न्यस्याचलत् तदंसयोः[2] ॥ १८५ ॥

---

१. आचारः क. । २. तद्दंशयोः क. ख. ।

नाग ाग्निन्घयाणाग मन्य भूमीभुजोऽग्निक' । ममागात म्मृतः सद्य' मान्निध्य कुरुते रहः ॥ १८६ ॥
नग्निकोऽराद् नगे वाल्मा ममगाने-ग्नि मे नृप ' । विक्रमार्की जगौ ताव-कीनेच्छा पूरयिष्यते ॥ १८७ ॥
विक्रमार्कंयन्नागेर्गे दृग्गोरग्रे नगानिदम । मरकुम्भं पिबाम्येक-मिनीच्छा रिगते मम ॥ १८८ ॥
भाकर्ण्यैतमगो स्नेनो र ' रे । निर्विलपतक ! । मारम्मात्रेण मनेनो-दरं नापूरि किं मत्र ॥ १८९ ॥
भूयो भूयो वदत्येवं मीने विक्रमभानुमान् । पातुमेक घटं यान-ल्ली हस्ते परोऽपतत् ॥ १९० ॥
मन्ना मग्न घट तेन-न्न हनु यानताऽचलत् । तावदर्य घट क्षिप्त्वा विक्रमार्कः पलायितः ॥ १९१ ॥
स्तेनं पृष्ठी समागा-न दृष्ट्वा कृष्णाहिमाम्यये । यावद् भूपो ययौ तावद् गौः प्रमूताऽभवत्सरुट् ॥ १९२ ॥
गोपायमपनो भूपो-ऽयटिप-रल्गारप । मावदूर्ध समागात. कृष्णवर्णः सरीसृप. । १०३ ॥
गाद्दशां गुर्भी दृष्ट्वा स्तेनो विस्यद् गृहाद् बहि. । हन्तु विक्रमभूपाल तस्यौ पश्यन्निनस्ततः ॥ १९४ ॥
मनुकोऽप द्विनो गेनु-शब्दादन्य परिर्पूदात् । मृगम्य ग्रामपार्श्वस्थं भीम दृष्ट्वाऽम्बर जगौ ॥ १०५ ॥
त्रिशोऽसि भो पनि ' प्रदीप कुरु पवन । पतिनोऽस्ति दोप-नगे मृत्युममेऽधुना ॥ १९६ ॥
नन्मादर्प द्रु होम- मन्त्रनपादिका क्रियाम् । करिष्येऽहं तनो भूप' कुशली जायते चिरम ॥ १९७ ॥
पञ्चतारा ग्रहा यत्र मोमे कुर्वन्ति दक्षिणे । भौमे च राजमारी स्यात् जनमारी च भार्गवे ॥ १९८ ॥

---

१ पुरा मण्डपन्तमभपन्पत । यावत्स्थिताऽगमत् तावत्० ग. ।

बुधे रसक्षयं कुर्यात् गुरौ कुर्यात् तिरोदकम् । शनौ वर्षक्षयं कुर्यात् मासे मासे निरीक्षयेत् ॥ १९९ ॥
रोहिण्या यदि शकटेन चन्द्रो गच्छति पाटयन् । तदाऽतिदुःस्थं विजानीयाद् क्रूरयुक्तो विशेषतः ॥" २०० ॥
प्रिया प्राह पते चैत्र--पुटीपाटीं महीपतिः । किं दास्यतीति जल्पन्ती यत्तद् प्रत्युत्तरं ददौ ॥ २०१ ॥ यतः—
[1]एकइं बोलिइं बोलती बालइ सओ भरनार । कइ अकारण राखसी कइ पिसाचि न नारि ॥" २०२ ॥
ततः स्वयं द्विजो दीपं कृत्वा होमादि चक्रवान् । यावद् बबन्ध गां तावद् ननाश तस्करः क्वचित् ॥ २०३ ॥
स्वस्थाने च द्विजः सुप्तः पश्चात्सर्पोऽपि जग्मिवान् । ततो निःसृत्य भूपालः प्रययौ राजवर्त्मनि ॥२०४॥
दध्यौ भूमीपतिर्मौनं विना नैव कदाचन । निग्रहं शक्यते कर्त्तुं चौरस्य बलिनोऽस्य हि ॥२०५॥
अतः परं मया तस्य मलिम्लुचस्य सन्ततम् । कर्त्तव्यो विनयो येन हस्ते चटति तस्करः ॥२०६॥
किमसत्यं मुनेर्वाक्य–मिति ध्यायति तस्करे । मिलितो विक्रमो दस्यो–स्तेन चोक्तो जगाविदम् ॥२०७॥
[2]भो माम भवतः कान्द–विकया याम्याः सुतोऽस्म्यहम् । मात्रा च कर्पितो रोषात् विक्रमाह्वोऽभ्रमं पुरे ॥२०८॥
चौरः प्रोवाच जामेय ! गच्छ सार्द्धं मयाऽधुना । ततस्त्वां सुखिनं स्वन्नपानदानात् करोम्यहम् ॥२०९॥
यावच्च कुर्वते पुत्रपुत्र्योऽपि कथितं लघु । तावत्कुर्वन्ति सन्मानं जननीजनकादयः ॥२१८॥ यतः—

---

१. एकइं बोलिइं बोल सउ बालइ सिउं भरतार । कइआ गरणह राम्वसीं कइ राखसी न नारी. ख. ।
२. भूपः प्राह भवत्कान्दविक्रया याम्याः सुतोऽस्म्यहं । मात्रा च कर्पितो रोषाद् विक्रमार्कोऽभ्रमं पुरे. ग. ।

मोया निअगमइविगप्पिअंमि अत्थे अपूरमाणमि । पुत्तस्स कुणइ वसण चुलणी जह बंभदत्तस्स ॥२११॥
तावन्माता पिता तावत् तावत्स्वजनबान्धवा । यावत्परस्पर प्रीतिर्जायते देहिनामिह ॥२१२॥
मुग्धस्य दु खस्य न कोऽपि दाता ०
दध्याविति पुनर्भूप–स्तस्करोऽयं बली छलात् । देवीवरं समासाद्य मुष्णाति स्माखिल पुरम् ॥२१३ ॥
ततोऽसौ तस्करो यद्यत् प्रतिकूल करिष्यति । तत्तत्सर्वं सहिष्येऽहं साधुवत् साम्प्रत स्फुटम् ॥२१४॥ यतः—
कष्टान्यसहमानाना गुणारोप' कुतो भवेत् । वेधवन्न सहित्वैव भत्रो हेमश्रुती स्वयम् ॥२१५ ॥
भूपयुक्तो व्रजन् स्तेनो मार्गे नत्वा ऋषिं जगौ । भो यते ! यत्त्वया प्रोक्त मिलित तन्न साम्प्रतम् ॥२१६ ॥
ऋषिर्दध्यावह वच्मि भूमिपालमिम यदि । तदाऽनर्थो महान् भावी लोकानामनयोः पुनः ॥२१७॥
ऋषि प्राह मया प्रोक्त–मभिधानेन विक्रमः । मिलिष्यति पुन सैष नाम्ना च मिलितस्तव ॥ २१८ ॥
स्वस्थाने तस्करो गत्वा प्रोवाचेति नृप प्रति । यावन्निष्पद्यते भक्त तावत् त्व तिष्ठ मण्डपे ॥ २१९॥
तथाकृत्य जगौ गेह–मध्ये शय्यास्थतस्कर. । भो ! भो ! महेभ्यतनया ! शृणुताद्य वचो मम ॥२२०॥
भागिनेयस्य सान्निध्यात् हत्वा विक्रमभूपतिम् । लात्वा राज्यं भवन्तीश्च परिणेष्येऽहमञ्जसा ॥२२१॥
मम गेहे सुवर्णस्य सन्ति सप्त च कोटय. । सपादलक्षमूल्यानि रत्नानि च दशायुतम् ॥२२२॥

---

१ माता निजकमत्याविकल्पितेथऽपूर्यमाणे । पुत्रस्य करोति व्यसन चुलनी यथा ब्रह्मदत्तस्य ॥

दिव्यानां पट्टकूलानां विद्यते च शतत्रयम् । मुक्तानां मूटकद्वन्द्वं द्रव्यकोट्यश्चतुर्दश ॥२२३॥
आकर्ण्यैतज्जगौ हस्ते कृत्वाऽसिमिति भूपतिः । रे ! पापिष्ठाधुना लाहि करवालं करे दृढम् ॥२२४॥
परस्त्रीहरणस्तैन्या-दिकपापस्य तेऽधुना । शीर्षच्छेदादसिर्मेऽसौ प्रायश्चित्तं प्रदास्यति ॥२२५॥
इत्यादिहक्कितश्चौराऽसि-सखा यावदुत्थितः । तावद् युधे नृपस्तस्य सम्मुखं चलितः क्रुधा ॥२२६॥
चौरो दध्यौ पुमानेष मयैव मुग्धबुद्धिना । आनीतः सदने किं त्विदानीं हहा करिष्यति ॥२२७॥
गृहीतो दुःशको व्याघ्रो हस्ते क्रुधाऽरुणो मया । दत्ता कौतुचिका देहे मयका सुखहेतवे ॥२२८॥
राजा दध्यावयं चौरो विद्यते खर्परः खलु । प्रोक्तो देवतया पूर्वं यो मदग्रे बली भृशम् ॥२२९॥
वेलाऽस्ति साम्प्रतं हन्तुं तस्करं मे दुराशयम् । गुहाया निर्गतो देवदैत्यानां सोऽपि दुःशकः ॥२३०॥
यथा तथाऽधुना तेनोपायेन केनचित् द्रुतम् । हन्तव्योऽयं मयाऽत्रैव खर्परस्तस्कराग्रणीः ॥२३१॥
एवं परस्परं ध्यात्वा मेदिनीपतितस्करौ । रणाङ्गणे समायातौ युद्धं कर्तुं समुद्यतौ ॥२३२॥
क्षणं व्योम्नि क्षणं भूमौ गच्छन्तौ स्तेन-भूपती । ददातेऽङ्गाङ्ग्योर्बाढं प्रहारं निर्दयौ मिथः ॥२३३॥
चौरासिं स्वासिघातेन यावद् भूपो बभञ्ज श्राक् । तावत् तीक्ष्णासिमादायाययौ स्तेनो युधे गृहात् ॥२३४॥
कृतान्ततुल्यमायान्तं स्तेनमालोक्य भूभुजा । ध्यातमात्रोऽग्निवेतालः समायातो नृपान्तिके ॥२३५॥
"यस्यास्ति सुकृतं पूर्व-कृतं भूरि शरीरिणः । स्मृतमात्राः सुरास्तस्य पार्श्वमायान्ति तत्क्षणात् ॥२३६॥

यावत् स्तेनोऽसिना हन्तु भूपतिं धावितो रुषा । असिं हृत्वाऽग्निवेतालश्चौराद् भूमिभुजे ददौ॥२३७॥
इतश्च भृकुटीं कृत्वा तस्करोऽरुणलोचनः । क्रमाभ्या कम्पयामास समन्ताद् मेदिनीतलम् ॥२३८॥
भूप' प्राहासिनाऽनेन भो ! भो ! स्तेना तवाधुना । अवन्तीपुरराज्येच्छा पूरयिष्याम्यहं द्रुतम् ॥२३९॥
श्रुत्वैवत् तस्करो भीतो प्राग् गुहायामुपाविशत् । दध्यौ च हा ! मयाऽऽनीतो वधाय स्वस्य साम्प्रतम् ॥२४०॥
अथवा केनचित् पुसा देवेन दानवेन वा । उक्तो मम वधोपायः पुरतोऽस्य दुरात्मन ॥ २४१ ॥
भूप प्राहाग्निक स्तेन सशोध्याशानयाचिराद् । यतोऽस्य दीयते शिक्षा दुष्टस्य खड्गघाततः ॥२४२॥
संशोध्या चाग्निवेताल, स्तेन दर्यास्थित रहः । बहिर्धृत्वा निनायाशु भूमिपालपुर, स्फुटम् ॥ २४३ ॥
सम्यग् दृष्ट्वा च त चौरं दध्यावेव महीपति' । अनेन मे कृता सेवा नानारूपविधानतः ॥ २४४ ॥
विद्यन्तेऽत्र वणिक्पुत्राः पुरीमध्ये च भूरिशः । व्यवसायं वितन्वानाः तस्करास्यास्य राशिना ॥ २४५ ॥
विक्रम प्राह भो ! स्तेन ! कुरु युद्ध मया सह । यतो हि जल्पिताः शूरा भवन्ति द्विगुणा द्रुतम् ॥ २४६ ॥
एवमुत्साहितः स्तेनो वचनेन महीभुजा । उन्मूलिततरु शस्त्रीकृत्वा हन्तु प्रधावितः ॥ २४७ ॥
जघान तस्करो यावत् तरुणा भूपमस्तकम् । लाघवाद् भूभुजा तावच्छिन्न स्तेनशिरोऽसिना ॥ २४८ ॥
श्वसन् खर्परकस्तेन' खेदं तन्वॅस्तदा हृदि । स्वस्थीकर्तु द्रुत प्रोक्त एव विक्रमभानुना ॥ २४९ ॥
अहमस्य पुरस्यैव स्वामी विक्रमभानुमान् । खेदस्त्वया न कर्तव्यः कुर्वता समर मया ॥ २५० ॥

शूराः शूरैः समं युद्धं कुर्वन्तोऽपि रणाङ्गणे । हता खेदं न कुर्वन्ति स्थिरिरेनं महात्मनाम् ॥ २५१ ॥
स्वस्थीकृतस्ततः सद्यो विक्रमार्कमहीभुजा । मृत्वा खर्परकस्तेनः परलोकं समीयिवान् ॥ २५२ ॥ यतः—
" तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं ताराबलं भूबलम् । तावत् सिध्यन्ति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
मुद्रामंडल–मन्त्र–तन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्, यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥ २५३ ॥
वने रणे शत्रु जला–ग्निमध्ये० । " २५४ ॥
छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां भङ्क्त्वा बलाद् वागुराम्, पान्तेपुञ्ज्वदग्निजालजटिलाद् निर्गत्य दूरं वनाद् ।
व्याधानां शरगोचरादतिजवेनोत्प्लुत्य धावन् मृगः, कूपान्तः पतितः करोति विगुणे किंवा विधौ पौरुषम् ॥ २५५ ॥
कैवर्तकर्कशकरग्रहणाच्च्युतोऽपि जाले पुनर्निपतितः शफरो विवेकी ।
जालाद् पुनर्विगलितो गलितो बकेन वामे विधौ बत कुतो व्यसनान्निवृत्तिः ॥" २५६ ॥
परस्त्रीहरण–स्तैन्यादिकं पापमनर्गलम् । कृत्वा चौरस्तदा श्वभ्रे जगामानन्तदुःखदे ॥ २५७ ॥ यतः—
" एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते । स पुत्रपौत्रस्य पुनर् यावज्जीवं हृते धने ॥ २५८ ॥
चौर्यपापद्रुमस्येह वधबन्धादिकं फलम् । जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥ २५९ ॥
दिवसे वा रजन्यां वा सुप्ते वा जागरेऽपि वा । सशल्य इव चौर्येण नैति स्वास्थ्यं नरः क्वचिद् ॥ २६० ॥
मित्र-पुत्र-कलत्राणि पितरो भ्रातरोऽपि हि । संसजन्ति क्षणमपि म्लेच्छैरिव न तस्करैः ॥" २६१ ॥

ततो भूपस्ततो शेषविप्रगादिकजने पुरात् । रथ-हस्त-द्रविण-कन्यादि वस्तु स्वातुमाकारयत् ॥ २६२ ॥
यद्यद्गृहीतवान् सर्वे ज्ञात्वा वस्तु निजं निजम् । रथ-हस्त-गृहे ययुः पूर्णीकृतसर्वमनोरथाः ॥ २६३ ॥
भासादो पतितो योऽभूत् श्रीदत्ताख्यस्तदा द्रुतम् । गृहीत्वा कन्यकां स्वां स्वां हृष्टा जग्मुर्निजं गृहम् ॥ २६४ ॥
कलाद्रिश्रमाणे विभवाः पार्थी महीपतिः । तथा कलावतीं पत्नीं जग्राह तत्क्षणात्तदा ॥ २६५ ॥
भार्याभ्यामाभ्यामाकृष्टो विक्रमभूपतिः । भद्रमात्रादियुक् पश्चात् स्वावासमीयिवान् ॥ २६६ ॥ यतः—
" बभ्रवारणरीणगानकमलं संगच्छीतध्वनि-स्फूर्जद्गुणाचक्र-प्रधानकरटि-प्रारब्धनृत्योत्सवम् ।
पुरी भद्रस्तुवै-पुष्पैर्मिरवैस्ता-नीताभिकन्यापा-सृष्टिपूर्वपार्थिवमथ क्ष्माभर्तुरासीद् गृहम् ॥" २६७ ॥
ततः प्रभृति सर्वेऽपि प्रजाः सुखिनोऽभवन् । राजाऽपि न्यायमार्गेण पपाल रामाद् भुवम् ॥ २६८ ॥
राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः । राजानमनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजाः ॥ २६९ ॥

इति श्रीतपागच्छनायक श्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकार-परमगुरुश्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्य-पण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्य-चरित्रे लघेरवोरोत्पत्ति-निरूपणो नाम तृतीयः सर्गः ॥

॥ अथ चतुर्थः सर्गः ॥

इतः सुकोमलाराज्ञी मत्वा कान्तं गतं तदा । रुदन्ती करुणं मात्रा पृष्टा तत्कारणं जगौ ॥ १ ॥
ययौ देवोऽधुना मातर् ! मां मुक्त्वा तेन रोदिमि । माता प्राह सुरः क्रीडां कर्तुं यातो भविष्यति ॥ २ ॥ यतः—
“ वापी-कूप-तडाकादि-काननेषु च कौतुकात् । दीव्यन्ति सततं तेन देवा इत्यभिधाऽभवद् ॥” ३ ॥
रुदन्ती तनया पित्रा पृष्टा तद्वज्जगौ पुनः । ततः पुत्रीं स्थिरीकर्तुमूचतुः पितराविति ॥ ४ ॥
तनये ! ते पतिर्दूरं यातोऽपि च मिलिष्यति । नो चेत् तदा त्वमत्रस्था धर्मध्यानपरा भव ॥ ५ ॥ यतः—
“ उपसर्गाः क्षयं यान्ति छिद्यन्ते विघ्नवल्लयः । मनः प्रसन्नतामेति पूज्यमाने जिनेश्वरे ॥ ६ ॥
पिता योगाभ्यासो विषयविरतिः सा च जननी । विवेकः सोदर्यः प्रतिदिनमनीहा च भगिनी ।
प्रिया क्षान्तिः पुत्रो विनय उपकारः प्रियसुहृत् सहायो वैराग्यं गृहमुपशमो यस्य स सुखी ॥” ७ ॥
गर्भं दत्त्वा गतः कान्तस्तेन खेदं कथं कुरु । यदि ते तनयः पूर्णमासे पुण्याद् भविष्यति ॥ ८ ॥
अर्पयिष्याम्यहं तस्मै देशं प्रौढं तदादराद् । भाविनी च सुता दास्ये तां तदाऽहं सुभूभुजे ॥ ९ ॥ यतः—
“ कुलं च शीलं च सनाथता च विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च । वरे गुणाः सप्त विलोकनीयास्ततः परं भाग्यवशा हि कन्या ॥१०॥
आकर्ण्यैतन्महीपाल-पुत्री सुस्थितमानसा । धर्मध्यानपरा गर्भं पालयामास सद्विधि ॥ ११ ॥ यतः—

वातलैश्च भन्द् गर्भः कुब्जा-न्ध-जड-वामन । पित्तलै खलति पिङ्गः श्वित्री पाण्डु' कफादिभि. ॥"१२॥
मपूर्णदोहदा पूर्णमासा शोभनवासरे । भूमिपाल. सुताऽसूत सुत सूर्यमिवेन्द्रदिक् ॥ १३ ॥
सन्मान्य सज्जनान् सर्वान् सद्म पानदानतः । दौहित्रस्याभिधा देवकुमारेति व्यधान्नृपः ॥ १४ ॥
धात्रीभि पञ्चभिर्लाल्यमान देवकुमारकम । दृष्ट्वा सुकोमला लेखशालायोग्य मुमोद च ॥ १५ ॥ यत'—
"उत्पतन् निपतन् रिङ्खन् हसन् लालावलीर्वमन् । कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते सुतः " १६ ॥
अन्येद्युर्लेखशालाया पण्डितान्ते महीपति । कुर्वन् सदुत्सव सद्य पठनाय मुमोच च ॥ १७ ॥ यत.—
"माता शत्रु पिता वैरी बालो येन न पाठित. । न शोभते सभामध्ये हसमध्ये बको यथा ॥ १८ ॥
पितृभिस्ताडित. पुत्र शिष्यश्च गुरुशिक्षित' । घनाहत सुवर्णं च जायते जनमण्डनम् ॥" १९ ॥
पठन् सुकोमलासूनु. शश्वत् पण्डितसंनिधौ । निःशेषशस्त्र-शास्त्रादिकलानामभवन्निधि. ॥ २० ॥
" जले तैल खले गुह्य पात्रे दान-मनागपि । प्राज्ञे शास्त्र स्वय याति विस्तार वस्तुशक्तित. ॥ २१ ॥
आहार निद्रा भय मैथुनानि सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् । ज्ञा । विशेष खलु मानवानां ज्ञानेन हीना पशवो मनुष्या'॥"इत्यादि
अन्येद्यु कलह कश्चित् कुर्वाणो लेखशालिकः । सार्धं देवकुमारेण प्राहेति परुषाक्षरम् ॥ २३ ॥
रे ! रेऽपितृक ! क्षान्त-मत्र यावत् मया भृशम् । शालवाहनभूपाल तनयाननयत्तव' ॥ २४ ॥
अत पर न सोढेऽह-मपराध मनाङ् तव । ततो दध्याविद सत्यमिति देवकुमारकः ॥ २५ ॥

यदाऽऽहायामहं यामी–ति सभ्या मां तदा जगुः । नृपदौहित्रकागच्छ सुकोमलाङ्गज ! व्रज ॥ २६ ॥
भूपतेरमुकस्यैहि पुत्र? वक्तीति कोऽपि न । ध्यायन्नेव समेत्यावग् मातुरग्रेऽसितानन: ॥ २७ ॥
भो ! मातस्त्वं कथ चारुचूडिकाऽऽभरणावलीम् । परित्यक्से विना कान्तं ममाग्रे तद् वदाधुना ॥ २८ ॥
तयोक्तं ते पिता देवरूपोऽस्मान्छयनात् सदा । व्योम्न्युत्थाय ययौ क्रीडन् ततो दृष्टो मया न सः ॥ २९ ॥
देवा दीव्यन्ति सर्वत्र यतः कौतुकिनाशयाः । तेन संभाव्यते नूनं जीवन्नस्ति क्वचित् पिता ॥ ३० ॥
गते लोकेऽखिले स्वस्व–स्थाने भूभुग्दुहितृकः । शून्यो भित्ति गवाक्षादिभारपट्टं विलोकते ॥ ३१ ॥ यतः–
" अर्थातुराणां न सुहृन्न बन्धुः० ॥"३२ ॥
शून्यचित्तं सुतं वीक्ष्य जगौ माता सुकोमला । कुरुष्व भोजनं चिन्तां मुञ्चेमामधुना सुत ! ॥ ३३ यतः—
"चिन्तामिमां वहसि किं गजयूथनाथ ! योगीव योगविनिमीलितनेत्रयुग्मः ।
पिण्डं गृहाण पिब वारि यथोपनीतं दैवाद् भवन्ति विपदः खलु संपदो वा ॥"३४ ॥
पश्यन्नेवं पुनः सम्यक् चक्षुषा भारपट्टके । दृष्ट्वोत्थायाक्षराणीति वाचयामासिवांस्तदा ॥ ३५ ॥ तथाहि—
"अवन्ती नगरे गोपः परिणीय नृपाङ्गजाम् । गां पातुं दण्डभृत् पद्मोत्करक्रीडापरो ययौ ॥ ३६ ॥
दृष्टे च पुरुषे द्वे(द्वि)ष्टां कुर्वतीं काष्ठभक्षणम् । अहमेकोऽधुना वीरः परिणीय स्यादगाम् "॥ ३७ ॥
अतो हृष्टं सुतं वीक्ष्या–प्राक्षीद् मातेति नन्दनम् । हे ! पुत्र ! किं पितुः स्थानं त्वया ज्ञातं स वाऽऽगतः ॥३८॥

पुत्र प्राह मया ज्ञातः पिता तव प्रसादतः । मात्रोक्तं विद्यते यत्र तत्स्थानं कथयाद्य मे ॥३९॥
पुत्रोऽवक् प्रथमं मातः ! यत्रास्ति जनको मम । तत्र यास्याम्यहं तुभ्यं कथयिष्ये ततोऽचिरात् ॥४०॥
माता प्राह कथं तत्र सुरगम्ये त्वमेष्यसि । पुत्रः प्रोवाच तस्याहं पुत्रोऽस्मि तत्समः खलु ॥४१॥
माता प्राह सुरो देवी-वापी-वनविमोहितः । गत्वा तत्र स्थितस्तेना-त्रायाति न कदापि स ॥४२॥ यतः—
"'दिव्वालंकार विभूसणाइ रयणुज्जलाणि अ घराइं । रूवं भोगसमुदओ सुरलोगसमो कओ इहय ॥४३॥
देवाण देवलोए जं सुक्खं तं नरो सुभणिओ वि । न भणइ वाससएणवि जस्सवि जीहासयं हुज्जा ॥" ४४ ॥
हे पुत्र ! तत्र गत्वा त्व-मपि स्थास्यसि पितृवत् । तदा ममात्र तिष्ठन्त्या गतिः कीदृग् भविष्यति ॥ ४५ ॥ यतः—
"एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति निर्भयम् । सहैव दशभिः पुत्रै-र्भारं वहति गर्दभी ॥ ४६ ॥
एकेन वनवृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना । वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥"४७ ॥
नत्वा प्राह सुतो मातः ! जीवन्नस्म्यहकं यदि । तदैवात्र समेत्य त्वां नेष्यामि तत्र शीघ्रतः ॥ ४८ ॥
माता प्रोवाच भो पुत्र ! सत्यमेतत्त्वयोदितम् । पुत्रास्त एव कथ्यन्ते पित्रोर्हितकराश्च ये ॥४९॥ उक्तं च—
प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं सुपुत्रो यद्भर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्रम् ।

---

१ दिव्यालङ्कार विभूषणानि रत्नोज्ज्वलानि च गृहाणि । रूपं भोगसमुदयः सुरलोकसमः कृत इह ॥
देवानां देवलोके यत्सुखं तन्नरः सुभणितोऽपि । न भणति वर्षशतेनापि यस्यापि जिह्वाशतं भवेत् ॥

तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य-देतत्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥ ५० ॥
दीपाः स्थितं वस्तु विभासयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये प्रकाशयन्ति स्वस्वगुणप्रकर्षात् ॥" ५१ ॥
सुकोमला जगौ पुत्र ! पशूनामपि जायते । स्नेहोऽपत्येषु सततं पुसां भवति का कथा ॥५२॥ उक्तं च—
आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गाद् मां मुञ्च वागुरिक ! यामि कुरु प्रसादम् ।
अद्यापि शस्यकवलग्रहणानभिज्ञा मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः ॥ ५३ ॥— हरिणीप्रोक्तम् ।
पुनर्हस्तिनोक्तम्—नो मन्ये दृढबन्धनं क्षतमिमं नैवाङ्कुशोद्घट्टनम्, स्कन्धारोहणताडनात्परिभवं नैवान्यदेशान्तरम् ।
चिन्तां मे जनयन्ति चेतसि गुणाः स्मृत्वा स्वयूथं वने । सिंहत्रासितजातभीतिकलभा यास्यन्ति कस्याश्रयम्" ॥५४॥
सुकोमला जगौ पुत्र ! गच्छ स्वच्छाशय द्रुतम् । स्मरणीया सदा चित्ते सततं भवताऽहकम् ॥ ५५॥
"मा गा इत्यपमङ्गलं व्रज इति स्नेहेन हीनं वचः, तिष्ठेति प्रभुता यथारुचि कुरुष्वेत्यप्युदासीनता ।
किं ते साम्प्रतमाचराम उचितं तत्सोपचारं वचः, स्मर्तव्या वयमेव मित्र ! भवता यावत्पुनर्दर्शनम् ॥५६॥
तत्र वर्त्मनि वर्ततां शिवं पुनरस्तु त्वरितं समागमः । अयि साधय साधयेप्सितं स्मरणीयाः समये वयं सुत! ॥५७॥
मातृपितृसमं तीर्थं विद्यते न जगत्त्रये । यतः प्राप्नोति सुलभो नृभवः शिवशर्मदः ॥"५८॥
ततो देवकुमारोऽवक् कार्यं दुःखं त्वया नहि । कृत्यं कृत्वा स्मरंस्त्वां चागमिष्याम्यचिरादिह ॥५९॥ यतः—

जह भद्दवए मासे भमरा समरंति चूअकुसुमाइं । तह भयवं मह हिअए समरइ तुम्हाण पयकमलम् ॥५८॥
इन्दुं कैरविणीव कोकपत्नीवाम्भोजिनीवल्लभम्, माकन्दं पिकसुन्दरीव तरुणी चात्मेश्वरं प्रोषितम् ।
मेघं चातकमण्डलीव मधुप-श्रेणीव पुष्पाकरम्, चेतोवृत्तिरियं ममाम्ब ! सततं त्वां द्रष्टुमुत्कण्ठते ॥"५९ ॥
लब्ध्वाऽथ मातुरादेशं प्रणम्य जननीं पुनः । मिलनाय पितुश्चक्रेऽसौ कुमार उपक्रमम् ॥ ६० ॥
जननीविरहं तथा-सहिष्णुर्विक्रमार्कजः । कष्टेन चलितो मुञ्चन्-नश्रूणि नगरात्ततः ॥ ६१ ॥ यतः—
" जणणी जम्मभूमी पच्छिमनिद्दा सुभासिआ गुट्ठी । मणइट्ठं माणुस्सं पंचवि दुक्खेण मुच्चंति ॥"६२ ॥
प्रतिष्ठानपुरादेव-कुमारः प्रस्थितो रहः । मिलनाय पितुः स्थानं ज्ञातुं खड्गसखा क्रमात् ॥ ६३ ॥
पश्यन् पदे पदेऽनेक-पुर-ग्राम-सरित्-गिरीन् । अवन्तीसन्निधिं प्राप्तो दध्यौ देवकुमारकः ॥ ६४ ॥
मम यो मातरं मुक्त्वा-ऽन्यत्रो राज्यरतोऽभवत् । अप्रकाश्यात्मनः शौर्यं कथं तस्य मिलाम्यहम् ॥ ६५ ॥
यो जातस्तनयो नैव स्वचरित्रेण शालिना । दत्ते मुदं पितुस्तेन जातेन सूनुना च किम् ॥ ६६ ॥
विना वेश्यागृहं नैव कार्यं सिध्यति कस्यचित् । तेनैव स्थीयते कस्या-श्चित् पण्ययोषितो गृहे ॥ ६७ ॥ यतः—
"विनयं राजपुत्रेभ्य पण्डितेभ्यः सुभाषितम् । अनृतं द्यूतकारेभ्य स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवम् ॥ ६८ ॥

---

१ यथा भाद्रपदे मासे भ्रमराः स्मरन्ति चूतकुसुमानि । तथा भगवन् ! मम हृदयं स्मरति युष्माकं पदकमलम् ॥
२ जननी जन्मभूमिः पश्चिमनिद्रा सुभाषिता गोष्ठि । मनइष्टो मनुष्य पञ्चापि दुःखेन मुच्यन्ते ॥

नर्याणहिं रोअइ मणि हसइ जण जाणइ सहु सच्च । वेस विसट्ठह तं करइ जं कट्ठह करवत्त ॥"६९ ॥
ध्यात्वेति मुख्यवेश्याया गृहे देवः समीयिवान् । तया पृष्टं कुतः स्थानात् कस्त्वं किमर्थमागतः ॥ ७० ॥
देवः प्राहास्म्यहं चौरो वेश्ये ! सर्वहराभिधः । यतो मया धनं भूरि ह्रियते भूप-रैमताम् ॥ ७१ ॥
तयोक्तमहमात्मीय-गृहे दास्ये न ते स्थितिम् । ज्ञात्वा तत्र स्थितिं राजा सर्वं हरति मन्धनम् ॥ ७२ ॥ यतः—
" [1]चौरश्चौरापको मन्त्री भेददः क्रयविक्रयी । अन्नदः स्थानदश्चैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ ७३ ॥
वणिक् पण्याङ्गना दस्यु-र्हन्तद्न् पारदारिकः । द्वारावलग्निकः कौलः सप्तासत्यस्य मन्दिरम् ॥ ७४ ॥
संबन्ध्यपि निगृह्येत चौर्यान्मंडिकवन्नृपैः । चौरोऽपि त्यक्तचौर्यः स्यात् स्वर्गभाग् रौहिणेयवत् ॥ ७५ ॥
त्यक्त्वा तस्या गृहं देव-कुमारो धीधनस्ततः । वेश्याया सदनेऽन्यस्याः स्थातुं शीघ्रं समागमत् ॥ ७६ ॥
तत्रापि पूर्ववत्पण्यां-गनया जल्पितः पुनः । वेश्याया सदनेऽन्यस्याः स्थानं कर्तुं समागमत् ॥ ७७ ॥
पूर्ववत् मार्गिते स्थाने तेन वेश्या जगावदः । विषमा शोभने नैव गोष्ठी पुंसोर्मनागपि ॥ ७८ ॥ यतः—
अकालचर्या विषमा च गोष्ठी कुमित्रसेवा न कराऽपि कार्या । पश्याण्डजं पद्मवने प्रसुप्तं धनुर्विमुक्तेन शरेण ताडितम् ॥"
अत्र घूकगृहगतप्राघूर्णकहंसवधकथा ।
एवं गत्वा भ्रमन् भूरि-वेश्यानां सदने क्रमात् । न प्राप स्थानकं देव-कुमारः क्षणमेककम् ॥ ८० ॥

१ चौरः स्थापकमन्त्रीच भेदकः. ग.

गतो भवत् पुरान्तःस्थ-कालीवेश्यागृहे गतौ । यथा पूर्णे जगौ देव कुमारः पूर्ववत् तदा ॥ ८१ ॥
वेश्या दृष्टौ न मदुगेहे आयान्त्यन्ति धनेश्वराः । धर्मविधिनराणां च स्थितिर्भवति शोभना ॥ ८२ ॥
विहसन्ति यथा नव स्थापितहारकार गुणवन् । दिनद्वयं गत तेन नानीत द्रविणं मनाग् ॥ ८३ ॥
वेश्या नोवाच कोऽप्यत्र विना द्रव्य न तिष्ठति । द्रव्यं तेनानयाद्याय नो वेद्मि गच्छाधुनाऽन्यत्र ॥ ८४ ॥ यतः—
'मंगह(हि)यसयलभरणं गहिऊण रंडए ब्भासरं । परलोए देइ दिट्ठी मुणिन्द वेसा सुह देइ ॥"८५ ॥
पौरोऽन्नासीद् । कस्या-ग्रामो वर्यां निगराम् । गेहपाज्जह स्थापिति क्ष्मापः स श्रीविक्रमभानुमान् ॥ ८६ ॥
भन्नाभ्यन्तिरहस्य सध्यस्यो भुवि मर्यदा । स्थापिति क्ष्मापतिर्न्याय-मार्गेण पालयन्महीम् ॥ ८७ ॥ (युग्मम्)
महनारम्भ महर्नं श्रीमच्छालि मनोहरम् । भूपात्तउपरागाम-भागे रत च विलोकय ॥ ८८ ॥
भर हीरो नगौ द्रष्टुं गमिष्यामि पुरीमह । यदा चैत्य नियामायां वादयिष्यामि अंगरूप ॥ ८९ ॥
भर तत्र तदा गोपगृहाद्गो क्षेत्रक गते । ओमित्युक्तो तया सोनो निस्ससार गृहान्मुदा ॥ ९० ॥ यतः—
"गोइ गऊण न घरबल नवि जोइ धन रिध्दि । एकलडउ लगिवहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि ॥" ९१ ॥
तत्र शाकिनिवेताल पूरनारिति भूतले । देवीपि करिष्यन्ति नृत्यं देवा मनोहरम् । ९२ ॥
तेनाहं तत्र यास्यामि देवादेश यथाधुना । यावदथमह तत्र स्थास्यामि तरुतले नृप । ॥ ९३ ॥

¹ अद्धागभरणार्थं गृहीत्वा याऽऽकृति योग्य । परलोक ददाति दृष्टि मुनि रिव वेश्या सुख ददाति ॥

यादृशे तादृशे कार्ये स्मर्तव्योऽहं न च त्वया । भूपोऽवग् गच्छ वेताल ! कुरु कार्यं समीहितम् ।। ९४ ।।
एवमुक्ते ययावग्नि-वेतालस्तत्क्षणात्तदा । देवद्वीपे महाश्चर्यं-कृन्नृत्यमीक्षितुं स्फुटम् ।। ९५ ।।
गत्वा चंडीगृहे स्तेनो नत्वा देवीमिदं जगौ । देवि ! त्वं सर्व लोकानां दत्से सततमीप्सितम् ।। ९६ ।।
विद्ये सर्वत्र विजया-दृश्यीकाराभिधे उभे । देवि ! देहि प्रसद्य त्वं मह्यं संप्रति सादरम् ।। ९७ ।।
न चेदहं करिष्यामि मस्तकेनार्चनां तव । एवमुक्ताऽपि नो यावन् मनाग् जल्पति चण्डिका ।। ९८ ।।
तावत्स्तेनोऽसिना सद्य-श्छेत्तुं शीर्षं समुद्यतः । ततो धृत्वा शये चण्डी तं प्रसन्ना जगावदः ।। ९९ ।।
भो ! भो ! सात्विक ! कोटीर ! हीर ! वीर ! मलिम्लुच ! । दत्ते विद्ये उभे तुभ्यं मया मुञ्चाग्रहं व्रज ।। १०० ।।यतः—
सदाचारस्य धीरस्य धर्मतो दीर्घदर्शिनः । न्यायप्रवृत्तस्य सतः सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ।। १०२ ।।
नोपकारं विना प्रीतिः कथंचित् कस्यचित्भवेत् । उपयाचितदानेन यतो देवोऽपि चेष्टदः ।।" १०३ ।।
प्राप्तविद्यस्ततो देव्या स्तेनो निर्भयमानसः । एकाकी सत्त्ववान् पुर्यां भ्रमतिस्माखिलं दिनम् ।। १०४ ।।
समीहते तदा यद्यत् कार्यं कर्तुं मलिम्लुचः । सिध्यते हेलया तत् तत् तस्य प्राच्यप्रदयोदयात् ।। १०५ ।। यतः—
"एकोऽहमसहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः । स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ।। १०६ ।।
रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त तुरगाः, निरालम्बो मार्गश्चरणविकलः सारथिरपि ।
रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः, क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ।। १०७ ।।

विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधिः, विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
तथाप्येको रामः सकलमवधीद् राक्षसकुलम्, क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥"१०८॥
प्राप्तदीपप्रसादः स स्तेनो नीत्वाऽखिलं दिनं । रजन्यामदृश्यीभूय पत्तीनां पश्यतां व्रजन् ॥ १०९ ॥
भूपान्तःपुरनाराम-पार्श्वे गत्वेत्यचिन्तयत् । अविधाय चमत्कारं न मिलिष्याम्यहं पितुः ॥ ११० ॥ यतः —
" आडम्बराणि पूज्यन्ते नतु ज्ञातेयडम्बरः । ग्रानेय गृह्यते पुष्प-माङ्गजस्त्यज्यते मलः ॥ १११ ॥
विचिन्त्येति महीपाल-पार्श्वे गत्वा मलिम्लुचः । सुखं प्रेक्ष्य सुगुप्तस्य पितुश्चाभूत् प्रमोदितः ॥ ११२ ॥
मातापित्रोः पदाम्भोजं ननाम भक्तिपूर्वकम् । निजं दर्शयितुं शौर्यं चमत्कारकृते पुनः ॥ ११३ ॥
भद्राविंशतिकोटीयुग-स्स्वर्णमूल्यैर्विभूषणैः । पूर्णां पेटीं महीपाल-राज्ञ्योर्मलिम्लुचो रहः ॥ ११४ ॥
प्रविश्य शयनस्थाप्यो गृहीत्वा यत्नतस्तदा । अदृश्यविग्रहः पश्चात् वेश्यासद्मप्रकमीयिवान् ॥११५॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)
पूर्वविहितसङ्केतश्चोद्घाटितसद्मकः । विभूषणानि वेश्यायै दर्शयामास तस्करः ॥ ११६ ॥
कस्यैतानीति वेश्योक्ते स प्राह भूप-भार्ययोः । वेश्या दध्यावयं सत्य-स्तस्करः पश्यतोहरः ॥ ११७ ॥
भूषणानि महीपाल-पत्न्योः सद्यो जहार यः । तस्यान्येषां नृणां द्रव्या-पहारे का कथा भवेत् ॥ ११८ ॥
चौरोऽवग् गणिके ! पटा-भूषणैर्भरिताऽनया । रक्षणीया त्वयेदानीं यत्नतः स्वशरीरवत् ॥ ११९ ॥
मम परमद् पर द्रव्यानेष्यामि पुरान्तरात् । तदेष त्वया प्राप्य अलंतन्मुदिता च सा ॥ १२० ॥ यतः—

'जहा लाहो तहा लोहो लाहा लोहो पवड्ढइ । दोमासकणयकज्जं कोडीए वि न निट्ठिअं ॥ १२१ ॥
महीयसाऽपि लाभेन लोभो न परिभूयते । मात्रा समधिकः कुत्र मात्राहीनेन जीयते ॥ १२२ ॥
३ आशैव राक्षसी पुंसा-माशैव विषमञ्जरी । आशैव जीर्णमदिरा धिगाशा सर्वदोषभूः ॥ १२३ ॥
शरीरं श्लथते नाशा रूपं याति न पापधीः । जरा स्फुरति न ज्ञानं धिक् स्वरूपं शरीरिणाम् ॥"१२४ ॥
रसवत्यादिना स्तेनो वेश्यया प्रीणितो भृशम् । गृहमध्यस्थितो धर्म-ध्यानलीनोऽभवत्तदा ॥१२५॥
६ इतः प्रातः समुत्थाय शय्याया मेदिनीपतिः । परिधातुमना यावद् भूषणानि विलोकते ॥ १२६ ॥
तावत्पेटां नृपोऽपश्यन् प्राह पेटाऽस्ति क्व प्रिये ! । राज्ञी प्रोवाच शय्याऽधो मुक्ता स्वामिन् ! मया निशि ॥ १२७ ॥
राजा प्राह त्वयाऽन्यत्र मुक्ता संभाव्यते प्रिये ! । प्रिया जगौ मयाऽत्रैव मुक्ता पेटाऽथ सा तदा ॥ १२८ ॥
९ राजावगीदृशे स्थाने विषमे कोऽपि तस्करः । प्रविश्य रजनौ पेटां लात्वा नूनं ययौ प्रिये ! ॥ १२९ ॥
कश्चिदेवंविधे स्थाने यद्येति विषमे रहः । मारयिष्यति मां चेत् स तदा भवति का गतिः ॥ १३० ॥ यतः—
अमेध्यमध्ये कीटस्य०
१२ जीवो जीवितलाभेन मार्यमाणोऽपि निर्दयैः । राज्यसौख्यमपि प्राज्यं न वाञ्छति कदाचन ॥ १३१ ॥
द्रष्टुं पदानि पदिका भूभुजाऽऽकारिता जगुः । विलोकिताऽपि तैः सम्यग् न ज्ञाता पदपद्धतिः ॥ १३२ ॥

---

१. यथा लाभस्तथा लोभो लाभाद् लोभः प्रवर्धते । द्विमाषकनककार्यं कोट्यापि न निष्ठितम् ॥

भूपो जगौ तमारक्षा ! यूयं किं क्व गता निशि । अथवा यत्नतो गेहं भवन्तो रक्षन्ति न मे ॥ १३३ ॥
ते प्राहुर्यत्नतः स्वामिन् ! गतनिद्रा वयं निशि । रक्षेम भवतो गेहं भ्रमन्तः सर्वतो भृशम् ॥ १३४ ॥
ततो राजा सभाऽऽसीनो भट्टमात्रादिधीसखान् । आकार्य निशि वृत्तान्तं सर्वमुक्त्वा जगौ पुनः ॥ १३५ ।
चौरो नैर्वृते स्थाने भूषणार्थं समाययौ । किं त्वयं ज्ञापयत्येव मम सम्पति सात्त्विकः ॥ १३६ ॥
अहमस्मि स्फुरद्विद्या-सिद्धो विद्याधराग्रणीः । अदृश्यीकरणप्रौढ-मन्त्रादृश्यवपुर्नरः ॥ १३७ ॥
यः कश्चिद् भवतो राज्ये विद्यते कोविदोत्तमः । स एवं विधिना सद्यः प्रकटीकुरुतात् खलु ॥ १३८ ॥
अथाह भवतः पेटा भूषणैर्भरिता भृशम् । लात्वा गतोऽस्मि विघ्नं ते करिष्यामि प्रगे पुनः ॥ १३९ ॥
तेनेदं ज्ञायते नूनं स एव सात्त्विकाग्रणीः । त्याजयित्वा च मां राज्यात् गृहीष्यत्यचिरात् श्रियम् ॥ १४० ॥
दुःसाध्यः खर्परश्चौरो निगृहीतो मया पुरा । एतन्निधोऽधुना दुष्टोऽभवत्स्वौकःप्रवेशनात् ॥ १४१ ॥
प्रविश्य धनिनां गेहे रहो रात्रौ न तस्करः । अयं खर्परवल्लक्ष्मीं हरिष्यति न संशयः ॥ १४२ ॥
विचार्येति नृपो हस्ते विधाय बीटकं जगौ । यः कर्षिष्यति तं चौरं स मान्यते रमया मया ॥ १४३ ॥
तादृग्भूपालसदने प्रवेशात् तस्करं तदा । विज्ञाय बलिनं कोऽपि गृह्णाति बीटकं नहि ॥ १४४ ॥
मतिसारस्ततो मन्त्री प्राहेति सुभटान् प्रति । यो राज्ञः कुरुते कार्यं स सत्यः सेवको भवेत् ॥ १४५ ॥
“ युद्धकालेऽग्रगो यः स्यात् सदा पृष्ठानुगः पुरे । प्रभोर्द्वाराश्रितो गेहे । स भवेन् राजवल्लभः । १४६ ॥

चित्तज्ञः शीलसम्पन्नो वाग्मी दक्षः प्रियंवदः । यथोक्तजल्पको भूप-भक्तो भृत्यः प्रशस्यते ॥ १४७ ॥
न विना पार्थिवो भृत्यै-र्न भृत्या पार्थिवं विना ॥ १४८ ॥
राजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति । तेऽपि सन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वते ॥" १४९ ॥
आकर्ण्यैतद् वचो मन्त्रि-प्रोक्तं सिंहस्तलारकः । ग्रहीतुं बीटकं सद्य उत्तस्थौ भूपतेः पुरः ॥ १५० ॥
तलारो बीटकं लात्वा प्रोवाचेति दिनत्रये । चौरं स्वस्वामिनः पार्श्वे आनेष्यामि प्रपञ्चतः ॥ १५१ ॥
नो हि चेत् स्वामिना चौर-दण्डः कार्यो ममाचिरात् । एवं कृत्वा तलारक्षः प्रतिज्ञां चलितस्ततः ॥ १५२ ॥
द्विक-त्रिक-चतुःस्थाने पाटके पाटकेऽभितः । स्तेनं धर्तुं तलारक्षो मुमोच सुभटान् निजान् ॥ १५३ ॥
तलारक्षश्चतुरशी-तिहट्टश्रेणिषु सर्वतः । तृतीयदिवसस्यान्ते पूर्वद्वारि ययौ भ्रमन् ॥ १५४ ॥
इतः पणाङ्गना पृष्टा स्तेनेनेति जगौ स्फुटम् । प्रतिज्ञामकरोत् स्तेनं धर्तुमत्र तलारकः ॥ १५५ ॥
भ्रामं भ्रामं तलारोऽत्र चेदेष्यति कदाचन । तदा गतिर्भवेत्का मे तव च ब्रूहि तस्कर ! ॥ १५६ ॥
आदौ च यत् त्वया चौर्यं विहितं राजवेश्मनि । तत्कृतं शोभनं नैव भूपाला दुःशका यतः ॥ १५७ ॥ यतः—
" शल्य-वह्नि-विषादीनां सुकरैव प्रतिक्रिया । सहसाकृतकार्योत्था-नुतापस्य तु नौषधम् ॥ १५८ ॥
भद्दा भूप भुअंगमा ए मुहि दोहिला हुंति । वयरी विंछी वाणीआ पूठिं दोह दीअन्ति ॥" १५९ ॥
तेनास्मात्स्थानकाद् गत्वाऽन्यत्र तिष्ठ रहो बहिः । संपूर्णायां प्रतिज्ञायामागन्तव्यं त्वया किल ॥ १६० ॥

एव ममापि भवनः कुशल च भविष्यति । अन्यथा कपम्ते चित्त मदीय ध्वजवस्त्रवत् ॥ १६१ ॥
चौर' प्राह न भेतव्य भवत्याऽत्र मनागपि । करिष्याम्यचिराद् भूरिश्रीयुता त्वामह ननु ॥ १६२ ॥
हृष्टा वेश्या जगौ चौर ! त्व धन्यो निर्भयोऽसि च । ईदृक्षसङ्कटे जाते यतो धीरष्टधा तव ॥ १६३ ॥ यतः—
" सीह सउण न चन्दबल० " ॥ १६४ ॥
चौरोऽप्राक्षीत् कियदस्ति तलारस्य कुटुम्बकम् । वेश्याऽवग् विद्यते तस्य पुत्रो नैकोऽपि सम्प्रति ॥ १६५ ॥
सोमाह्वाभगिनीपुत्र' सप्ताब्दः श्यामलाभिव. गङ्गा--गोदावरीतीर्थ-यात्रायै प्रययौ स तु ॥ १६६ ॥
वर्षाण्यष्टौ ययुस्तस्य तीर्थयात्रागतस्य च । अथ यावन्नचायात श्यामलस्त्वत्समाङ्गरुक् ॥ १६७ ॥
अथ कल्ये परेद्युर्वा यास्यतीति श्रुत मया । श्रुत्वैतत्तस्करः प्राह गमिष्यामि पुरान्तरे ॥१६८॥
यदा चैत्य त्रियामाया वादयिष्यामि झम्पकम् । भवत्याशु तदा गत्योद्घाटनीयश्च झम्पकः ॥ १६९ ॥
वेश्या जगौ यदैपि त्व झम्प च वादयिष्यसि । करिष्येऽह त्वदुक्तं तत् सर्वं स्तेनशिरोमणे ! ॥ १७० ॥
ततो मलिम्लुचो हृष्ट-चित्तो वेश्यानिकेतनात् । निःससार गताशङ्को द्रष्टु भूयः पुरीं तदा ॥ १७१ ॥
दर्श दर्शं पुरीमध्ये कौतुकानि पदे पदे । क्षेप्तु विघ्ने तलारक्ष विलोकयति सर्वत ॥ १७२ ॥
गत्वा कार्पटिकावासे लात्वा कावडिका तथा । कृत' तीर्थिकवेषः सन् स्तेनो बभ्राम सर्वतः ॥ १७३ ॥
पूर्वद्वारि तलारस्य क्षुधापीडितवर्ष्मणः । मिलित्वा सम्मुखं मामे-त्युक्त्वा ननाम तीर्थिकः ॥ १७४ ॥

आकार-वर्ण-रूपेणो–पलक्ष्य भागिनेयकम् । तलारोऽवक् त्वया यात्रा कस्य कस्य कृता ननु ॥ १७५ ॥
भागिनेयो जगौ माम ! प्रसादाद् भवतोऽनघात् । गङ्गा–गोदावरीमुख्य- तीर्थयात्रा कृता मया ॥ १७६ ॥
लाहि गङ्गोदकं गाङ्गं रजो गोदावरीपयः । ततस्तेनार्पितं तत्तद् गृहीतं निखिलं मुदा ॥ १७७ ॥
श्यामलोऽवक् कथं माम ! कृष्णमास्यं तवाधुना । तलारः कथयामास प्रतिज्ञां स्वी तदग्रतः ॥ १७८ ॥
भागिनेयो जगौ माम ! प्रतिज्ञा यत्त्वया कृता । भूपोपान्ते न तच्चारु यतो दुष्टा महीभुजः ॥ १७९ ॥ यतः—

" काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं, सर्पे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
क्लीबे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥"१८० ॥

अतो धनकुटुम्बादि स्थाप्यते साम्प्रतं रहः । नो चेद् भूमिपतिः सर्व–श्रियं तव हरिष्यति ॥ १८१ ॥
सिंहः प्राह त्वया सत्यं जल्पितं भागिनेयक ! । किं कुर्वेऽहं गृहे गन्तुं न शक्नोम्यधुना मनाक् ॥ १८२ ॥
दुष्टो भूपो न जानेऽहं किं करिष्यति मेऽधुना । तेन त्वं सदने गत्वा मिलित्वेदं द्रुतं कुरु ॥ १८३ ॥
श्री–कुटुम्बे रहोऽशेषे कृत्वा तिष्ठ निकेतने । श्यामलोऽवक् कथं ब्रूषे (ब्रुवे) एवं तत्रागतोऽहकम् ॥ १८४ ॥
तेन त्वं सेवकं कंचि–दाप्तं सार्धं मयाऽधुना । द्रुतं कथयितुं तं च प्रेषय त्वं हि मातुल ॥ १८५ ॥
तलारप्रेषितः स्वीय–पत्तियुक् श्यामलः पथि । व्रजन् प्राह तलारक्ष–सेवकं भागिनेयकः ॥ १८६ ॥
भो ! भो ! तलारपत्ते ! हि वक्तव्यं भवता द्रुतम् । मातुलोक्तं कुटुम्बाद्य(द्य) गर्भितं मम पश्यतः ॥ १८७ ॥

बहुभिर्हायनैरागतोऽस्मि साम्प्रतं ननु । देहवर्णपरावृत्तिर्भ्रमतो मेऽभवत्पुन' ॥ १८८ ॥
गत्वाऽग्रे सेवकः प्राह तलारक्षप्रियेऽधुना । भागिनेयस्तवायातः तीर्थयात्रां विधाय च ॥ १८९ ॥
तलारक्षस्वस्त्रस्तेऽद्य यात्रां कृत्वा ययौ सुतः । भागिनेये ! तव भ्राता–चागत, स्वागतं कुरु ॥ १९० ॥
श्रुत्वेति श्यामल, शीघ्रं मामकीत्यादिपूर्वकम् । चकार विनयं सम्यग् यथायोग्यं पृथक् पृथक् ॥ १९१ ॥
आगतं श्यामलं दृष्ट्वा हृष्टा मात्रादयोऽचिरात् । गङ्गोदकादि सर्वासां तीर्थिकं प्रददौ तदा ॥ १९२ ॥
पत्नि, प्राह तलारक्ष प्रोवाचेति मदाननात् । युष्माभिर्निखिला लक्ष्मी' स्थापनीया रहोऽचिरात् ॥ १९३ ॥
अद्य यावन्नहि स्तेनो लब्धोऽस्ति भूरिवीक्षित' । न ज्ञायते ततो भूपो रुष्टः किं किं करिष्यति ॥ १९४ ॥
इत्युक्त्वा सेवक' पश्चात् तलारोपान्तमेत्य च । जगौ स्वामिंस्त्वदीयोक्तं मया चक्रेऽखिलं ध्रुवम् ॥ १९५ ॥
इतोऽवक् मामिकाऽऽकार्य भागिनेयं भयाकुला । स्थापय त्वं रमा' सर्वां रह स्थानेऽधुना चिरात् ॥ १९६ ॥
त्वदीयमातुलेनैवंपरस्यास्येन निवेदितम् । यथा कोऽपि नरो नैव जानाति स्थापितां रमाम् ॥ १९७ ॥
मामिका भागिनेयाया–दर्शयन्निखिलं धनम् । भागिनेयो जगौ कोष्ठ्या मामिके ! प्रविश द्रुतम् ॥ १९८ ॥
शाटीं स्वां त्वं ममाज्ञायार्पय नोचेन्नरेश्वर, । शाटिकाद्यखिलं सर्वं ग्रहीष्यति न संशयः ॥ १९९ ॥
दृष्टा नरेश्वरा दुष्ट मानसा निर्दयाः खलु । तृणमात्रमपि धनं न मुञ्चन्त्यनला इव ॥ २००
कोष्ठ्यां प्रविश्य शाटीं प्राग् भागिनेयाय सा ददौ । चिक्षेप जननीं गोणि–मध्येछन्नं शठाशयः ॥ २०१ ॥

गोद्दडकान्तरे जामिं प्रक्षिप्येदं जगाद सः । यदि कश्चिन्नरोऽभ्येत्या-त्र मनाक् शब्दयिष्यति ॥ २०२ ॥
भवन्तीभिस्तदा नव वक्तव्यं बहु जल्पने । ततस्ता निखिलास्तस्थुर्मौनमाधाय शीघ्रतः ॥ २०३ ॥
लात्वा भूमिगतं द्रव्यं बाह्यं च भागिनेयकः । मुक्त्वा कावडिकां गेह-मध्येऽचालीत् तदा रहः ॥ २०४ ॥ यतः—
" चोरा चुल्लका विय दुज्जणविज्जा य विप्पपाहुणया । नच्चण-धुत्त-नरिंदा परस्स पीडं न याणंति ॥ २०५ ॥
पूर्वविहितसंकेत-वेश्योद्घाटितझम्पकः । गृहमध्ये द्रुतं गत्वा तस्करोऽदर्शयत् धनम् ॥ २०६
कस्येदं विद्यते द्रव्यमित्युक्ते पणयोषिता । स्तेनः प्राह तलारस्य हृत्वाऽऽनीतं धनं मया ॥ २०७ ॥
वेश्या दध्यावयं सत्यः तस्करः पश्यतोहरः । द्रव्यं सद्यः तलारस्य गेहमध्याऽज्जहार यः ॥ २०८ ॥
तस्यान्येषां नृणां द्रव्यापहारे का कथा पुनः । चौरः प्राह धनमिदं गृह्णातु भवती द्रुतम् ॥ २०९ ॥
वेश्या दध्यावयं चौरोऽपूर्वो दात्रादिसद्गुणात् । यत एवंविधाश्चौरा दृश्यन्ते न कदाचन ॥ २१० ॥
तलारक्षः प्रगे राजपार्श्वे गत्वेदमूचिवान् । दिनत्रयं क्षुत्-तृड्युजा चौरो विलोकितः ॥ २११ ॥
नैव लब्धो मया स्वामिन् ? तस्करो भ्रमता पुरे । कुरुष्व स्तेनदण्डं मे शिरश्छेदादिना द्रुतम् ॥ २१२ ॥ यतः—
दुष्टस्य दण्डः स्वजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः । अपक्षपातो रिपुराष्ट्रचिन्ता पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपाणाम्॥२१३
चित्तज्ञः शीलसम्पन्नः० ॥" २१४ ॥
भक्तिगर्भं तलारोक्तं श्रुत्वा हृष्टो नृपोऽवदत् । गच्छ त्वं स्वगृहे सद्यो दूषणं तव नो मनाक् ॥ २१५ ॥

यो मम शयनागारे प्रविश्य विषमेऽपि च । भूषणानि रहो लात्वा सद्यो रात्रौ ययौ क्वचिद् ॥ २१६ ॥
स कथं लभ्यते स्तेनो भवता भ्रमता भृशम् । तेन त्वं स्वगृहं याहि मत्तो निर्भीकमानसः ॥ २१७ ॥ यतः —
"दुर्बलानामनाथानां बाल-वृद्ध-तपस्विनाम् । अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गुरुः ॥२१८ ॥
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदो द्विजन्मनाम् । पृथक् शय्या च नारीणामशस्त्रो वध उच्यते ॥" २१९ ॥
नत्वा भूपं तलारक्षो गत्वा गेहमिदं जगौ । हे प्रिये ! एहि मुञ्च त्वं पादप्रक्षालनाम्बु मे ॥ २२० ॥
एवमुक्ते भृशं भार्या यदा जल्पति नो मनाक् । तदाऽऽह सोमिके ! किं त्वं नो हि जल्पसि साम्प्रतम् ॥ २२१ ॥
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते तदेति सोमिका जगौ । अहमत्र च गोमाणिमध्येऽस्मि च निरम्बरा ॥ २२२ ॥
भागिनेयाऽपि तेनैव पृष्टा प्रोवाच पूर्ववत् । तलारक्षो जगौ कुत्र विद्यते भागिनेयकः ॥ २२३ ॥
ताभिरुक्तं धनं सर्व- मस्मद्वस्त्रादिसंयुतम् । न्यासीकुर्वन् क्वचिद् भागि नेयः सम्प्रति वर्तते ॥२२४॥
तेनादौ[1] भागिनेयस्य पार्श्वाद् वस्त्राणि वेगतः । आनीय देहि नो निस्स -रिष्यामो वयकं यथा ॥ २२५ ॥
ततः स लोकते यावद् भागिनेयं गृहान्तरे । तावच्छून्यं गृहं भागि -नेय -श्रीभ्यां ददर्श च ॥ २२६ ॥
ततो व्याकुलचेतस्क -स्तलारो ध्यातवानिति । हहा ! कश्चिन्महाधूर्तो हृत्वा लक्ष्मीं गतोऽधुना ॥ २२७ ॥
दृष्ट्वा कावडिका गेहा -न्तरे सद्यस्तलारकः । दध्यौ स तस्करो धर्म-व्याजेन च वयश्च माम् ॥ २२८ ॥

१ तेनादौ देहि वस्त्राण्य-स्मभ्यं तानि ददौ स च । तलारो लोकते यावत् गृहमध्ये च तं तदा ॥ ग

ध्यायन्नेवं तलारक्षो मूढात्मा न्यपतद् भुवि । निःसृत्य तत्क्षणात्सर्वं तत्रैयाय कुटुम्बकम् ॥ २२९ ॥
चौरः सर्वं धनं लात्वा छलेन तत्क्षणाद् गतः । इत्यादिजल्पनपरं बहिस्थः सेवकोऽशृणोत् ॥ २३० ॥
३ 'चौर' इत्यक्षरश्रेणीं श्रुत्वा तलारसेवकः । गत्वा भूपान्तिके सद्यः प्राहेति गद्गदस्वरम् ॥ २३१ ॥
प्रविष्टं तस्करं सौत्र–गृहे दृष्ट्वा तलारकः । गृह्णानस्तस्करेणाथ–श्चक्रे क्रूरात्मनाऽधुना ॥ २३२ ॥
निग्रहीतुं द्रुतं तेन पूज्या धावत धावत ! । आकर्ण्यैतत्तलारक्ष–गेहं भूपः समीयिवान् ॥ २३३ ॥
६ तलारं पतितं भूमौ निश्चेष्टं वीक्ष्य भूपतिः । शीतोपचारकरणा––च्चकाराशु सचेतनम् ॥ २३४ ॥
निःशेषद्रव्यहरणात् तस्करेणेति जल्पनात् । तलारोऽवग् मम प्राणाः करिष्यन्ति प्रयाणकम् ॥ २३५ ॥ यतः—
"एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते । सपुत्रपौत्रस्य पुन–र्यावज्जीवं हृते धने ॥" २३६ ॥
९ अभिमानो मदीयोऽद्य गतः सर्वोऽधुना क्षयम् । तेनाऽन्यत्र गमिष्यामि दूरदेशे क्वचित्प्रभो ! ॥ २३७ ॥
नृपः प्राहात्र भवता धार्यं दुःखं मनाग् नहि । भूषणानि रहो लात्वा योऽस्माकं तस्करो ययौ ॥ २३८ ॥
तेन त्वया तलारक्ष ! कार्यः खेदो न चेतसि । नहि केषां स्थिरा नृणां लक्ष्मीर्भवति निश्चितम् ॥ २३९ ॥ यतः—
१२ "दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥ २४० ॥
दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा मुष्णन्ति भूमीभुजो, गृह्णन्ति च्छलमाकलय्य हुतभुग् भस्मीकरोति क्षणात् ।
अम्भः प्लावयति क्षितौ विनिहितं यक्षा हरन्ते हठाद्, दुर्वृत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिग् ! बह्वधीनं धनम् ॥" २४१ ॥

एवं स्वर्णं तन्नारश कृत्वा लक्ष्मीसमर्पणात् । भूपः कौतुकितस्वान्तो निजावासमुपेयिवान् ॥ २४२ ॥
उपविश्य सभामध्ये पुनः सारपरिच्छदः । बीटकं स्वकरे कृत्वा प्रोवाचेति महीपतिः ॥ २४३ ॥
सभागः कोऽपि वीरोऽस्ति गृत्वा सम्प्रति तस्करम् । योऽत्रानयति मत्पार्श्वे गृह्णातु बीटकं स च ॥ २४४ ॥
श्रुत्वेनत्स्वामिनो वाक्यं भट्टमात्रो मुदा तदा । गृहीत्वा बीटकं भूपा-र्पितं प्राहेति संसदि ॥ २४५ ॥
यद्यहं तस्करं यम-पयमध्ये द्रुतं प्रभो ! । नानेष्यामि तदा चौर-दण्डः कार्यस्त्वया मम ॥ २४६ ॥
इत्युक्त्वा भूपतिं नत्वा भट्टमात्रो नमच्छिराः । निःससार सभामध्या- देकाकी खड्गसंयुतः ॥ २४७ ॥
द्विक-त्रिक- चतु.स्थाने पाटके पाटकेऽभित. । मुमोच सुभटान् स्तेन धर्तुं भट्टो रहो निजान् ॥ २४८ ॥
भट्टमात्रश्चतुरशी-स्यट्टश्रेणिषु सर्वतः । रहो द्रष्टयाऽनिशं स्तेन धर्तुं बभ्राम निर्भयः ॥ २४९ ॥
इतस्ततो जगावक्ष' का वार्ताऽस्ति पुरे वद । वेश्याऽवग् भट्टमात्रेण परेद्युरिति जल्पितम् ॥ २५० ॥
"यद्यहं तस्करं यम० ॥ २५१ ॥ इत्युक्त्वा नृपतिं नत्वा बहिरागत्य० ॥ २५२ ॥"
स्थाने स्थाने रहोवृत्त्या भट्टमात्रो दिवानिशम् । भ्रमन्नेष्यति नेदन्न तदा मे का गतिर्भवेत् ॥ २५३ ॥ यतः—
"वेश्याऽक्षा नृपतिश्चौरो नीरं मार्जार-मर्कटा. । जातवेदाः कलादश्च न विश्वास्या इमे क्वचित् ॥ २५४ ॥
चौर्यपापद्रुमस्येह० ॥"२५५ ॥
चौर' प्राह न भेतव्यं भवत्याऽत्र मनागपि । करिष्येऽहं तथा चौर्यं यथा स्यात् सुखमावयोः ॥ २५६ ॥ यतः—

" उद्यमं साहसं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमम् । षडेते यस्य विद्यन्ते तस्य देवोऽपि शङ्कते ।" २५७ ॥
त्वं बिभेषि कथं वेश्ये ! छलकूटादितत्परा । श्रूयन्तेऽखिलशास्त्रेषु पण्यनार्योऽखिलाः खलु ॥ २५८ ॥ यतः—
नयणेहिं रोइ मणि हसइ जण जाणइ सव सच्च । वेस विसट्ठह जं करइ तं कट्ठह करवत्तु ॥ २५९ ॥
उपभुक्तखदिरवीटकरक्ता-धरदन्तभङ्गभयात् । पितरि मृतेऽपि हि वेश्या रोदिति हा तात ! तातेति ॥ " २६० ॥
विधेया न त्वया भीति-रत्रेदानीं पणाङ्गने ! । भूपा एवानने दुष्टाः श्रूयन्ते शास्त्रमध्यतः ॥ २६१ ॥ यतः—
" भद्दा भूप भुअंगम ए मुहि दुहिला हुंति । वयरी वींछो वाणीआ पूठिं दाह दिअंति ॥" २६२ ॥ "
यस्य कस्याप्यहं पार्श्वे स्थितश्चौर्यपरो रहः । तस्य क्षोणीपतिर्मानं भूरिलक्ष्म्या प्रदास्यति ॥ २६३ ॥
हृष्टा वेश्या जगौ चौर ! त्वं धन्यो निर्भयोऽसि च । ईदृक्षे सङ्कटे जाते यतो नास्ति भयं तव ॥ २६४ ॥ यतः—
"कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्ते- र्न शक्यते सत्त्वगुणः प्रमार्ष्टुम् । अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्ने-र्नाधः शिखा याति कदाचिदेव॥२६५॥
श्रुत्वैतत्तस्करः प्राह गमिष्यामि पुरान्तरे । यदैत्याहं च यामिन्यां वादयिष्यामि झम्पकम् ॥ २६६ ॥
भवन्त्याऽऽशु तदा गत्वो-द्घाट्यश्च फलकः शनैः । प्राप्ताप्राप्तधनाश्चौराः समेष्यन्ति यतो निशि ॥ २६७ ॥
वेश्या जगौ यदैत्य त्वं झम्पकं वादयिष्यसि । करिष्येऽहं त्वदुक्तं तत् सर्वं स्तेनशिरोमणे ! ॥ २६८ ॥
ततो मलिम्लुचो देव-कुमारो गणिकालयात् । निस्ससार गताशङ्को द्रष्टुं सर्वां पुरीं तदा ॥ २६९ ॥
भ्रमताऽदृश्यरूपेण स्तेनेन निखिले पुरे । भट्टमात्रो भ्रमन् सायं दृष्टो वैलक्ष्यमानसः ॥ २७० ॥

भ्रमतो भट्टमात्रस्या-विश्राम निखिले पुरे । तृतीयदिवसस्यागात् सन्ध्या कृतान्तसन्निभा ॥ २७१ ॥
रात्रौ सुप्तेषु लोकेषु सर्वेषु तस्करस्तदा । क्षिप्त्वा पादं निजं नीच-हड्या तस्थौ च निर्भय. ॥ २७२ ॥
इतो भ्रान्त्वा पुर सर्वं भट्टमात्रं भृशं तदा । व्रजन्तमग्रतो वीक्ष्य छन्नं प्राहेति तस्करः ॥ २७३ ॥
हे अमात्य महाबुद्धे भट्टमात्र नरोत्तम । क्व गच्छसि किमर्थं त्व त्वरित त्वरितं वद ॥ २७४ ॥
श्रुत्वैतच्चकितो भट्ट-मात्रः पश्चात्समेत्य च । पप्रच्छात्रासि भो कस्त्वं केनात्र स्थापितो वद ॥ २७५ ॥
सोऽवग् निष्कारण राज्ञा हड्या क्षिप्तोऽस्मि निर्दयम् । विलोकयसि किं मां न दीन कष्टेन सस्थितम् ॥ २७६ ॥
अमात्योऽवग् मया चक्रे प्रतिज्ञा भूपते पुर. । धर्तुं चौरं स चाद्यापि कुत्र लुब्धः श्रुतोऽपि न ॥ २७७ ॥
तेनातीव मम स्वान्ते दु ख सम्प्रति विद्यते । यतो नैव महीपाला आत्मीया. स्युः कदाचन ॥ २७८ ॥ यतः—
" काके शौच द्यूतकारे च सत्यं० ॥" २७९ ॥
चौरोऽवग् यदि मे ग्रामान् भूरिशो दापयाचिरात् । तदा तस्येह धरणी-पार्श्वे च कथयाम्यहम् ॥ २८० ॥
भट्टमात्रो जगौ 'स्तेन यदि त्व दर्शयिष्यसि । तदा तुभ्यं बहून् ग्रामान् दापयिष्याम्यह नृपात् ॥ २८१ ॥
हड्डिस्थः पुरुषः प्राह तनयोऽह प्रजापते । भीमाह्वो मिलितस्तस्य चौरस्य दैवयोगत. ॥ २८२ ॥
स्तेनोऽवक् त्व मया सार्द्धं-मायास्यसि पुरे यदि । तदा तुभ्यं धन भूरि दास्येऽहं चौर्यतः खलु ॥ २८३ ॥

---

१ मर्त्यं । ग । २ पुरस्य क ग

लोभात् ततो मया तेन सार्द्धं भ्रान्तं च दस्युना । मह्यं किमपि नो वस्तु ददौ चौरः कदाचन ॥ २८४ ॥ यतः—
" कोहो पीइं पणासेइ माणो विणयनासणो । माया मित्ताणि नासेइ लोभो सव्वविणासणो ॥ " २८५ ॥
तत्सङ्गत्याऽधुना चौर–भ्रान्त्या धृत्वा महीपतिः । हडौ मामत्र चिक्षेप दीनं तादृशसङ्गतेः ॥ २८६ ॥ यतः—
" अंबस्स निंबस्स य दुण्हंपि समागयाइं मूलाइं । संसग्गा इ विणट्ठा अंबो निंबत्तणं पत्तो ॥ २८७ ॥
सदा दुर्जनसंसर्गो विपदे वृत्तशालिनाम् । वारिहारिघटीपार्श्वे ताड्यते पश्य झल्लरी ॥ २८८ ॥
जं चिअ विहिणा लिहिअं० ॥" २८९ ॥
कल्ये चौरं निरीक्ष्यात्रा–गतं प्रोक्तमिदं मया । त्वत्सङ्गत्या–हमीदृक्षा–मवस्थां दुःखदां गतः ॥ २९० ॥
निष्काशयाद्य मां मित्र ! सद्यः सङ्कटसंस्थितम् । यतो मित्रस्य नो मैत्री विघटेत कदाचन ॥ २९१॥ यतः—
पडिवन्नं दिणयरवासराण दोण्हंपि अखंडियं हवइ । सूरो न दिणेण विणा दिणो न सूरविरहम्मि ॥ २९२ ॥
उप्परि चंदा तलि कुसुम दूरट्ठिअ विहसंति । वाससहस्सेहिं नवि मिलइ नेहा नवि चुक्कंति ॥" २९३ ॥
चौरोऽवक् स्वशये वामे चन्द्रिका भूरिशोऽपतन् । तेनाधुना न शक्नोमि निष्कोष्टुं त्वां सुहृद्वर ! ॥ २९४ ॥
ततः प्रोक्ते मया मित्र ! मह्यं वितर भोजनम् । यावच्छयः क्रमात् सज्जी भवेदीदृक्षरोगतः ॥ २९५ ॥
ततो मह्यं त्रियामिन्या–मेत्यात्र ददतेऽदनम् । स्वस्थाने सन्ततं छन्नं तिष्ठति स्म दिनोदये ॥ २९६ ॥
मह्यं स्वस्थानकं नैव दर्शयामास तस्करः । दृश्यादृश्यनपूरूप–स्तिष्ठति स्म पुरान्तरे ॥ २९७ ॥

कुरुते सन्ततं स्तैन्यं महेभ्य-भूपसद्मसु । आयास्यत्यधुना स्तेन-स्तेन तिष्ठ रहः शनैः ॥२९८॥
अङ्गीकृत्य वचस्तस्य भट्टमात्रः स्थितो मुदा । चौरस्यानागतिं मत्वा पुनः प्राहेति तं प्रति ॥ २९९ ॥
किं नायात्यधुना तात-कीन मित्र वदोत्तम । हडिस्थः पुरुषः प्राह स चौरो लब्धलक्षकः ॥ ३०० ॥
द्वितीयं पुरुषं प्रेक्ष्य पश्चाद् यानि पुनः पुनः । परिष्यति स दुःखेन प्रपञ्चरचनाम्भनु ॥ ३०१ ॥
क्षिप्त्वा हड्या पद् तिष्ठा-ह तिष्ठामि रहः पुनः । यदेत्य भाजनं किञ्चित् तुभ्य दास्यति यो जनः ॥ ३०२ ॥
तदा त्वया करे ग्राह्यो दृढं मुष्ट्या स मानवः । नो चेत्कृत्वा छलं सद्योऽदृश्यरूपः प्रयास्यति ॥ ३०३ ॥ (युग्मम्)
भट्टमात्रो जगादित्थं ब्रूषते तस्करो यदि । धर्तुं चौरं तदा मां त्वं हड्या क्षिप सुहृद्वर ॥ ३०४ ॥
भट्टमात्रं दृढं हड्या क्षिप्त्वा स्थित्वा क्षणं रहः । पूर्ववद् गणिकावेश्म नेष्ठा चोरश्छली ययौ ॥ ३०५ ॥
भट्टमात्रस्ततः पश्यन् तस्यागममनारतम् । मातर्यान्ददतीवाभूद् दुःखितो दीनमानसः ॥ ३०६ ॥
भो भो नरोत्तमागच्छ मा च निष्काशयाधुना । एवं पुनः पुनः प्रोक्त्वा दध्यावेवं स धीसखः ॥ ३०७ ॥
तेनाहं वाहितो नूनं छलं कृत्वा दुरात्मना । अहं नृभ्य कथं मातर्दर्शयिष्ये मुखं स्वकम् ॥ ३०८ ॥
विचिन्त्येति स्ववस्त्रेण छादयित्वा शिरो निजम् । तस्थौ लज्जाकुलो भट्ट-मात्रो दूनाशयस्तदा ॥ ३०९ ॥
वस्त्रादिचिह्नतो मत्वा भट्टमात्रं जना जगुः । अस्येदक्ष फलं जातं साम्प्रतं निजकर्मतः ॥ ३१० ॥ यतः—

---

१. तदेतद् भवतात् मा ग ।

“ कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ ३११ ॥
सचिवानां प्रधानानां प्रायेण निखिला जनाः । जल्पन्ति न शुभं कुत्र देशे काले कदाचन ॥ ३१२ ॥
नरपतिहितकर्त्ता द्वेष्यतां याति लोके, जनपदहितकर्त्ता त्यज्यते पार्थिवेन्द्रैः ।
इति महति विवादे वर्त्तमाने समाने, नृपतिजनपदानां दुर्लभः कार्यकर्त्ता ॥ ३१३ ॥”
भट्टमात्रं हडिक्षिप्तं श्रुत्वाऽमात्यो हराभिधः । गत्वा भूपान्तिके सद्यः प्राहेत्यरुणलोचनः ॥३१४॥
स्वामिन् ! प्रातः प्रणामोऽयं भवते क्रियते मया । तुल्यदण्डपरो जात–स्त्वं नीचानीचयोर्यतः ॥ ३१५ ॥
“ बब्बूल--चूतयोः काक--हंसयोः खर--हस्तिनोः । तुल्यत्वं क्रियते शिष्टा–शिष्टयोर्भवता किमु ॥ ३१६ ॥
आत्मीयाः सेवकाः किञ्चिद् अन्याय्यं कुर्वते यदि । गृहमध्ये तदा क्षिप्त्वा नोदना क्रियते भृशम् ॥ ३१७ ॥
राजा प्राह मया केषा-मपराधः कृतो वद । मन्त्री प्राह त्वया भट्ट-मात्रः क्षिप्तो हडौ कथम् ॥ ३१८ ॥
दुष्टं कुर्वन्त्यपत्यानि यदि किञ्चित् पितुर्मनाक् । तथापि हितवात्सल्यं कुरुते जनकः पुनः ॥ ३१९ ॥
श्रुत्वैतद् भूपतिस्तत्र गत्वा वीक्ष्य च मन्त्रिणम् । कर्षयामास हडितः प्रोवाचेति पुनस्तदा ॥ ३२० ॥
कुतो जातमिदं कष्टं भट्टमात्र ! तवाधुना । भट्टमात्रो जगौ स्वामिन् ! वक्तुं नैवेह शक्यते ॥ ३२१ ॥
भूपोऽवक् त्वं तथाऽप्यत्र जल्प तस्करचेष्टितम् । भट्टमात्रस्ततोऽशेषं नैशं वृत्तान्तमूचिवान् ॥ ३२२ ॥

---

१ भूपेत्युक्तो महीशेन भट्टमात्रस्तदा स्फुटम् । कथयामास निःशेषं नैशं वृत्तान्तमात्मनः ॥
अवस्थामीदृशं तेन तस्करेण तदा निशि भट्टमात्रस्त—ग.

स्मारं स्मारं तदा चौर-चेष्टितं रजनीकृतम्। भट्टमात्रो दधौ चित्ते विषादमात्मनो भृशम् ॥ ३२३ ॥ यतः—
"कालः समविषमकरः कालः सन्मानकारको लोके। कालः करोति पुरुषं दातारं याचितारं वा॥ ३२४॥
शशिनि खलु कलङ्कं० ॥ ३२५ ॥ शशि-दिवाकरयोः० ॥ ३२६ ॥
भूपः प्राह स कीदृशो विद्यते तस्करो वद। मन्त्र्यवग् मृष्टवाक् चारु-रूपदेहो लघुः स च ॥ ३२७ ॥
राजा जगौ भवन्त्येव-विधा धूर्ताश्च तस्कराः। वञ्चयन्तो जनान् नित्यं सुखकृज्जल्पनादिभिः ॥ ३२८॥ यतः —
"मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला०" ॥ ३२९ ॥
दुर्जनैरुच्यमानानि वचांसि मधुराण्यपि। अकालकुसुमानीव-सन्त्रासं जनयन्त्यलम् ॥ ३३० ॥
चोरा चुल्लका वीअ दुज्जण भट्टा य वेज्ज पाहुणया नच्चण-धुत्त-नरिंदा परस्स पीडं न याणंति ॥" ३३१॥
भट्टमात्राऽत्र भवतो दूषणं न मनागपि। दुःखाब्धौ यस्तलारक्षं पातयामास मामपि ॥ ३३२ ॥
त्वया सर्वप्रकारेण कुर्वता शासनं मम। कृतं कार्यं न तन्नात्र खेदः कार्यः स्वमानसे ॥ ३३३ ॥ यतः—
"आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदः सुधाभुजाम्। पृथक् शय्या च नारीणा-मशस्त्रो वध उच्यते ॥ ३३४ ॥
सती पत्युः प्रभोः पत्ति-र्गुरोः शिष्यः पितुः सुतः। आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम् ॥" ३३५ ॥
आश्वास्येति लसद्वाक्यै-र्भट्टमात्रं महीपतिः। स्तेनवृत्तं स्मरन् चित्ते जग्मिवान् निजवेश्मनि ॥ ३३६ ॥
वेश्यासद्मस्थितोऽन्येद्युः स्तेनोऽप्राक्षीत्पणाङ्गनाम्। पुरीमध्येऽधुना का का वार्ता केषां प्रवर्तते ॥ ३३७ ॥

किं किं करोति भूपालः पुरीमध्येऽधुना पुनः । ततो ज्ञात्वा पुरीवार्त्तां वेश्या प्राहेति तत्र सा ॥ ३३८ ॥
आकार्य भट्टमात्रादीन् पप्रच्छेति प्रजापतिः । ग्रहीष्यते कथं चौरो भवद्भिः कथ्यतामिह ॥ ३३९ ॥
भट्टमात्रादयः प्रोचुः पुरीमध्ये मलीम्लुचः । कस्याश्रित्य गृहं स्तैन्यं कुरुते सन्ततं छली ॥३४०॥
पुरमेतन्महत् तेन वाद्यते पटहः स्फुटम् । यः कश्चित्पुरुषः स्त्री वा कर्षयति स्म तस्करम् ॥३४१॥
अष्टौ तस्याशुरैलक्षो--त्पत्तिकृन्नगराणि च । विश्राणयिष्यति क्ष्मापो--दानसन्मानतश्च नम् ॥३४२॥
वाद्यतामिति भूपोक्ते पटहो मन्त्रिभिस्तदा । वेदवसुप्रमाणेषु चतुर्हट्टेषु वाद्यते ॥३४३॥
पण्यस्त्रीपाटके वाद्य--मानं पटहमागतम् । चतस्रो गणिका मुख्याः श्रुत्वेत्येवं जगुर्मिथः ॥३४४॥
आत्मीयसदने लोका नित्यमायान्ति भूरिशः । तन्मध्यादेककं चौरं जल्पित्वेत्यर्पयिष्यते ॥३४५॥
समागते ततो भूप -प्रसादे स्वीयसद्मनि । वयं सर्वप्रकारेण सुखिन्यः स्मो धनादिभिः ॥३४६॥
विमृश्येति ततस्ताभिः संस्पृष्टे पटहे सति । नृपादिमन्त्रिणः सर्वे बभूवुर्मुदिताशयाः ॥३४७॥ यतः—
"समीहितेऽखिले कार्ये सिद्धिं याते सति स्फुटम् । मोदन्ते मनुजा रत्ना--करा इवोदिते विधौ ॥"३४८॥
आनीता मन्त्रिभिर्वेश्या जगुरेव नृपान्तिके । तस्करं कर्पयिष्यामोऽ--ष्टाहोमध्ये वयं न चेत् ॥३४९॥
चौरदण्डस्तदाऽस्माकं कर्त्तव्यो भूपते ! त्वया । श्रुत्वेति मन्त्रिणः प्रोचुर्धीमत्यो गणिका यतः ॥३५०॥

१. प्रोवाचेति ततो वेश्या स्तेनस्य पुरतस्तदा-ग. । २. नपूर्वकम्. ग । ३. विधायेत्यर्पे० ग. ।

अत्रावसरे वेश्या कथा ।

प्रतिज्ञामिति भूपाग्रे कृत्वा वेश्या निजालये । समेत्य कुरुते स्तेन-धरणोपायमन्वहम् ॥ ३५१ ॥
ततः स्वस्वगृहे लोका जगुरेव सुतान् प्रति । कुत्रापि नैव गन्तव्य-मुत्पुरे नीचवेश्मनि ॥ ३५२ ॥
वेश्याभि॰ पदह स्पृष्ट-स्तेन कर्षणहेतवे । कदाचित् ता नर कश्चित् छलाल्लात्वा नृपान्तिके ॥ ३५३ ॥
जल्पिष्यन्ति हाऽमु चौर तदा का वो गतिर्भवेत् । यत स्युर्गणिका नाना-कौटिल्यवञ्चनापराः ॥ ३५४ ॥ यतः—
"मनस्यन्यद् वचस्यन्यत् क्रियायामन्यदेव हि । यासां साधारणस्त्रीणा ता॰ कथं सुखहेतवे ॥" ३५५ ॥—
इत्यादिवेश्यासूक्तानि ज्ञातव्यानि ॥
पुरीमध्ये भवन्त्येवंविधा वार्त्ता॰ पदे पदे । छलछद्मपरा दुष्टा सन्ति याः पणयोषितः ॥ ३५६ ॥
कदाचित्ता[1] समीपस्था स्त्रा ज्ञास्यन्त्यत्र संस्थितम् । तदा भावी महानर्थो मम तव च निश्चितम् ॥ ३५७ ॥
चौर॰ प्राह न भेतव्य भवत्याऽत्र मनागपि । तथा बुद्ध्या करिष्यामि यथा स्यात्सुखमावयोः ॥ ३५८ ॥
कियन्तो वासरा जाता इत्युक्ते दस्युना तदा । वेश्या प्राहाष्टमो घस्रो भविष्यति प्रगे पुन॰ ॥ ३५९ ॥
तत॰ स्तेनो जगावद्य गमिष्यामि पुरान्तरे । यथा चैत्य त्रियामाया वादयिष्यामि झम्पकम् ॥ ३६० ॥
भवत्यैत्य तदा शीघ्र मुद्घाट्यो झम्पक शनैः । ओमित्युक्ते तया स्तेनो वणिग्वेषधरोऽचलत् ॥ ३६१ ॥
कस्मिंश्चिन्नगरे गत्वा क्रीत्वा गोणीश्च विंशतिम् । रङ्क्त्वा गोमयच्छारै--र्भृता वैक्रमदस्युना ॥ ३६२ ॥

---

[1] ऽन्यास्तीद् त्वत्सा कियद्दिनम् ।

केषाञ्चित्सविधे पुंसां गत्वा पप्रच्छ वैक्रमः । भाटकं कोऽपि कुर्वीत ते जगुः कुर्म्महे वयम् ॥ ३६३ ॥
दत्से त्वं किं किमेकस्याः गोण्याः प्राह वणिक् ततः । द्रम्मान् दश दशावन्त्यां गतो दास्याम्यहं पुनः ॥ ३६४ ॥
गोणीनां विंशतिं लात्वा भाटकेन वणिग्वरः । सार्थेशीभूय भूपाध्व--मध्येऽवन्त्यामगान्निशि ॥ ३६५ ॥
गोघंटामधुरध्वानं श्रुत्वेति मानवा जगुः । कोऽप्यपूर्वः समायातः सार्थेशो धनवान् पुरि ॥ ३६६ ॥
मुख्यवेश्यागृहोद्यानान्ते गोणीरुत्तार्य सार्थपः । गत्वा पानवणिग्गेहे मद्यकुम्भद्वयं ललौ ॥ ३६७ ॥
निश्चेष्टकाष्ठकृत्सार--स्वरकृच्चूर्णयोः पुटीम् । लात्वा वैद्यापणे सार्था--धिपतिश्चलितस्ततः ॥ ३६८ ॥
दौसिकाट्टे दुकूलानि सुन्दराण्यग्रहीत्पुनः । पुष्पलाविगृहे गत्वा सुपुष्पाण्याददे तदा ॥ ३६९ ॥
सार्थप्रेषितो वेश्या--गृहेऽभ्येत्य जगौ नरः । आगतोऽस्त्यत्र सार्थेशो ददन् दानमनर्गलम् ॥ ३७० ॥
भवन्त्यो यदि तस्याग्रे कुर्वन्तु नर्त्तनं वरम् । मधुरध्वनिगीतानि वितन्वन्तु च सम्प्रति ॥ ३७१ ॥
तदा दुकूलदीनार--मुख्यवस्तूनि भूरिशः । दास्यत्येव भवन्तीभ्यो नात्र कार्या विचारणा ॥ ३७२ ॥
प्रोचुर्मिथो रहो वेश्या गम्यते तत्र साम्प्रतम् । आदौ गृहीष्यते लक्ष्मीः पश्चादेवं करिष्यते ॥ ३७३ ॥
स्तैनेनस्त्वमिति दत्वाऽऽलं तं नेष्यामि नृपान्तिके । ग्रामा अष्टौ च तादृक्षा भविष्यन्त्यात्मनः पुनः ॥ ३७४ ॥

---

१. मलीम्लुचः ग । २. पटीम्. क. ग. । ३. ततो वेश्यागृहे गत्वा सार्थाधीशो जगावदः--ग । ४. दीनारदुकूलादीनि वस्तूनि. ग. । ५. तस्य चौरेति स्०-ग. ।

विमृश्येत्युदितं ताभिः पुरनारीभिरञ्जसा । सज्जीभूय समेष्यामो वय तत्र व्रजाधुना ॥ ३७५ ॥
वईयागमं नरात् तस्मा–ज्ज्ञात्वा दत्त्वा भृतिं नरान् । विसृज्य निखिलान् गोणी–रेकीकृत्य च तस्थिवान् ॥३७६॥
इतो वेश्या मदीपादि–सामग्रीं निखिला तदा । लात्वा तत्राययुर्नृत्य कर्तुं सार्थपसन्निधौ ॥ ३७७ ॥
पृष्ट ताभि' क्व सार्थेशो गतोऽन्येऽपि नरा ययुः । स प्राह ते गताः पुर्यां कार्यार्थमात्मन. पृथक् ॥ ३७८॥
अहमेवास्मि सार्थेशो भवतीभ्यो धन बहु । दास्येऽधुना च कुर्वन्तु नृत्यं मम पुरोऽनघम् ॥ ३७९ ॥
एकशो विहित नृत्य यावत्ताभिर्मनोहरम् । तावद् ददौ दुकूलानि तेभ्य सार्थपतिस्तदा ॥ ३८० ॥
हृष्टा. पण्याङ्गनाश्चारु–चमत्कृतिकर भृशम् । नृत्यं गीतादिभिश्चक्रु. सार्थनाथाग्रत पुनः ॥ ३८१ ॥
द्वितीयवार नृत्यान्ते सार्थाधीशो जगावदः । भवतीभ्योऽधुना मयं रोचते चेत्तदा ददे ॥ ३८२ ॥
ताभिरुक्त किमन्यद् नो मद्याद्वस्तु विलोक्यते । अस्मत्तुल्यनृणामेतद् विद्यतेऽभीष्टमेव हि ॥ ३८३ ॥
मधुरस्वानकृन्चूर्ण -मिश्रमद्यभृत घटम् । सार्थनाथो ददौ ताभ्यः पण्यस्त्रीभ्यो मनोहरम् ॥ ३८४ ॥
ततः पीत्वा सुरामाभि रतीव मधुरध्वनि । गीत कर्तुं समारब्ध कर्णसौख्यकर भृशम् ॥ ३८५ ॥
मधुरध्वनिमाकर्ण्य दृष्ट्वा नृत्य च सुन्दरम् । सार्थेशो ददते दान वस्त्रताम्बूलसयुतम् ॥ ३८६ ॥
दातार तादृशं सार्थ- नाथ वीक्ष्य पणाङ्गनाः । हृष्टाः सर्वोत्तम नृत्यं चक्रुस्तस्याग्रतस्तदा ॥ ३८७ ॥

१. आगत्य सार्थपो दत्त्वा भाटक भाटिकान् नरान्–ग ।

क्षणात्सार्थपतिः प्राह पुनर्मद्यं ददाम्यहम् । वेश्याः प्रोचुर्यथेच्छं नो रोचते मदिरेदृशी ॥ ३८८ ॥
निश्चेष्टकाष्ठकृच्चूर्ण–मिश्रितां मदिरां पुनः । पूर्ववत्पायितास्तेन--नृत्यन्त्यः पण्ययोषितः ॥३८९॥
ततः क्षणेन ताः सर्वाः मूर्छिताः पण्ययोषितः । निश्चेष्टकाष्ठवत्सुप्ता भूमीपीठे विचेतनाः ॥३९०॥ यतः—
"मदिरापानमात्रेण बुद्धि-र्नश्यति दूरतः । वैदग्धीबन्धुरस्यापि दौर्भाग्येणेव कामिनी ॥३९१॥
पापाः कादम्बरीपान--विवशीकृतचेतनाः । जननीं हा प्रियायन्ति जननीयन्ति च प्रियाम् ॥३९२॥
न जानाति परं स्वं वा मद्याच्चलितचेतनः । स्वामीयति वराकः स्वं स्वामिनं किंकरीयति ॥३९३॥
मद्यपस्य शवस्येव लुठितस्य चतुष्पथे । मूत्रयन्ति मुखे श्वानो व्यात्ते विवरशङ्कया ॥३९४॥
मद्यपानरसे मग्नो नग्नः स्वपिति चत्वरे। गूढं च स्वमभिप्रायं प्रकाशयति लीलया ॥३९५॥
वारुणी पानतो० ॥ भूतात्तवन्नरीनर्त्ति० ॥"–इत्यादि ॥३९६॥
तासां सर्वं ततो दिव्या-म्बराभरणसञ्चयम् । स्वार्पितं च धनं लात्वा नग्नीकृता विचेतनाः ॥३९७॥
शम्भोः कूपारघट्टस्थ–मालाभ्यो घटिकाः स च । उत्तार्य तास्ततो नग्ना बबन्धुः पुरनायिकाः ॥३९८॥
समानीयान्यतः स्थानाद् दधि सार्थपतिस्तदा । दत्त्वा तासां मुखे सौव-स्थानके पूर्ववद् ययौ ॥३९९॥
दर्शयित्वा च वेश्यायै सर्वमाभरणादिकम् । तदानयनवृत्तान्तं मूलतस्तस्करो जगौ ॥४००॥

१. नग्नीचक्रे च तेन ताः-ग । २- आनीय कस्यचित्स्थानात्. ग । ३. स्तेनो ददर्श वे०–ग । ४. मूलतश्चाखिलं. ।

वश्या दध्यावयं सत्य-स्तस्करः पश्यनोहर । यतोऽनेनाधुना बाढं वञ्चिता पणयोषित ॥४०१॥ यत.—
"अवश्यभाविनो भावा भवन्ति महतामपि । नग्नत्वं नीलकण्ठस्य महाहिशयन हरेः ॥४०२॥
शशि-दिवाकरयोर्ग्रहपीडन, गज भुजङ्ग-विहङ्गमबन्धनम् । मतिमता च समीक्ष्य दरिद्रता, विधिरहो बलवानिति मे मतिः॥४०३॥
इत स्नानकृते पूजा-करो गत्वा हरालये । कूपघाटक मात-श्चालयामास यत्नतः ॥४०४॥
अरघट्ट स्थिर मत्वा पश्चाद् यावद्विलोकने ।। शम्भो कूपघटीस्थान वीक्ष्य दध्याविद हृदि॥४०५॥
किं शाकिन्योऽथवा दुष्ट-पिशाचिन्योऽथ शक्तयः । शीकोतर्योऽथवा मार्यो व्यन्तर्यो राक्षसाङ्गनाः ॥४०६॥
विकरालाकृतिं तासा दृष्ट्वा विस्मयवेदवमहद् । कम्पमानो नृपोपान्ते गत्वा सद्यो जगावदः ॥ ४०७॥
शम्भो. कूपघटीस्थान साम्प्रत शक्तिभिर्भृतम् । तेन तत्रेत्य भूपाल ! कार्यता शान्तिका क्रियाः ॥४०८॥
नो चेद् दुष्टाशयाः सर्वा उत्थिताः शक्तयः पुन । करिष्यन्ति हि लोकाना पुरेऽनर्थं महत्तमम् ॥४०९॥ यत—
"अनागतविधाता च प्रत्युत्पन्नमतिश्च यः । द्वावेतौ सुखमेधेते यद्भविष्यो विनश्यति ॥" ४१०॥
अत्रानागतविधातृ-प्रत्युत्पन्न(मति-यद्)भविष्यमित्रत्रयदृष्टान्तो वाच्य ॥
श्रुत्वैतच्चकितो राजा गत्वा यावन्निरीक्षते । तावन्मृगेक्षणा नग्ना दृष्ट्वाऽजनि पराङ्मुखः ॥ ४११ ॥
"परनारीर्निरीक्ष्याशु सन्तः सद्य पराङ्मुखा । जायन्ते वर्षतोऽम्भोदादिव वृषभपुङ्गवाः ॥ ४१२ ॥
दट्टूण परकलत्तं० ॥" ४१३ ॥

प्रोचुर्मन्त्रीश्वराः क्ष्माप ! नामूः स्युः शक्तयः खलु । किन्तु याभिः कृता पूर्वं प्रतिज्ञा भवदन्तिके ॥ ४१४ ॥
ता एव गणिका नूनं संभाव्यन्तेऽत्र संप्रति । केनचिच्छलिना बद्धा अमूः कूपारघट्टके ॥ ४१५ ॥
प्रोचुश्च मन्त्रिणस्तेन स्तेनेनेदं कृतं ननु । तत उत्तारयामास सेवकैस्ता महीपतिः ॥ ४१६ ॥
शर्करामिश्रितं दुग्धं पाययित्वा च तास्तदा । सचेतनीकृता भूमी– भुजा च परिधापिताः ॥ ४१७ ॥
राज्ञा पृष्टं कृतं केने–दमित्युक्ते पणाङ्गनाः । निःशेषनैशवृत्तान्तं मूलतश्च जगुस्तदा ॥ ४१८ ॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः प्राह सैष स्तेनश्छली भृशम् । कृत्वेदं निखिलं सद्यः प्रययौ कुत्रचिन्निशि ॥ ४१९ ॥
भवतीभिश्च भेतव्यं मत्तो नैव मनागपि । इत्युक्त्वा भूपतिः सोऽथ मन्दिरं समुपेयिवान् ॥ ४२० ॥
अन्येऽपि मन्त्रिणो वेश्या–दयो लोकाश्च भूरिशः । ध्यायन्तो वृत्तमाश्चर्य–कृत् तस्य स्वगृहं ययुः ॥४२१॥ वेश्यापराभवाधिकारः ॥
अन्येद्युर्गणिकौकःस्थः स्तेनो–ऽप्राक्षीत पणाङ्गनाम् । पुरीमध्येऽधुना का का वार्त्ता केषां प्रवर्त्तते ॥ ४२२ ॥
किं करोति महीपालः भट्टमात्रादिसंयुतः । प्रोवाच गणिका तत्र स्तेनस्य पुरतो रहः ॥ ४२३ ॥
आकार्य भट्टमात्रादीन् पप्रच्छेति महीपतिः । विगोपिता भृशं पण्य–भामिन्यस्तेन दस्युना ॥ ४२४ ॥
ग्रहीष्यते कथं चौरो–ऽधुनेदृक्षपराक्रमः । भट्टमात्रादयो मन्त्री–श्वरा भूपाग्रतो जगुः ॥ ४२५ ॥
पुरीमध्येऽधुना कस्य गृहमाश्रित्य सन्ततम् । कुरुते तस्करः स्तैन्यं नानारूपधराङ्गकः ॥ ४२६ ॥
श्रुत्वैतत्कोठिको द्यूत–कारकः प्रोक्तवानिदम् । स्वामिन् ! अत्र ममादेशं देहि चौरस्य कर्षणे ॥ ४२७ ॥

स्वामिन् सर्वेऽपि सुभटा -स्तिष्ठन्तु स्थानके निजे। त्वदादेशादहं स्तेनं कर्षयिष्यामि हेलया ॥ ४२८ ॥
नृप' प्रोवाच मैवं त्वं वद सम्प्रति कोटिक ! । यतश्चौरोऽस्ति दुर्ग्राह्यो देवानां बलिनामपि ॥ ४२९॥
कोटिकोऽवक् तव स्वामिन् ! घनकुत्सेवकोऽस्म्यहम् । त्वत्प्रसत्ते स्यात्स्तेनो वश्यो मम भविष्यति ॥ ४३० ॥ यतः—
" राजानमेव संत्यज्य विद्वान् याति परोन्नतिम् । विना मलयमन्यत्र चन्दनं किं निवर्धते ॥ ४३१ ॥
धवला-ातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः । सदा मत्ताश्च मातङ्गा' प्रसन्ने भूपतौ सति ॥ " ४३२ ॥
नो हि चेन्मस्तकं मुण्डी-कृत्वा मम खरोपरि । मा चारोप्य पुरीमध्ये भ्रामितव्य स्वसेवकैः ॥ ४३३ ॥
एवमस्त्विति भूपोक्ते कोटिको नूतकृत् तदा । कियत्सुभटसयुक्तो -ऽचालीत् धर्तुं च तस्करम् ॥ ४३४ ॥
श्रुत्वैतत्तस्कर माह गमिष्यामि पुरान्तरे । यदैत्याह त्रियामिन्यां वादयिष्यामि झम्पकम् । ॥ ४३५ ॥
भवत्याऽऽशु तदा गत्यो कृपाट्यश्च फलकः शनैः । प्राप्ताप्राप्तधनाश्चौराः समेष्यन्ति यतो निशि ॥ ४३६ ॥
मिलित्वा सकटं पूत-कृतस्तस्याहमञ्जसा । लात्वा किमप्यभिज्ञान-मेष्याम्यत्र निकेतने ॥ ४३७ ॥
वेश्या जगौ यदैत्य त्वं झम्पकं वादयिष्यसि । करिष्येऽहं त्वदुक्तं तत् सर्वं स्तेनावतंसक ! ॥ ४३८ ॥
ततो मलिम्लुचो हृष्ट-चित्तो वेश्यानिकेतनात् । निस्ससार गताशङ्को द्रष्टुकामश्च कोटिकम् ॥ ४३९ ॥
भ्रमताऽदृश्यरूपेण स्तेनेन निखिले पुरे । चतुष्पथे स्थिते सम्यक् कोटिको ह्युपलक्षितः ॥ ४४०

१ पग गति-ग. । २. मुण्डीकृत्येत्यर्थ । ३ सत्रस्मिन् पुस्तके क्वचित् 'कोडिक' 'कौटिक कोटिक' इत्यनेकधा पाठ ॥

कृत्वा स्फारजटां लिङ्गि–रूपभृत् तस्करो निशि । सरःपालिस्थचण्डाया एत्य सद्मन्युपाविशत् ॥ ४४१ ॥
इतोऽभितः पुरीमध्ये कोटिको द्यूनकृद् भ्रमन् । नत्वाऽग्रग् लिङ्गिनं प्रेक्ष्यो--पविष्टं चण्डिकाऽऽलये ॥ ४४२ ॥
योगिन् ! कथं प्रलम्बाऽभूत् जटा नव मनोहरा । मुष्णतश्च पुरीं दस्यो--र्ज्ञायते स्थानकं कथम् ॥ ४४३ ॥ यतः—
" रोगिणां सुहृदो वैद्याः प्रभूणां चाटुकारिणः । मुनयो दुःखदग्धानां गणकाः क्षीणसम्पदाम् ॥"४४४॥
लिङ्गी प्रोवाच भो भद्र ! भद्रीकृत्वा शिरो यदि । चूर्णेनानेन लिम्पित्वा त्वं कुरुष्वेति सम्मति ॥ ४४५ ॥
मन्त्रो मदर्पितो वारि–मध्ये आकण्ठसंस्थितैः । अहर्घटीद्वयं यावत् भवद्भिर्जप्यते भृशम् ॥ ४४६ ॥
अहमत्र स्थितो ध्यानं करोमि विधिवत्तथा । यथा तत्र [1]स्थितस्त्वं हि वेत्सि चौरस्थितिं द्रुतम् ॥ ४४७ ॥
मज्जटावत् प्रलम्बाऽऽशु वेणी च तावकाऽखिला । भविष्यति न संदेह- श्चटितेऽह्नोर्घटिकाद्वये ॥ ४४८ ॥
योगिनोक्त ततः सर्वं कृत्वा कोटिकद्यूतकृत् । स्वसेवकयुतो वारि- मध्ये तस्थौ समाहितः ॥ ४४९ ॥
इतश्च कोटिकद्यून--कृद्भटानां मलिम्लुचः । गृहीत्वा वस्त्र--खड्गाद्य--चालीत् स्वस्थानकं प्रति ॥ ४५० ॥
चलन्मलिम्लुचो लिङ्गि--रूपं संहृत्य पूर्ववत् । गत्वा वेश्यालये नैशं स्ववृत्तमूचिवान् निशि ॥ ४५१ ॥
वेश्या प्राह भवान् सत्य--स्तस्करोऽस्यधुना स्फुटम् । कोटिकोऽपि त्वया क्षिप्तः सङ्कटे विकटे यतः ॥ ४५२ ॥
प्राननीरार्थमायान्त्यस्तत्र पानीयहारिकाः । दृष्ट्वा कौटिकं प्रोचुः किमेषः कोटिको ननु ॥२५३ ॥

१. स्थिता यूयं वित्थ चौ०–ग ।

प्रतिज्ञा विहिता तेन कर्षितु तस्करं खलु । अतस्तेनाप्यसौ दुस्था मीदृशां प्रापितोऽधुना ॥ ४५४ ॥
अनेन वञ्चिता लोका बहवश्छलितोऽत्र यत् । इह तत्पापमायात परत्र किं भविष्यति ॥ ४५५ ॥
इतः प्रातर्मनुष्यारयात् नादर्शी कोटिकापदम् । निशम्य मन्त्रिणो भूप पार्श्वेऽभ्येत्य जगुस्तदा ॥ ४५६ ॥
स्वामिंस्तस्या प्रतिज्ञाया- स्तिष्ठते दिवसद्वयम् । त्वयाऽद्यापि कथं तस्य दण्डश्च कारितो द्रुतम् ॥ ४५७ ॥
" सकृज्जल्पन्ति राजान सकृज्जल्पन्ति साधव. । सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सकृत सकृत् ॥ ४५८ ॥
अलसंतेण त्रिसज्जणेज जे अक्खरा समुल्लविआ । ते पत्थरटकुक्कीरिअव्व न हु अन्नहा हुंति ॥ ४५९ ॥

अद्यापि नोज्झति हर' किल कालकूट कूर्मो बिभर्ति धरणीमपि पृष्ठकेन ।
अम्भोनिधिर्वहति दुर्वहवाडवाग्नि -मङ्गीकृतं सुकृतिन' परिपालयन्ति ॥" ४६० ॥

राजा प्राह मया तस्य कोटिकस्याक्षदीविनः । दण्डो न कारित. शीघ्रं भद्रीकारादिनाऽधुना ॥ ४६१ ॥
ततश्च मन्त्रिणः प्रोचुः स्वामिंस्तत्रैत्य सम्प्रति । सम्यग्विलोकयता तस्या-वस्थां जातामनीदृशीम् ॥ ४६२ ॥
ततस्तत्रैत्य भूपाल -स्तान् दृष्ट्वेति जगौ तदा । निस्सरताम्युतो यूय प्रतिज्ञा पूरिता च वः ॥ ४६३ ॥
कौटिकोऽवग् महीपाल ! स्थीयता क्षणमेककम् । ज्ञात्वा चौरस्थितिं सम्यक् कथयिष्याम्यहं तत्र ॥ ४६४ ॥

---

१ इतश्च प्रातर्मनुष्यात् क. ख. । २ अलसयता धिसजनेन येऽक्षरा समुल्लपिता । ते प्रस्तरटङ्कोत्कीरिता इव नैवान्यथा भवन्ति ॥

एवं पुनः पुनः प्रोक्त्वा चटितेऽह्नो घटीद्वये । अज्ञातस्तेनवृत्तान्तः कौटिको निःसृतो जलात् ॥ ४६५ ॥
राजा पप्रच्छ केनेदं भवतो विहितं वद । कौटिकोऽवक् कृतं रात्रौ लिङ्गिना चण्डिकाऽऽलये ॥ ४६६ ॥
ततश्चण्डीगृहे गत्वा भूपोऽप्रेक्ष्य च लिङ्गिनम् । प्राहेति वाजिनो रात्रौ तेन स्तेनेन निश्चितम् ॥ ४६७ ॥
कर्तव्यं भवता दुःखं न मनाग् हृदि सम्प्रति । येनाप्यस्मादृशाः कष्टे पातितास्तत्र को भवान् ॥ ४६८ ॥
ततो न भवतः किंचित् दूषणं विद्यतेऽधुना । यतो न कर्मतो देवैश्छुट्यते कुत्रचिन्मनाक् ॥ ४६९ ॥ यतः—
"स्थानं त्रिकूटः परिखा समुद्रो, रक्षांसि योधा धनदाश्च वित्तम् । सञ्जीवनी यस्य मुखे च विद्या, स रावणः कालवशाद् विपन्नः ॥४७०॥
कर्मणोऽपि प्रधानत्वं किं कुर्वन्ति शुभा ग्रहाः । वसिष्ठदत्तलग्नोऽपि रामः प्रव्रजितो वने ॥ ४७१ ॥
तित्थयरा गणहारी० ॥" ४७२ ॥
ततो मन्त्रीश्वराः प्रोचुः स एव तस्करश्छली । कृत्वेदं भवतः सर्वं प्रययौ कुत्रचिन्निशि ॥ ४७३ ॥
भवता कौटिकेदानीं मत्तः कार्यं भयं नहि । इत्युक्त्वा भूपतिः सौधमन्दिरं समुपेयिवान् ॥ ४७४ ॥
अन्येऽपि मन्त्रिणो भट्ट--मात्राद्या निखिलास्तदा । ध्यायन्तो मानसे स्तेन-वृत्तं स्वं स्वं गृहं ययुः ॥ ४७५ ॥
वेश्यासद्मस्थितोऽन्येद्युः स्तेनोऽप्राक्षीत्पणाङ्गनाम् । पुरीमध्येऽधुना का का वार्त्ता केषां प्रवर्तते ॥ ४७६ ॥
किं करोति महीपालः कुर्वन्ति मन्त्रिणश्च किम् । प्रोवाचेति ततो वेश्या स्तेनस्य पुरतो रहः ॥ ४७७ ॥
आकार्य मेदिनीनाथः सचिवानेवमूचिवान् । कर्पयिष्याम्यहं स्तेनं वासरत्रयमध्यतः ॥ ४७८ ॥

अवसरं विना नेतो नि सर्तुं लभते कनी । दध्यौ च मेऽधुना पूर्वं कुष्ठकर्मं समागमत् ॥ ३२० ॥
सकलस्थानके नूनमागतः स भविष्यति । तेन कृत्वा छलं किंचित् निःसरिष्याम्यहं शनैः ॥ ३२१ ॥
विचिन्त्येति महीपाल-पुत्री प्राह सखीं प्रति । ममास्ति साम्प्रतं देह-चिन्ता तेन व्रजाम्यहम् ॥ ३२२ ॥
सखी प्राहागतो राज-द्वारे धर्मध्वजो वरः । तवाभवद् वपुश्चिन्ता गतिः काऽत्र भविष्यति ॥ ३२३ ॥
प्राह शुभमती देह-चिन्ताया कोऽपि मानवः । चक्री वा वासुदेवो वा न क्षणं क्षमते मनाक् ॥ ३२४ ॥ यतः—
"तिन्नि सल्ला महाराय ! अत्थि देहे पइट्ठिया । वाउ-मुत्त-पुरिसाणं खणमित्तं न धारए ॥ ३२५ ॥ अत्र कथा साधोः ।
"कण्हो नराण वक्किमो कण्हस्स य तुगिणी वलिआ । भणइ उइहरत्ते निस्सर किं निस्सरिस्सामि ॥ ३२६ ॥ अत्रापि कृष्णकथा ।
इत्यादि युक्तिं पर्यं वस्याप्य स्वां सखीं तदा । निस्ससार गृहाद् यावद् बहिः शुभमती कनी ॥ ३२७ ॥
इतस्तावत्समायातः पूर्वं विक्रमनन्दनः । निरीक्ष्य जात-मुत्सूर नृपपुत्रीमनागताम् ॥ ३२८ ॥
आकुलव्याकुलस्वान्तो विलोकयन्नितस्ततः । पुरुषं कमपि प्रेक्ष्य तत्रायातं जगावदः ॥ ३२९ ॥
यावद् वर-विलोक्याप्त पश्चादेष्याम्यहं द्रुतम् । तावत्त्वमश्ववस्त्रादि गृहाण निखिलं मम ॥ ३३० ॥
तेनोमित्युदिते भूप-पुत्रस्तद्वेषभूषितः । कन्यार्थं त्वरितं भूप-मध्येगेहं ययौ तदा ॥ ३३१ ॥ यतः—
"दिवा पश्यन्ति नो घूकाः काको नक्तं न पश्यति । अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥ ३३२ ॥

कृत्याकृत्ये न जानन्ति न जानन्ति हिताहिते । कामान्धा मानवा जग्ध-धत्तूरबीजका इव " ॥ ३३३ ॥
इतस्तत्रेत्य भूपाल-पुत्री प्राहेति तं नरम् । हे कुमाराधुनोत्सूरो—ऽजनि कार्यवशान्मम ॥ ३३४ ॥
अहमत्रागताऽद्य त्वां परिणेतुं नृपाङ्गजा । तेन व्रज निजं स्थानं प्रति त्वं भूपनन्दन ॥ ३३५ ॥
श्रुत्वैतद् कर्षको दध्या-विय-मागान्नृपाङ्गजा । संकेतिता नरेणेति केनचिद् नात्र संशयः ॥ ३३६ ॥
ध्यात्वेति मौनमाधाय तामादाय च तत्क्षणात् । सिंहारूढः कर्षकः सोऽत्र--स्थानं प्रत्यचलत् तदा ॥ ३३७ ॥
दृष्टा कन्याऽध्वनि प्राह भो कान्त ! भवतः पुरम् । कियन्मार्गे समस्तीति मदग्रे कथयाधुना ॥३३८ ॥
कथाभिरथवा पूर्व-भूताभिः साम्प्रतं चलन् । मम कर्णौ कुरु स्वामिन् ! पवित्रौ वर्त्मनि ध्रुवम् ॥ ३३९ ॥
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते यावज्जजल्प नो हली । तावद् भूपाङ्गजा दध्यौ लज्जमानो न वक्त्ययम् ॥ ३४० ॥
उत्तमा मानवा नैव जल्पन्ति स्म यथा तथा । समुत्पन्ने महाकार्ये जल्पन्ति स्तोकमेव हि ॥ ३४१ ॥ यतः—
"यौवनेऽपि प्रशान्ता ये ये हृष्यन्ति याचिताः । वर्णिता ये च लज्जन्ते ते नरा जगदुत्तमाः ॥ ३४२ ॥
गर्जति शरदि न वर्षति वर्षति वर्षासु निःस्वनो मेघः । नीचो वदति न कुरुते न वदति साधुः करोत्येव " ॥ ३४३॥
अथ भानूदये तस्य वक्त्रं वीक्ष्य नृपाङ्गजा । मूर्छिता पृथिवीपीठे-ऽपतच्छिन्नचेष्टकाष्ठवत् ॥ ३४४ ॥
शीतोपचारतः स्वस्थी-भूता भूपालनन्दिनी । दध्याविति क्व सो दिव्यरूपधारी नरः कुतः ॥ ३४५ ॥
अयं कुत्सितरूपश्री-रागतोऽसि कुतो नरः । आनीतो वा मदीयेन भाग्येन ननु सम्प्रति ॥ ३४६ ॥

इतः सिंहो हली प्राह त्यक्तमौनावलम्बकः । भो भामिनि ! कथं शोको हर्षस्थाने विधीयते ॥ ३४७ ॥
ग्रामे विद्यापुरे भूरि–कर्षकादिजनाकुले । द्यूतक्रीडादि कुर्वन्ति यत्र लोका निजेच्छया ॥ ३४८ ॥
तत्राहं कर्षकः सिंहो वसामि द्यूततत्परः । सप्तव्यसनकल्लोल–सहितः सतत मुदा ॥ ३४९ ॥
बीजमुप्तं ममेदानीं पराजितेषु पञ्चसु । चत्वारो वृषभाः सन्ति सवन्येको रथोऽनघ ॥ ३५० ॥
द्वे गावौ रासभी चैका नयते सलिलं गृहम् । गेहं तृणमयं छिद्र–रिक्तं निर्वातमस्ति मे ॥ ३५१ ॥
विद्यते गृहिणी पूर्वमेका त्वं द्वितीया पुनः । स्थापयित्वा नवीना त्वां जीर्णा निष्काश्यते मया ॥ ३५२ ॥
सदनस्वामिनीं कृत्वा त्वामहं स्यां भृशं सुखी । यत एवंविधो योगो लभ्यते भाग्यतो नरैः ॥ ३५३ ॥ यतः—
" एका भार्या त्रयः पुत्रा द्वे हले दश धेनवः । ग्रामे वासः पुरासन्ने स्वर्गादपि विशिष्यते ॥ ३५४ ॥
तरुणं सर्षपशाकं नवौदनं पिच्छिलानि च दधीनि । अल्पव्ययेन सुन्दरि ! ग्राम्यजनो मिष्टमश्नाति" ॥ ३५५ ॥
श्रुत्वैतद् कन्यका दध्यौ पतिताऽहं च संकटे । बुद्धिं विना न निष्कासितुं शक्यते मयका मनाक् ॥ ३५६ ॥ यतः—
"यस्य बुद्धिर्बलं तस्य निर्बुद्धेस्तु कुतो बलम् । वने सिंहो मदोन्मत्तः शशकेन निपातितः ॥ ३५७ ॥ इत्यादि बुद्धिसूक्तानि ।
स्यात्स्वेति कन्यका प्राह जल्पितं भवता वरम् । परमेकं महाविघ्नं विद्यते दुःखदं तव ॥ ३५८ ॥
यदि त्वं दिव्यरूपां मां मनसीकृत्य नेष्यसि । ग्राममध्ये तदा राजा मद्रूपश्रीविमोहितः ॥ ३५९ ॥
हत्वा त्वां सपदि स्वीय–गेहे मां क्षेप्स्यति क्षणात् । तेन मुक्त्वा निजे क्षेत्रे मां गच्छ निजसद्मनि ॥ ३६० ॥

क्षेत्रे विवाहसामग्रीं सर्वामानीय तत्क्षणात् । परिणीय च मां कन्यां ततः सौवगृहे नय ॥ ३६१ ॥
एवं कृते तु भवतः कुशलं हि भविष्यति । श्रुत्वैतत् कर्षकोऽनैषीत् स्वक्षेत्रं तां प्रमोदितः ॥ ३६२ ॥
एवं वदन् हली तस्यै क्षेत्रं दर्शयति स्वकम् । इदं युगंधरीक्षेत्रं जगज्जीवनकृत्पुनः ॥ ३६३ ॥
इदं च वनकक्षेत्रं सर्ववस्त्रविधायकम् । इदं च चणकक्षेत्रं तुष्टिकृत् सततं नृणाम् ॥ ३६४ ॥
इत्यादि बहुशः प्रोक्त्वा दिव्याश्ववसनान्विताम् । मुक्त्वा तां कन्यकां क्षेत्रे जीर्णवस्त्रोऽचलद्धली ॥ ३६५ ॥
गत्वा गेहे स्वतं भार्यां प्रति प्राह कृषीवलः । रे रे त्वयाऽमुकं कार्यं कृतं नवेति हक्कयन् ॥ ३६६ ॥
त्वया विनाशितं सर्वं गेहं सम्प्रति मामकम् । परिणेतुं मयाऽऽनीता नवीना कन्यकाऽद्भुता ॥ ३६७ ॥
एवं कर्कशभाषाभिः संतर्ज्य तेन भूरिशः । निष्काशिता पितुर्गेहे ययौ पूर्वप्रिया तदा ॥ ३६८ ॥
आकार्यैकं द्विजं सर्वविवाहसामग्रिकान्वितम् । परिणेतुं च तां कन्यां निस्ससार हली गृहात् ॥ ३६९ ॥
इतः स्वशीलरक्षार्थं–मश्वरूढा नृपाङ्गना । प्राणांस्त्यक्तुं चचालाशु गिरिनारगिरिं प्रति ॥ ३७० ॥
दध्यौ यदि पितुर्गेहे गमिष्याम्यहकं पुनः । तदा तत्र कथं कार्य--मुत्तरो मयका स्फुटम् ॥ ३७१ ॥
द्वयोरपि तदा भर्त्रोश्च्युकिता दैवयोगतः । आपदायामहं पूर्वं पतिताऽस्मि करोमि किम् ॥ ३७२ ॥
एवं चिन्तापरा राज---पुत्री शुभमती तदा । न सुप्ता न जजागार नैवोत्तस्थौ मनागपि ॥ ३७३ ॥ यतः—
"चिन्तातुरस्य दुःस्थस्य पतितस्यापदि स्फुटम् । रोगग्रस्तस्य मर्त्यस्य निद्रा नायाति कर्हिचित् ॥ ३७४ ॥

तस्मिन् वृक्षे स्थितो रात्रौ भारण्डः स्थविरो बयाः । अपत्यानि चतुर्दिक्षा–गतानीति जगौ तदा ॥ ३७५ ॥
कन कुत्र किमाश्चर्यं श्रुतं दृष्टं प्रजल्प(ल्प्य)ताम् । तत एको जगौ ताता-गमं वलभ्या बहिर्वने॥३७६॥(गतोऽहं वलभीं भ्रमन्)
कोलाहलं पुरीमध्ये निशम्याहं विलोकितुम् । आगां यावज्जनास्तावदेवं प्रोचुः परस्परम् ॥ ३७७ ॥
धर्मध्वजो वरो भूमिपतेः शुभमतीं सुताम् । परिणेतुं गृहे यावदागमत् समहोत्सवम् ॥ ३७८ ॥
तावत् कोऽपि नरो भूमी(प)पुत्रीं हृत्वा रहो ययौ । विलोकिताऽपि सर्वत्र लब्धा नैव महीभुजा ॥ ३७९ ॥
ततो बभूवतुः कन्यापितरौ दुःखितौ भृशम् । वरोऽपि लज्जितः प्राणास्त्यक्तुकामोऽभवत् पुनः ॥ ३८० ॥
ततः स्वस्थीकृताः सर्वे इति मन्त्रीश्वरैर्जगुः । मासमध्ये शुभमती लभ्यते यदि नैव चेत् ॥ ३८१ ॥
तदाऽनशनतोऽस्माभिर्मर्तव्य रैवताचले । ततो दिशो दिशं कन्यां ययुर्द्रष्टुं च सेवकाः ॥ ३८२ ॥ [युग्मम्]
अद्यापि कन्यका नैव लब्धा कैश्चिच्च सेवकैः । तेन सर्वे चलिष्यन्ति परेद्यू रैवत प्रति ॥ ३८३ ॥
भारण्डोऽवग् महाश्चर्यं द्रष्टु (दृष्टं) पुत्र त्वया स्फुटम् । द्वितीयस्तनयः प्राह-स्येवं तातपुरस्तदा ॥ ३८४ ॥
मया च वामनस्थल्या गतेनेदं निरीक्षितम् । कुम्भभूमिपतेः कन्या रूपश्रीर्नामतोऽभवत् ॥ ३८५ ॥
अन्धीभूता कनी कर्म-योगतः काष्ठभक्षणम् । राजानं याचमानाऽपि स्थापिताऽष्टौ दिनानि सा ॥ ३८६ ॥
प्रतीकारार्थमानीता अनेके कुशला नराः । परं तस्या मनाग् नैव गुणो जातोऽस्ति चक्षुषोः ॥ ३८७ ॥
ततो विचार्य भूपेन वाद्यते पटहोऽधुना । यः कश्चित् कुरुते कन्यां पश्यन्तीं च यथा तथा ॥ ३८८ ॥

तस्मै ददाति भूपालो नराय मुखमार्गितम् । तात तत् तत्र नगरे श्रुतं दृष्टं मयाऽपि हि ॥ ३८९ ॥
भारण्डः स्थविरो प्राह साऽपि भूमीशनन्दिनी । पश्यन्ती च भवत्येव स्वौषधादिप्रयोगतः ॥ ३९० ॥
पुत्रः प्राहौषधं किं तत् तेन सा नृपनन्दिनी । दिव्यदृष्टिर्भवत्येव तात तत् कथयाऽधुना ॥ ३९१ ॥
भारण्डोऽवग् मलोत्सर्गं मदीयं घृष्यते यदि । श्रीमद्गजेन्द्रकुण्डस्य वारिणाऽमावसीदिने ॥ ३९२ ॥
तद्रसेन महीपालपुत्र्या अञ्ज्येत लोचने । तदा सा दिवसे तारा–मण्डलं वीक्षतेऽखिलम् ॥ ३९३ ॥
एतच्चूर्णं सुधावल्लीरसेन मिश्रितं यदि । क्षिप्यते नेत्रयो रूप–परावृत्तिः प्रजायते ॥ ३९४ ॥
एतच्चूर्णं यदा चन्द्रवल्लीरसविमिश्रितम् । क्षिप्यते नेत्रयोः पूर्व–रूपमेव भवेत्तदा ॥ ३९५ ॥ यतः—
" अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् । अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः" ॥ ३९६ ॥
तृतीयस्तनयः प्राह ग्रामे विद्यापुराभिधे । सिंहाह्वो हालिकः क्षेत्रे कन्यामेकां समानयत् ॥ ३९७ ॥
क्षेत्रे विमुच्य तां कन्यां परिणेतुं च हालिकः । ययावुद्वाहसामग्रीं लातुं निजगेहे द्रुतम् ॥ ३९८ ॥
गत्वा गृहे द्रुतं भार्यां प्रति प्राह कृषीवलः । रे रे त्वयाऽमुकं कार्यं न कृतमित्यहवकयत् ॥ ३९९ ॥
त्वया विनाशितं सर्व–गृहं सम्प्रति मामकम् । परिणेतुं मयाऽनीता नवीना कन्यकाऽद्भुता ॥ ४०० ॥
एवं कर्कशभाषाभिः सन्तर्ज्य तेन भूरिशः । निष्काशिता पितुर्गेहे रुष्टा पूर्वप्रिया ययौ ॥ ४०१ ॥
आकार्यैकं द्विजं सर्वो-द्वाहसामग्रियुतकाः । परिणेतुं च तां कन्यां निःससार हली गृहात् ॥ ४०२ ॥

क्षेत्रमध्ये महीपाल-पुत्रीमप्रेक्ष्य हालिकः । बभ्राम परितः स्थाने स्थाने शून्यमनास्तदा ॥ ४०३ ॥
ततोऽपश्यन् हली कन्यां शून्यचित्तो जगावद । भो ! विप्रेयं मया कन्याऽऽनीतोद्वाहकृतेऽधुना ॥ ४०४ ॥
कारय त्वं मया सार्ध-मनया पाणिपीडनम् । मुक्त्वाऽहं सदनं शून्य-मत्रागाम गम्यते मत' ॥ ४०५ ॥
शून्ये गृहे यतो लोकाः प्रविश्य हरते धनम् । एवं जल्पन् द्विज क्षेत्रे भ्रामयामास सर्वतः ॥ ४०६ ॥ यतः—
"दिवा पश्यन्ति नो घूकाः काको नक्तं न पश्यति० ॥ ४०७ ॥
दृश्य वस्तु परं न पश्यति जगत्यन्धः पुरोऽवस्थितम्, रागान्धस्तु यदस्ति तत्परिहरन् यन्नास्ति तत्पश्यति ।
कुन्दे-न्दीवर-पूर्णचन्द्र-कलश श्रीमल्लतापल्लवा-नारोप्याशुचिराशिषु प्रियतमागात्रेषु यन्मोदते" ॥ ४०८ ॥
प्रथिकोऽयमिति कृत्वा जगाम वाडवो गृहम् । भ्रान्त्वा क्षेत्रे हली पूर्व-भार्यापार्श्वे समागमत् ॥ ४०९ ॥
मोचानेति प्रिये ! गेहं त्वमागच्छात्मनोऽधुना । श्रुत्वैतत् सा प्रिया प्राह नव्याऽऽनीता च या त्वया ॥ ४१० ॥
सैव स्वरसदने सर्वं सुष्ठु कार्यं करिष्यति । इत्यादि धर्षितोऽत्यन्तं शून्यचित्तोऽभवद्धली ॥ ४११ ॥ यतः—
सद्यो लक्ष्मी प्रिया-धान्यापहारे सति मानवा । भवन्ति दुःखिनोऽत्यन्तं चित्ते नूनमनारतम् ॥ ४१२ ॥
तूर्योऽवक् तनयस्तात ! भ्रमन् सुन्दरकानने । अहमेकतरोर्मूले स्थितो यावत्समाहितः ॥ ४१३ ॥
तावद् द्वौ पथिकौ वृक्षा धःस्थितावेत्य कुत्रचित् । एकेनोक्तं त्वया किंचित् चित्रं दृष्टं श्रुतं भुवि !' ४१४ ॥
दृश्यते भवतः श्यामं वदनं साम्प्रतं कथम् । किं वा केन हृता लक्ष्मी गृहिणी वा निगद्यताम् ॥ ४१५ ॥

तेनोक्तं शक्यते नैव वक्तुं दुःखं तवाग्रतः । यतः केनापि नो दुःखा-पहारं क्रियते जने ॥ ४१६ ॥ यतः—
"सुख-दुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः । इति चिन्तय सद्बुद्ध्या पुरा कृतं भुज्यते कर्म ॥ ४१७ ॥
पूर्वकृतसुकृत-दुष्कृतवशेन यदिह संपदो विपदः । आयान्ति तदन्यस्मिन् कृतेन किं रोषतोषेण" ॥४१८॥ इत्यादि कर्मसूक्तानि
द्वितीयः पुरुषः प्राहा—त्मनो दुःखं प्रकाशय । यतोऽन्यस्य पुरो दुःखे कथिते स्यान्नरः सुखी ॥ ४१९ ॥
आद्यः प्राहाज्जयिन्या राट्-पुत्रोऽहं वलभीपुरि । परिणेतु—मगां भूप-पुत्रीं शुभमतीं तम् ॥ ४२० ॥
इत्यादि चरितं कन्या—तार्क्ष्यापहरणान्तिकम् । कथयित्वाऽऽत्मनोऽशेषं स्थितो यावत् स दुःखितः ॥ ४२१ ॥
तावदन्यो जगौ भो ! भो ! दुःखं किं क्रियते हृदि । देव-दानव-गन्धर्वा-श्छुट्यन्ते नहि कर्मणः ॥ ४२२ ॥ यतः—
"शशि-दिवाकरयोर्ग्रहपीडनं गज-भुजंग-विहंगमबन्धनम् । मतिमतां च समीक्ष्य दरिद्रतां विधिरहो बलवानिति मे मतिः ४२३॥
जं चिअ विहिणा लिहिअं०
॥ ४२४ ॥
कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटीशतैरपि अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्" ॥ ४२५ ॥
विक्रमार्कनृपो मत्वा पुत्रस्य गमनं तदा । तन्वानो हृदये दुःखं बभूवेति मतिर्मम ॥ ४२३ ॥
आद्यः प्रोवाच किं भूप-पार्श्वे गमनेन......। यतश्चाकृतकार्या न शोभन्ते मनुजाः क्वचित् ॥ ४२७ ॥
मया मनोजवस्तार्क्ष्यो गमितः साम्प्रतं पुनः । तेनाहं रैवते शैले प्राणाँस्त्यक्ष्यामि निश्चितम् ॥ ४२८ ॥
आकर्ण्यैतदहं तत्रात्रा—ऽऽगां तात तवान्तिके । भारण्डोऽवक् त्वया पूर्व—माश्चर्यं वीक्षितं सुत ॥ ४२९

विक्रमार्को नृपो दध्या—वहो अस्य बलिष्ठता । ईदृक्ष न बलं दृष्टं कस्याप्यत्र महीतले ॥ २० ॥
यावद् श्रीविक्रमो दध्यौ बलमेषा नृणा महत् । तावदेकः सुरोऽभ्येत्य स्फुरद्देहद्युतिर्जगौ ॥ २१ ॥
भो विक्रम ! मया स्वर्ग—प्रभेण मत्ता किल । बलगर्वं तवच्छेत्तु इत्यादि दर्शितं समम ॥ २२ ॥
गर्वो न क्रियते पुंभि—र्बले लक्ष्म्या अते कुले । यतो भूमौ भवेत्तार—तम्य सर्वत्र भूपते ! ॥ २३ ॥
गते देवे नृपो मातुः प्रणम्य चरणौ जगौ । मातस्तव वच सत्यं बभूव गदित स्फुटम ॥ २४ ॥

इति बलतारतम्यपरीक्षायां कथा ।

अन्यदाऽश्वद्वय दूरात् सर्वलक्षणलक्षितम । आगत च तयोर्मध्यादेकस्मिन्नधिरुह्य च ॥ २५ ॥
विक्रमादित्यभूपालो—ऽमात्यमन्त्रिसमन्वितः । उद्याने समगाद् वेग–परीक्षार्थं पुराद्यदा ॥ २६ ॥ [युग्मम्]
अजानानो विपरीत–परीक्षा सहसा नृपः । निन्येऽश्वेनाटवीं सिंह–व्याघ्रवेतालदारुणाम् ॥ २७ ॥
गत्वा तरोरधो याव–दुत्ततारा‌श्वतो नृपः । सौकुमार्यतया तावन् मृत्युमाप तुरङ्गमः ॥ २८ ॥

---

१ बलिष्ठो हार्दिको होय-विधोऽजनि कथ भुवि । यावदेव नृपो दध्यौ तावद् इत्यादि नेक्षते ॥ तदैको निर्जर कश्चित् प्रादुर्भूय जगावद । इद मया कृतं ताव कोनबलमदच्छिदे ॥ अत पर न कर्तव्यो बलगर्वस्त्वया नृप ! । तारतम्य समस्त्येव बल विधाद्विवस्तुषु ॥ एवमुक्त्वा सुरे तस्मिन् विरुतोष गते सति । जगाम विक्रमादित्यो स्वकीयनगर क्रमात् ॥ प्रणम्य जननीपादौ विक्रमार्को जगावद ।–इति गपुस्तकेऽधिक पाठ ।

नृपतिस्तं मृतं ज्ञात्वा तृषया बाधितो भृशम् । मूर्च्छया पतितो भूमौ शुष्कवृक्ष इवाचिरात् ॥ २९ ॥
तावदेकेन कान्तार--वासिनाऽश्वपदेक्षणात् । तत्रागतेन भूपाल--स्तदवस्थो निरीक्षितः ॥ ३० ॥
महानेष नरः कश्चि--दिति ध्यात्वा सरोवरात् । आनीय सलिलं सिक्तः सचेताः क्षितिपोऽजनि ॥ ३१ ॥
निरीक्ष्य पुरुषं तं च निष्कारणोपकारिणम् । मुदितो मेदिनीनाथः प्रोवाचेति वचस्तदा ॥ ३२ ॥ यतः—
"विरला जाणंति गुणा विरला० ॥ ३३ ॥
दो[1] पुरिसे धरऊ धरा अहवा दोहिंपि धारिआ पुहवी । उवयारे जस्स मई उवयरिअं जो न फुंसेइ ॥३४॥
हुंति परकज्ज निरया० ॥ ३५ ॥
सन्मान्य[2] भूपतिं शैल—गुहायां निजसद्मनि । नीत्वा पुलिन्द्रकः पत्नी—युक्तो भक्तिमचीकरत् ॥ ३६ ॥
पुलिन्द्रकेण भूपालः कणिक्का-घृतदानतः । बुभुक्षापगमात्स्वस्थी—कृतः सन्मानपूर्वकम् ॥ ३७ ॥ यतः—
"पानीयस्य रसः शान्तं परान्नस्यादरो रसः । आनुकूल्यं रसः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रसः ॥ ३८ ॥
संकुचन्ति कलौ तुच्छाः प्रसरन्ति महाशयाः । ग्रीष्मे सरांसि शुष्यन्ति कामं वार्द्धिस्तु वर्द्धते ॥ ३९ ॥
गृहमध्ये नृपं कृत्वा सुखसुप्तं पुलिन्द्रकः । ददौ द्वारे द्विपञ्चाश--च्छयोत्सेधां शिलां निशि ॥ ४० ॥

---

१ द्वौ पुरुषौ धरतु धरा, अथवा द्वाभ्यां धृता पृथिवी । उपकारे यस्य मतिः उपकृतं यो न भ्रंशयति ॥
२ विनिमन्त्र्य नृपं-ग. ।

तस्य रक्षाकृते सुप्तो गृहद्वारे पुलिन्दक । अन्यत्रस्था पुलिन्द्री चाशृणोद् व्याघ्ररव बहिः ॥ ४१ ॥
उत्थाप्य नृपतिं सद्य. प्रोवाचेति पुलिन्द्रिका । व्याघ्रेण मारितो नून पति पूर्वविरोधिना ॥ ४२ ॥
३ अधुना श्रूयते शब्दो बहिर्व्याघ्रस्य दारुण । दत्ता द्वारे द्विपचाश च्छया पत्या शिला च मे ॥ ४३ ॥
सा शिला मरिमयेणैव दूर कर्तुं च शक्यते । तेनावा निस्सरिष्याव: कथमस्मान्निकेतनात् ॥ ४४ ॥
श्रुत्वैतद् दक्षिणेनाङ्घ्रि-प्रहारेण शिला च ताम् । अपनीय बहिर्यावत् पश्यतिस्म महीपतिः ॥ ४५ ॥
६ तावद् तं च तयाऽवस्थ दृष्ट्वा भूपस्तयान्वित । प्रोवाचेति रदन् रे ! रे ! कथ दष्टिक्ष्मय हव ॥ ४६ ॥
"वेश्याका नृपतिश्चौरो नीर-मार्जार-दंष्ट्रिण । जातवेदा' कलादश्च न विश्वास्या इमे क्वचित्" ॥ ४७ ॥
तदाऽश्व पतिं प्रेक्ष्य तदा सद्य पुलिन्द्रिका । मुक्ता प्राणैर्विमोहेन यतो मोहश्च बन्धनम् ॥ ४८ ॥
९ तावत्पृष्ठागतेनैव सैन्येन नृपतिः पुरीम् । नीतो निषेधयामास सद्यो दान शुचाऽर्दित' ॥ ४९ ॥
इतश्च कतिभिर्मासैः श्रीपतेर्ध्यानहारिण. । जातमात्र. सुतो वक्ति शुकवद् वचन स्फुटम् ॥ ५०
आकारितो नृपस्तेना-रिष्ट भावीति चिन्तयन् । यावन्नायाति तावत्से जनक प्रति जल्पति ॥ ५१ ॥
१२ आनयात्र नृप शीघ्रं नो चेद् विघ्नं भविष्यति । श्रीपति स्वगृहे भूप-मानयामास वेगत. ॥ ५२ ॥

१ स पवनेनेति धिक्कृत ग । २ घोटकेनोपनीतस्य वनेऽवस्था तथागता । विस्मारिताऽधुना भूप कथं न तादृशी स्फुटम् ॥ आगत शिशुना प्रश्नो भूप सन्माप्तपूर्वकम् ग ।

तदा स बालकः प्राह भूपं प्रति स्फुटाक्षरम् । निषेधयसि किं दानं दीयमानं शिवप्रदम् ॥ ५३ ॥
×राजा प्राह मया पूर्वं दृष्टं दानफलं बहु । मत्वा महीपतेश्चित्तं बभाषे बालकस्तदा ॥ ५४ ॥
श्रृणु दानस्य माहात्म्यं विक्रमादित्यभूपते ! । कणिकाघृतदानेन जातोऽत्र नगरेऽस्म्यहम् ॥ ५५ ॥
द्वात्रिंशत्स्वर्णकोटीनां नाथस्य श्रीपतेः सुतः । पूर्वं मया ददे दानं भवतः सादरं वने ॥ ५६ ॥ (युग्मम्)
भूपतिस्तेन संकेत–वचसा मुमुदेतराम् । भूपोऽवक् तर्हि भार्याया उत्पत्तिं कथयाधुना ॥ ५७ ॥
तेनोक्तं नगरेऽत्रैव दान्ताकव्यवहारिणः । सुता जाता सती कान्ता मम भूप ! भविष्यति ॥ ५८ ॥
राजा प्राह शिशोर्ज्ञानं कथं जातं तवेदृशम् । ततः स बालको देव–भाषयेति जगौ स्फुटम् ॥ ५९ ॥
एतत्प्रभावती वक्ति मदीयास्येऽवतीर्य च । श्रुत्वैतद् नृपतिर्दानो–पकारात्तत्परोऽभवत् ॥ ६० ॥
तस्मै बालाय भूपालः पुराणां शतपञ्चकम् । दापयामास मन्त्रीश–पार्श्वात्सन्मानपूर्वकम् ॥ ६१ ॥

इति पुलिन्द्रकथा ।

भाण्डागारिकमुख्यानां–ममात्यानां पुरोऽन्यदा । प्रोवाचेति नृपो यद् यद् याचते मम नन्दनः ॥ ६२ ॥
तत् तत्पुत्राय दातव्यं भवद्भिरादरात्सदा । ततस्तद् ददते भूप–सूनवे मार्गितं धनम् ॥ ६३ ॥ [युग्मम्]

४ जनैरिह. ग । ×"सुपात्रदानतो लोका लभन्ते सुखमद्भुतम् । अमुत्रा इमित्र क्षोणी–पते ! आप्नोहि सन्ततम्" ॥ इति ग-पुस्तके अधिकः पाठः । २. तत्पत्न्याः. ग ।

श्रान्ताकभ्रष्टिनोऽन्यस्य सोमदन्तेन सूनुना । श्रीविक्रमचरित्रस्या-भवत्प्रीतिर्मिथः क्रमात् ॥ ६४ ॥
अन्येद्युर्विक्रमादित्य-सूनुर्मित्रसमन्वितः । क्रीडां कुर्वन् ययौ बाह्यो-द्याने सवृक्षशाखिनि ॥ ६५ ॥
धर्मध्यानपरान् धर्म-घोषसूरीश्वरांस्तदा । उपविष्टास्तरोर्मूले ददर्श भूपनन्दन ॥ ६६ ॥
गत्वा तत्र तरोर्मूले गुरु विनयपूर्वकम् । उपविष्टोऽग्रतः श्रोतु धर्मं भूपाङ्गजस्तदा ॥ ६७ ॥
धर्मघोषगुरुर्धर्मो-पदेश शिवशर्मदम् । श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरतः प्रोक्तवानिति ॥ ६८ ॥ अत्रधर्मोपदेशकथा वाच्या ।
दानं वित्ताद् ऋत वाचः कीर्ति-धर्मौ तथायुषः । परोपकरण काया-दसारात्सारमुद्धरेत् ॥ ६९ ॥
श्रुत्वा धर्मं गुरोः पार्श्वे विक्रमादित्यनन्दन. । दान शील तपो भावान् पोषयामास सन्ततम् ॥ ७० ॥
आसन्ने परमपए पावेअव्वम्मि सयलकल्लाणे। जीवो जिणिंदभणिअ पडिवज्जए भावओ धम्म ॥ ७१ ॥
तत· श्रीविक्रमादित्य-पुत्रो देवगृहादिषु । भोग चकार दीनार-पञ्चशत्या जिनेशितु ॥ ७२ ॥
शरीर मित्र भार्यार्थं यद्वद् व्ययति नन्दनः । न ज्ञायते मनाग् तस्य संख्या संख्यावता पुनः ॥ ७३ ॥
ततो भूपान्तिके कोशाऽध्यक्षा एत्य जगु स्फुटम् । स्वामिस्त्वत्तनयो भूरि-द्रव्यं व्ययति सन्ततम् ॥ ७४ ॥
शक्यो वारयितु नैवा-स्माभिः स साम्प्रत मनाग् । राज्ञोक्त न क्षयः खच-नीयो युष्माभिरेकशः ॥ ७५ ॥
यतोऽस्य चरित सर्वे लोका जानन्ति मूलत. । देवानामपि दुर्ज्ञेयो विद्यतेऽसौ सुतो मम ॥ ७६ ॥

---

१ आसन्ने परमपदे प्राप्तव्ये सकलकल्याणे । जीवो जिनेन्द्रभणित प्रतिपद्यते भावतो धर्मम् ॥ २. इतो -ग ।

प्रकाराद् दास्यते शिक्षा तस्मै मूढा गिरैकदा । यत्कार्यं साध्यते साम्ना न तत्कर्कशतः कदा ॥ ७७ ॥
अन्यदा भूपतिर्देव-पूजां कृत्वा द्विधाऽऽदरात् । भोक्तुं चोपाविशद् यावत्-तावत्पुत्रः समागमत् ॥ ७८ ॥
राज्ञोक्तं मम मध्ये त्वं पुत्र ! भोक्तुमुपाविश । पितुर्मध्येऽदनं कर्तु-मुपविष्टः सुतस्ततः ॥ ७९ ॥
अन्तराले नृपः प्राह भो पुत्र ! मन्निदेशतः । यावज्जीवाम्यहं ताव-त्त्वया नित्यं यथारुचि ॥ ८० ॥
दिनाराणां शतं पञ्च दिनं प्रति सुधर्मणि । व्ययः कार्योऽङ्गभोगादौ भवता च स्वयं तथा ॥ ८१ ॥ [युग्मम्]
आकर्ण्यैतत्कुमारेण चिन्तितं यद् व्ययाम्यहम् । *तद् रोचते न भूपस्य जल्पनादिति मे मतिः ॥ ८२ ॥ यतः—
माण पणट्ठइ जइ न तणु तो देसडा चइज्ज० ॥ ८३ ॥ उत्तमाः स्वगुणैः ख्याता मध्यमास्तुपितुर्गुणैः० ॥ ८४ ॥
इत्यादि ध्यायतस्तस्य भक्तं जातं विषोपमम् । उत्थाय सोमदन्तान्ते गत्वा सोऽवग् नृपोदितम् ॥ ८५ ॥
अत्र स्थास्याम्यहं नैव गमिष्याम्यन्यनिवृति । पश्यामि निजभाग्यस्य फलं दूरं गतः पुनः ॥ ८६ ॥ यतः—
न श्रीः कुलक्रमायाता शासने लिखिताऽपि वा । खड्गेनाक्रम्य भुञ्जीत वीरभोग्या वसुन्धरा ॥ ८७ ॥
+दीसइ विविहं चरिअं जाणिज्जइ सँ[3]जणदुज्जणविसेसो । अप्पाणं च कलिज्जइ हिंडिज्जइ तेण पुहवीए ॥ ८८ ॥
यो न निर्गत्य निःशेषा-मवलोकयति मेदिनीम् । अनेकाश्चर्यसम्पूर्णां स नरः कूपदर्दुरः ॥ ८९ ॥

---

१. जिनालये.ग । *"यद् व्ययामि धनं धर्मकर्मादिष्वहमन्वहम् ।" तद् इति क.ग.पुस्तकेऽधिकः पाठः । २. ०भोज्या.ख.ग । ३. सुजण० क. ग । ×दृश्यते विविधं चरितं ज्ञायते सज्जन-दुर्जनविशेषः । आत्मा च कल्यते हिण्ड्यते तेन पृथिव्याम् ॥

स भीताः परदेशस्य बहालस्याः प्रमादत॰ । स्वदेशे निधन यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः । ९० ॥
अथ कल्ये परेद्युर्वा गेम्यते मयका रह । सुखेनात्र त्वया स्थेय स्मर्त्तव्योऽहं च सन्ततम् ॥ ९१ ॥ यतः—
" उपरि चन्दा तळि कुसुम दूरट्ठिअ विहसन्ति । वाससहसेहिं नवि मिल्इ नेहा नवि चुक्कन्ति ॥ ९२ ॥
दूरासन्न पडिवन्न-पालण सज्जणाण नो जयंति । सायर ससीण पिच्छह किमंतर किं च निव्वहणं ॥ ९३॥
सोमदन्तो जगावीदृग् वच किं कथ्यते त्वया । त्वा विना न क्षण स्थातु-मत्र शक्नोमि साम्प्रतम् ॥ ९४ ॥
मायया कुरुते मीतिं सोमदन्तो नृपाङ्गजे । सोमदन्ते तु भूभृगभू-र्धत्ते मीतिमकृत्रिमाम् ॥ ९५ ॥ यतः—
मुख पद्मदलाकार वाचा॰ ॥ ९६ ॥
सोमदन्तो जगौ स्वामिन् ! यत्र त्व च गमिष्यसि । तत्राह च गमिष्यामि सुखे दु.खे वने रणे ॥ ९७ ॥ यतः—
"पडिवन्न दिणयरवासराण दोपि अखंडिअ निच्च । सूरो न दिणेण विणा दिणो न सूरस्स विरहम्मि ॥" ९८ ॥
ततो भूपाङ्गज॰ प्राह मित्र मैवं वदाधुना । यतोऽस्ति दुष्करो मार्गः शीत ताप-तृषादिभिः ॥ ९९ ॥
तेनात्र तिष्ठ मित्र त्व-मित्युक्ते सुहृदूचिवान् । सुखदुःखे च यो मित्र न त्यजेत् स सुहृन्मतः ॥ १००॥ यत॰—
"क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः, क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन सहसा ह्यात्मा कृशानौ हुत ।
गन्तु पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वाऽपि मित्रापद, युक्त तेन जलेन शाम्यति सता मैत्री भवेदीदृशी ॥ १०१ ॥

१. गम्यते क ख । २. जयन्ति ग । ३ भूमिभुक्सूनुर्ध० ग । ४ गमिष्यामि ख । ५. सुहृत्तत. ख ।१ हुत क स ।

पापान्निवारयति योजयते हिताय, गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटी ।
आपद्गतं च न जहाति ददाति काले, सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥ १०२ ॥

३ मत्वा दृढाग्रहं तस्य खड्गपाणिर्नृपाङ्गजः । सोमदन्तयुतो रात्रौ निस्ससार पुराद् बहिः ॥१०३ ॥
पुर-ग्राम सरिच्छैलकाननानि पदे पदे । पश्यन् नृपाङ्गजो मित्र-युतोऽटव्यां सरो ययौ ॥ १०४ ॥
कुमारस्तृषितः पीत्वा जलं तत्र सरोवरे । पालिस्थपादपे पूर्व-मेत्य मित्रादुपाविशत् ॥ १०५ ॥
६ मेलयित्वा बहून् सद्यः कर्करान् सोमदन्तकः । कुमारोपान्तमेत्यावग् साम्प्रतं रम्यते किल ॥ १०६ ॥
कुमारोऽथ जगौ द्यूता--न्नैरस्यं जायते ध्रुवम् । यतो युधिष्ठिरादीनां विरोधोऽभून्मिथःपुरा ॥ १०७ ॥ यतः—
" द्यूतं सर्वापदां धाम द्यूतं दीव्यन्ति दुर्धियः । द्यूतेन कुलमालिन्यं द्यूताय श्लाघतेऽधमः ॥ १०८ ॥
९ राज्यच्युतिं वल्लभया वियोगं द्यूतान्नलः प्राप गतोरुभोगम् । प्रचण्डितामण्डितबाहुदण्डा-स्ते पाण्डवाः प्रापुररण्यवासम्॥१०९॥
करघट्ठा न हु पण्डुरा सज्जण विरला हुन्ति । सूनां देउल सेवीइं तुज्ज पसाइं द्यूत ॥ ११० ॥
द्यूतं च मांसं च सुरा च वेश्या० ॥ १११ ॥
१२ सोमदन्ताग्रहाद् भूप-पुत्रे दीव्यति कर्करैः । सोमदन्तो जगौ मित्र ! लभते नात्र गम्यते ॥ ११२ ॥
विना न लम्भनं द्यूतं भातीन्दुमिव यामिनी । तेनातो लम्भनं किंचित् कृत्वा मित्र! च रम्यते ॥ ११३ ॥

१ पुत्राद्० क, ख । २. मू०नन्दनः, ग । ३. प्रोचाचेत्यागतं मित्र रम्यते साम्प्रतं मनाक्, ग ।४ . सोमदन्तो ज-ग ।

कर्करान् यः शत द्यूताद् हारयत्यत्र सम्प्रति । तेनैक हार्यते नेत्र प्रतिज्ञेत्यावयोरिह ॥ ११४ ॥
दीव्यताऽथ कुमारेणै-कस्मिन्नेत्रे च हारिते । मुंहृत्प्राहाधुना द्यूतरमणेन सृतं खलु ॥ ११५ ॥
वालयिष्याम्यहं नेत्रमित्युक्त्वा विक्रमार्कभूः । अहार्षीन्नयनं दीव्यन् द्वितीयमपि तत्क्षणात् ॥ ११६ ॥ यतः—
दीव्यतां देहिनां द्यूते ध्यायतां पश्यतां स्त्रियम् । अन्धत्वं जायते नेत्रे हृदयस्य च निश्चितम् ॥ ११७ ॥
जिते नेत्रद्वये सोम-दत्त प्रीतिपराङ्मुखः । लोचनद्वितय लातु दध्यावेवं पुनः पुनः ॥ ११८ ॥
मार्गितेनाधुना किं मे नेत्रयुग्मेन मित्रतः । भविष्यति यदा राज्य मार्गयिष्याम्यहं तदा ॥ ११९ ॥
लोचनानर्पणे राज्य-मस्याश्वादिविराजितम् । कृत्वा छलमहं सद्यो ग्रहीष्यामि ततः स्फुटम् ॥ १२० ॥ यतः—
'खलः सत्क्रियमाणोऽपि ददाति कलहं सताम् । दुग्धधौतोऽपि किं याति वायसः कलहंसताम् ॥ १२१ ॥
विशिष्टकुलजातोऽपि यः खलः खल एव सः । चन्दनादपि सम्भूतो दहत्येव हुताशनः ॥ १२२ ॥
राईसरिसवमित्ताणि परच्छिद्दाणि पासइ । अप्पणो बिल्लमित्ताणि पासतो वि न पासइ ॥ १२३ ॥
कुमारोऽथ नलन्मार्गे यद्यद् वस्तु मनोरमम् । प्राप तत्तत्स्वमित्राय दत्त्वैव खादति स्वयम् ॥ १२४ ॥
एवं कुर्वन् सदा प्रीतिं कुमारः सुहृदे स्वयम् । सुन्दराह्ववने पश्यन् कौतुकानि ययौ क्रमात् ॥ १२५ ॥

---

१. मित्रोऽत्रगुरुच्यते द्यूताग्नेरस्य हि भविष्यति ग । २ नेत्रेण भूपनन्दन लभिष्यते यदा॰ ग । ३ राजिसर्षपमात्राणि परच्छिद्राणि पश्यति । आत्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यति ॥

सरोवरे पयःपूर्णे नीरं पीत्वा नृपाङ्गजः । मित्रयुक्तः समागत्य न्यषीदत् पालितरोरधः ॥ १२६ ॥

कुर्वन् गोष्ठीं तदा सोम-दन्तो हास्याज्जगावदः । त्वन्नेत्रे स्तो मम द्यूत-हारितत्वान्नृपाङ्गज ! ॥ १२७ ॥

श्रुत्वैतद् विक्रमादित्य-सूनुश्छूर्यैक्षणद्वयम् । कर्षयित्वाऽथ मित्राय दत्त्वा चेदं जगौ पुनः ॥ १२८ ॥

उद्धारः क्रियतेऽस्माभि-र्नैव कुत्र कदाचन । दृष्ट्वाऽसमञ्जसं सोम-दन्तः प्राह छलादिति ॥ १२९ ॥

भो मित्र ! भवताऽकस्मा-दिदं किं विहितं स्फुटम् । मयेह हसितं नून-मावां स्यावाधुना कथम् ॥ १३० ॥

मुक्ताऽवन्तीपुरी दूरे व्यालव्याप्तमिदं वनम् । मरिष्यावोऽधुना नूनं भवतो नयने विना ॥ १३१ ॥

इत्यादि बहुशो मायां सोमदन्तः करन् स्फुटम् । रोदःकुक्षिंभरिर्बाढं रोदयामास पक्षिणः ॥ १३२ ॥

हास्यं वितन्वतेदानीं मया स्वामिन् नृपाङ्गज । दुःखाब्धौ पातितोऽपारे नेत्रकर्षणतोऽधुना ॥ १३३ ॥

अविमृश्य त्वया स्वामि-स्तादृशं विहितं द्रुतम् । अविमृश्य कृतं कार्यं दुःखाय जायते नृणाम् ॥ १३४ ॥

"सहसा विदधीत न क्रिया-मविवेकः परमापदां पदम् । वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥१३५॥

कुमारः प्राह भो मित्र ! कस्यापि नैव दूषणम् । ममैव कर्मणो दोषोऽस्तीति दुःखं कुरुष्व मा ॥ १३६ ॥ यतः—

ये वज्रमयदेहास्ते शलाका पुरुषा अपि । न मुच्यन्ते विना भोगं स्वनिकाचितकर्मणः ॥ १३७ ॥

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । एवं पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुधावति ॥ १३८ ॥

---

१. ऽकस्माज्ज० ग । २. -भरिः क ।

हसन्तो हेलया कर्म यत्कुर्वन्ति प्रमादिनः । जन्मान्तरशतैरेते शोचन्ते(न्तो)ऽनुभवन्ति तत् ॥ " १३९ ॥
मदीयपदबन्धेन हे मित्रावयोः खलु । भविष्यति द्रुत मृत्यु-स्तेन त्वं व्रज सम्प्रति ॥ १४० ॥
मित्रं दध्यावथ नून-मत्रस्थश्च मरिष्यति । अहं मुधा मरिष्ये नु कथमत्र स्थितो वने ॥ १४१ ॥
एवं विचिन्त्य दुष्टात्मा सोमदन्तो जगावद' । सुहृन्मम पदौ गन्तु वहतो न मनागपि ॥ १४२ ॥ यतः—
"मनस्यन्यद् वचस्यन्यत् क्रियायामन्यदेव हि । वेश्यानामिव नीचानां स्वभावो विद्यते सदा " ॥ १४३ ॥
कुमारः प्राह सरलस्वभाव इति तं प्रति । हे मित्र वत्सल ! स्वच्छ ! किं न मे वचनं कुरु ॥ १४४ ॥
"वचने मानसे काये क्रियायामपि सन्ततम् । स्वभावो विद्यते तुल्य उत्तमानां तनुमताम् ॥ १४५ ॥
अहित मानवे नित्यं कुर्वाणेऽपि निरन्तरम् । हितमेव वितन्वन्ति स्वदेहेनोत्तमा नराः ॥ १४६ ॥
अयं निज० परो वेति गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ १४७ ॥
उपकर्तुं प्रिय वक्तुं कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् । सुजनाना स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिरीकृत ॥" १४८ ॥
कृत्रिमस्नेहवान् सोम-दन्तो भूपाङ्गजक्रमौ । प्रणम्य स्वेच्छयाऽचालीत् ततः स्थानाद्दुराशय' ॥ १४९ ॥ यत —
वृक्ष क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः, शुष्कं सरः सारसाः, पुष्प पर्युषित त्यजन्ति मधुपा दग्ध वनान्तं मृगाः ।
निर्द्रव्यं पुरुष त्यजन्ति गणिका भ्रष्ट नृपं सेवका, सर्वः कार्यवशाज्जनो हि रमते कः कस्य को वल्लभ' ॥" १५० ॥

---

१. रे रे द० क ख । सुहृद् मा-ग०

तत उत्थाय भूपाल–पुत्रोऽन्यस्य तरोरधः । गत्वा शनैः शनैः साय–मुपविष्टः समाहितः ॥ १५१ ॥
वृद्धस्तस्मिन् तरौ भार–द्वाजः पुत्रशतान्वितः । वसति स्म पुरा नित्यं निशीथिन्यां समाधिना ॥ १५२ ॥
दिने दिशोदिशं सर्वे पुत्रा गच्छन्ति दूरतः । फलं सायं समागत्यै–वैकं नत्वा पितुर्ददुः ॥ १५३ ॥
भारद्वाजो जगौ कोऽस्तीत्यतिथिरत्र साम्प्रतम् । श्रुत्वैतद् भूपभूः प्राह तातातिथिरहं पुनः ॥ १५४ ॥
भारद्वाजो जगौ कस्त्व–मित्युक्ते प्राह भूपभूः । दीनो दुःस्थः कृपापात्र–मत्रानीतोऽस्मि कर्मणा ॥ १५५ ॥
भारद्वाजो जगौ पुत्रा–तिथिमत्र समानय । तेनोत्थाय पितुः पार्श्वे समानीतोऽतिथिर्द्रुतम् ॥ १५६ ॥
भारद्वाजो ददौ तस्मै फलानि तावदादरात् । यावदाकण्ठमापूर्ण–हृदयो भूपभूरभूत् ॥ १५७ ॥
उत्तार्याधः कुमारोऽथ मोचितः पक्षिणा तरोः । एवं कुर्वन् फलाहारं नित्यं तस्थौ समाधिना ॥ १५८ ॥
भारद्वाजोऽन्यदा पुत्र–मुत्सूरे च समागतम् । अप्राक्षीत् किं भवानागाद् वेलातिक्रमणान्निशि ॥ १५९ ॥
भारद्वाजसुतः प्राह कनकाह्वपुरेऽनघे । ताताहमागमं कुर्वन् स्वयं क्रीडां वने वने ॥ १६० ॥
तस्मिन् कनकसेनोर्वी–पतेर्भार्याऽभवद् रतिः । कनकश्रीस्तयोः पुत्री बभूवान्धा स्वकर्मतः ॥ १६१ ॥
क्रमाद्यौवनमापन्ना यावता काष्ठभक्षणम् । गच्छन्ती चाद्य भूपेन स्थापिता दशवासरान् ॥ १६२ ॥
कन्यां द्रष्टुं पुरीलोकास्तत्रेयुर्बहवस्तदा । स्थितोऽहं वीक्षितुं तां च तेनोत्सूरो ममाजनि ॥ १६३ ॥

---

१ यावती. ख. ग. । २. पुरा–क. ।

तात तस्या कथ सज्जी-करिष्यतो (ष्येते) विलोचने । पिता प्राह मलोत्सर्गं मासान्ते यत्करोम्यहम ॥ १६४ ॥
सं नेत्रप्रक्षालनापत्र-रसमिश्रीकृतः प्रगे । तस्या नयनयोरेक-वार पुत्रा प्रक्षिप्यते ॥ १६५ ॥
तदा सा कन्यका तारा वीक्ष्यते दिवसे दिवि । उपकारः कृत' पुंभि-र्यतो भवति सौख्यदः ॥ १६६ ॥
श्रुत्वेतन्निशि भूपाल-पुत्रः प्रातः प्रमोदितः । मलोत्सर्गरसेनाशु सज्जीचक्रे स्वलोचने ॥ १६७ ॥ यतः—
अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम । अनाथा पृथ्वी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः ॥ १६८ ॥
मन्त्र तन्त्रौ-षधी रत्न-मुख्यपदार्थसन्तते । अचिन्त्यो विद्यतेऽत्यन्त प्रभाव उत्तमो भुवि ॥ १६९ ॥
तारा पश्यन् दिने भूप-पुत्र' प्रक्षालिताम्बर' । भारण्डजमलोत्सर्ग-गुटिका बहुशो ललौ ॥ १७० ॥
कुमार तादृश वीक्ष्य भारण्डो जगावदः । नवीनो विद्यते वेष. कुतोऽद्य भवतो वद ॥ १७१ ॥
कुमारः प्राह भवतः प्रसत्तिः फलिताऽद्य मे । मुख्यभूवमहं बाढ तत्तत्फलप्रदानतः ॥ १७२ ॥
यथादेशो भवेत्तात ! त्वदीयो मम सम्मति । तदा तत्र पुरे गत्वा कन्यां सज्जीकरोम्यहम् ॥ १७३ ॥
भारण्डः प्राह यद्येन तर्हि त्व तिष्ठ साम्प्रतम् । ममापत्यानि सर्वत्र गच्छन्ति च सदा प्रगे ॥ १७४ ॥
कथयिष्याम्यहं सूनो-रेकस्य पुरतो निशि । कनकाह्वपुरे मध्येपक्ष कृत्वा नरं नय ॥ १७५ ॥
आत्मस्थाने स्थितो भूरि दिनान्येष नर सुखम् । परोपकारकुशलो विद्यते जगदुत्तमः ॥ १७६ ॥ यतः—

१ ततस्त- २. करिष्यति. ग ३. अंज्यते नयने तस्यास्तद् रसेन स्फुटं यदि ग ४ अधना. ख ।

शास्त्रं बोधाय दानाय धनं धर्माय जीवितम् । वपुः परोपकाराय धारयन्ति मनीषिणः ॥ १७७ ॥
वरं करीरो मरुमार्गवर्त्ती यः पान्थसार्थं कुरुते कृतार्थम् । कल्पद्रुमैः किं कनकाचलस्थैः परोपकारप्रतिलम्भदुःस्थैः ॥१७८ ॥
विरला जाणन्ति गुणा० ॥ १७९ ॥
यात्रार्थं भोजनं येषां दानार्थं च धनार्जनम् । धर्मार्थं जीवितं येषां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ १८० ॥
शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे । साधवो न हि सर्वत्र चन्दनं न वने वने ॥ ” १८१ ॥
मध्येपक्षं विधायाशु तं यावत्तनयोऽचलत् । भारण्डाजो जगौ ताव-देवं भूपात्मजं प्रति ॥ १८२ ॥
वत्स ! त्वं स्वच्छचित्तोऽत्र स्थितोऽसि वल्लभो मम । तेन त्वया सदा चित्ते स्मर्त्तव्योऽहं निजात्मवत् ॥ १८३ ॥ यतः—
“सव्वो जणो पच्चक्ख-दंसणे कुणइ निब्भरं नेहं । सो सुअणो जो दूर-ट्ठिआण पालेइ पडिवन्नं ॥ १८४ ॥ इत्यादि ॥”
कुमारोऽवक् त्वया तात ! स्मर्त्तव्योऽहमनारतम् । ततो भारण्डपुत्रेण स नीतः कनके पुरे ॥ १८५
मुत्कलाप्य कुमारं स पक्षी चुण्यर्थमीयिवान् । ततः सद्भूषणो भूप-सूनुः श्रीदापणे ययौ ॥ १८६ ॥
कृष्णास्यं श्रेष्ठिनं वीक्ष्य पप्रच्छेति नृपात्मजः । किमर्थं भवतः श्रेष्ठिन् ! विद्यते श्यामलं मुखम् ॥ १८७ ॥
श्रीदोऽवक् शक्यते नैव वक्तुं सम्प्रति सत्तम ! । ममास्ति मदनः पुत्र एको दीव्यत्तनुच्छविः ॥ १८८ ॥
रोगग्रस्तः कुरूपोऽभू-दधुना दैवतः सुतः । उपचाराः कृताः पूर्वं भूरिशः सोऽपि तादृशः ॥ १८९ ॥

१. पुत्रो यावताऽ-ग. २.सर्वो जनः प्रत्यक्षदर्शने करोति निर्भरं स्नेहम् । स सुजनो यो दूरस्थितानां पालयति प्रतिपन्नम्॥

कुमारोऽवग् मनाग् दुःख कार्यं श्रेष्ठिंस्त्वया नहि । दिव्याक्षं ते करिष्यामि सूनुमौषधयोगतः ॥ १९० ॥
ततो भूपसुतो गत्वा श्रीश्रेष्ठिनो निकेतने । सज्जीचकार तत्पुत्रं नानाडम्बरपूर्वकम् ॥ १९१ ॥
ततः श्रीदो व्यधात् तस्य गौरवं भोजनादिभिः । श्रीविक्रमचरित्रोऽपि तस्थौ तत्र समाधिना ॥ १९२ ॥ यतः—
विदेशान्तरितस्यापि भाग्य जागर्त्ति तद्वत । अभ्रे तिरोहितस्यापि भानोर्भासस्तमोपहाः ॥ १९३ ॥
इतः पितरमापृच्छ्य कनकश्री नृपाङ्गजा । अश्वारूढाऽचलत्काष्ठ-भक्षणार्थं नृपाध्वनि ॥ १९४ ॥
तावत्तूर्यरिव श्रुत्वा भूरिशो भामिनीजनाः । मुक्त्वा निज निज कार्यं कन्या द्रष्टु समाययुः ॥ १९५ ॥ यत.—
" त्रीहं त्रिण्णि पीआरडा कलि कज्जल सिंदूर । त्रीहं त्रिण्णि अइवल्लहा दूध जमाइ तूर ॥ " १९६ ॥
श्रुत्वा तूर्यरिव प्राह श्रेष्ठिनं प्रति वैक्रमः । किमर्थं बहवो लोका मिलितास्सन्ति सम्प्रति ॥ १९७ ॥
आदितो भूमिभुक्-पुत्रीवृत्त श्रेष्ठी प्रचीकथत् । ततश्च वैक्रमः शीर्ष-मधूनयत् पुनः पुनः ॥ १९८ ॥
श्रेष्ठी प्राह शीर.कम्प-कारण कथ्यतां मम । कुमारोऽवग् मुधा कन्या सम्प्रत्यत्र मरिष्यति ॥ १९९ ॥
श्रेष्ठयवग् विद्यते कोप्युपायोऽत्र सत्तमाधुना । येनैव कन्यका दिव्य-नेत्रा सद्यो भविष्यति ॥ २०० ॥
ओमित्युक्ते कुमारेणो-त्थाय श्रीदस्ततः क्षणात् । गत्वा भूपान्तिके प्राह पुत्री सम्प्रति वार्यताम् ॥ २०१ ॥
एको वैदेशिकश्चारु-वृत्तो मद्गृहमाययौ । स एव कन्यका दिव्य-चक्षुषी च करिष्यति ॥ २०२ ॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः सद्यः प्राहेति पुत्रिकां प्रति । एको वैदेशिको दिव्यनेत्रां त्वा च करिष्यति ॥ २०३ ॥

तेन पश्चात्समागच्छे–त्युक्त्वा भूपः पुनः पुनः । कष्टेनैव निजावास–मानयामास पुत्रिकाम् । २०४ ॥
राजा प्रोवाच भो श्रेष्ठिन् ! सज्जां कारय पुत्रिकाम् । श्रेष्ठ्यवग् तस्य वैद्यस्य स्वामिन् किं दास्यते त्वया ॥ २०५ ॥
राजाऽवक् तस्य वैद्यस्य दास्ये राज्यार्द्धमञ्जसा । ततो वैक्रमदोपन्नो भूपपार्श्वे समाययौ ॥ २०६ ॥
तमौषधं च दोषज्ञः क्षिप्त्वा तस्या विलोचने । पश्यन्तीं कन्यकां चक्रे नानाडम्बरपूर्वकम् ॥ २०७ ॥
ततो भूपो व्यधात्पुर्या–मुत्सवं नर्त्तनादिभिः । वैद्यं दिव्यतनुं दृष्ट्वा भूपपुत्री जगाविति ॥ २०८ ॥
अस्मिन्भवेऽस्य वैद्यस्य करिष्यामि करग्रहम् । नो चेद् वह्नौ प्रविक्ष्यामी–त्युक्ते प्रोवाच भूपतिः ॥ २०९ ॥
हे पुत्रि ! कुलगोत्रादि–सम्बन्धो ज्ञायतेऽस्य न । तेनास्मै त्वं कथं दास्ये इत्युक्ते कन्यका जगौ ॥ २१० ॥
विचारो नैव कर्त्तव्य–स्तातात्र साम्प्रतं त्वया । भवेऽस्मिन्नस्य वैद्यस्य करिष्ये पाणिपीडनम् ॥ २११ ॥
नो चेदग्नौ प्रविक्ष्यामी–त्युक्ते प्राहावनीपतिः । भो अमात्या इयं कन्या मदुक्तं नैव मन्यते ॥ २१२ ॥
तेन मन्त्रेत्रतोऽन्यत्रा—राम-भूमिधरादिषु । गत्वा यूयं च वैद्यस्य दत्त पुत्रीं दुराशयाम् ॥ २१३ ॥
ये च सन्ति द्विषो दुःखसाधाः सम्प्रति भूमिपाः । तेषां देशो मदादेशाद् दत्त यूयं वराय च ॥ २१४ ॥
भूपादेशात्तदा सद्यो गत्वोद्याने च कन्यकाम् । भूपोक्तं च ददुर्देशं तस्मै वैद्याय मन्त्रिणः ॥ २१५ ॥
भूपभूदत्तद्रव्येण कारयित्वा महद् गृहम् । चित्राशालादिरोचिष्णु तत्राहस्थात्स प्रियासखा(खः) ॥ २१६ ॥

---

१. भूपभूर्दत्तः. ख ।

ततोऽमात्यैर्नृपालाय तत्सर्वं कथितं द्रुतम् । राजाऽवक् पुत्रिका दुःखभागिनी भविता भृशम् ॥ २१७ ॥
उपकारो मया पुत्र्याः कृतः सज्जीकरणत° । असौ मम कृतं नैव मन्यते वैरिणी सुता ॥ २१८ ॥ यतः—
" माता पिता सुतः पुत्री सुहृत् सज्जन-सेवकौ । आत्मार्थं सततं कर्तुं मिलन्त्येकत्र हर्षिताः ॥ २१९ ॥
इतो वैद्येन लेखेन ज्ञापितं क्षेत्रिनामिदम् । आगस्यात्र मदीयाज्ञा-मङ्गीकुर्वन्तु तत्क्षणात् ॥ २२० ॥
मया भूमिपतेः पुत्री परिणीता सदुत्सवम् । भूपेन विषया दत्ता एते च भवतां पुरा ॥ २२१ ॥
अभूवं भवतां स्वामी वैद्योऽहं दैवयोगतः । तेन मम समागत्य सपर्यां कुरुतादरात् ॥ २२२ ॥
नो चेदहं करिष्यामि भवतां निग्रहं द्रुतम् । श्रुत्वेतन्निखिलैर्द्विड्भिरेकीभूयेति चिन्तितम् ॥ २२३ ॥
यैरुत्तमकुलोत्पन्न-भूपतेर्बलशालिनः । न मनाग् विहिता सेवा पूर्वं कुत्रापि कस्यचित् ॥ २२४ ॥
तैरस्माभिरसौ वैद्योऽधमजातिसमुद्भवः । अज्ञातकुलवंशश्च कथं सेविष्यतेऽधुना ॥ २२५ ॥ यतः—
"अन्यस्माल्लब्धोष्मा नीचः प्रायेण दुस्सहो भवति । न तपति रविरिह तादृग् यादृगयं वालुकानिकरः ॥२२६ ॥
नीच उच्चैः पदं प्राप्य न माति मानसे मनाग् । वर्षास्विव प्रवाहो हि नद्या लब्ध्वा जलं तटे ॥ २२७ ॥
विमृश्येत्यरिभिस्तस्मै ज्ञापितं निजसेवकात् । करिष्यामो वयं नैव निदेशं भवतो मनाग् ॥ २२८ ॥
काऽपि शक्तिर्भवेच्चित्ते तदाऽऽगच्छात्र सम्मुखम् । नो चेत्वं मौनमाधाय तिष्ठ तत्रैव वैद्यराट् ॥ २२९ ॥

१ भवदीया ममाधुना ग । २. वर्षासु लघुप्रवाह इव लब्ध्वा° ग ।

एतद्राज्यार्धदानेन वाहितस्त्वं महीभुजा । देवानामपि दुर्ग्राह्या वयं दुर्गादिना खलु ॥ २३० ॥
श्रुत्वैतद् वैद्यराट् सद्यो–ऽवशीकरणविद्यया । आदौ मुख्यद्विषद्गेहे जगामातुलविक्रमः ॥ २३१ ॥ यतः—
एकोऽहमसहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः । स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥ २३२ ॥
सीह सउण न चंदबल नवि जोइ धणरिद्धि । एकल्लउ लंक्खहं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि ॥ २३३ ॥
सुप्तस्य वैरिणः कंठं गृहीत्वा वैद्यराट् जगौ । भो भो द्विषन् ! मदीया–ज्ञामङ्गीकुरुष्व साम्प्रतम् ॥ २३४ ॥
नो चेदसौ मदीयोऽसि–स्त्वदीयं कण्ठकन्दलम् । छेत्स्यति तत्क्षणात् तीक्ष्णधारः कमलनालवत् ॥ २३५ ॥
यः कश्चित् तव देवोऽस्ति स्मर्यतां स त्वयाऽधुना । अहं वैद्योऽस्मि निःशेष–वैरिरोगोपशान्तये ॥ २३६ ॥
श्रुत्वैतत्कम्पमानाङ्गः स वैरीति जगौ तदा । भो ! भो ! सात्त्विक ! मां मुञ्च सेविष्येऽहं तव क्रमौ ॥ २३७ ॥
वैद्यः प्राहाद्य मुक्तोऽसि जीवंस्त्वं कृपया मया । वशीकरोम्यहं सर्वान् देव-दानव-मानवान् ॥ २३८ ॥
कनकाह्वपुरोद्याने कल्ये यदि प्रगे द्रुतम् । समेष्यसि न सेवायै मम त्वं च सुभक्तितः ॥ २३९
तदाऽसौ करवालो मे त्वदीयं कण्ठकन्दलम् । छेत्स्यति तत्क्षणात्तीक्ष्ण-धारः कमलनालवत् ॥ २४० ॥
मुख्यो वैरी तदा तस्य वैद्यस्य शासनं तम् । प्रतिपद्य जगौ स्वामि–स्तवातः सेवकोऽभवम् ॥ २४१ ॥
एवं सर्वद्विषां सौवं दर्शयित्वा पराक्रमम् । कृतकृत्यस्ततो वैद्यो बाह्योद्यानमगान्निशि ॥ २४२ ॥

१ लक्खिर्हिं॰ ग । २. पाथोजना॰ ग ।

आकार्य सेवकान् वैद्य–कुमारः प्रोक्तवानिति । चारुचित्रैः सभां सर्वां यूयं कुरुत मञ्जुलाम् ॥ २४३ ॥
कल्ये सर्वे द्विषः प्रातः कार्यं मुक्त्वा निजं निजम् । सेवां कर्तुं समेष्यन्ति मदीयामादराद् द्रुतम् ॥ २४४ ॥
तेषां प्रत्यर्पणायाशु ताम्बूलं वसनादिकम् । वैद्यराडानयामास प्रेष्य पुर्यां स्वसेवकान् ॥ २४५ ॥
अथायास्यति विद्वेषि वर्गोऽत्र मा निषेवितुम् । ध्यात्वेति चित्रशालायामुपाविशत्स वैद्यराट् ॥ २४६॥
वैद्यराड्नेप्सितं मत्वा भूपभृत्या नृपान्तिके । यावज्जगुः प्रभो ! तावत् भूपोऽवग् मन्त्रिणां पुरः ॥ २४७ ॥
अहो अद्यापि वैद्यस्य न भृत्या न तुरङ्गमा । नेभाः सन्तीति यद्वक्ति तन्मूर्खस्य हि लक्षणम् ॥ २४८ ॥ यतः—
"मूरुग कुद्दगा दामगाणि उच्छूल घंटिआओ अ । पिंडेइ अपरितंतो चउप्पया नत्थि अ पेंचू वि "॥ २४९ ॥
ज्ञापिता भूभुजा पुत्रीत्येव किं तेऽधुना पतिः । बभूव प्रथिलः किंवा वाते सुष्वाप किं वने ॥ २५० ॥
ज्ञापितं सुतया भर्त्ता विद्यते मे विचक्षणः । श्रुत्वैतद् भूपतिर्यावत्रिःससार पुराद् बहिः ॥ २५१ ॥
इतो दृष्ट्वा द्विषस्तावत् सर्वे स्वस्वबलान्विताः । गृहीतोपायना वैद्य नन्तुमुद्यानमाययुः ॥ २५२ ॥
रत्न स्वर्ण तुरङ्गादि ढौकनीकृत्य तत्क्षणात् । सर्वे ते विद्विषो वैद्य–नाथं नेमुः सुभक्तितः ॥ २५३ ॥
कृत्वा केऽप्यञ्जलिं वैद्य नाथस्य पुरतः स्थिताः । चिक्षिपुः केऽपि वातं च व्यजनेन प्रमोदिताः ॥ २५४ ॥

---

१. 'सभासीनं प्रगे वैद्यं भर्त्यावाकर्ण्य भूपतिः । वैरिणामागमं श्रुत्वा मन्त्रिणां पुरतो जगौ ॥' ग । २. तस्यापि ग । ३ मूरुगर्थं पूय पश्यत पश्यत ग । ४ पसुविअपि ख । ५ मूरुत्वा ग ।

केऽपि विश्रामणां चक्रुः पादयोर्वैद्यभूपतेः । केऽपि जयजयेत्यादि-शब्दं भट्टा व्यधुस्तदा ॥ २५५ ॥

दृष्ट्वैतद् भूपतिर्हृष्टो दध्याचेवं पुनः पुनः । जामाताऽयं महान् जातो ममाद्य सत्पराक्रमः ॥ २५६ ॥

पुनर्भूपः क्षणाद् दध्यौ नायं चास्य पराक्रमः । किं त्वेतन्मत्सुता-चारु-प्रभावस्य विजृम्भितम् ॥ २५७ ॥

स्वभावेन पदं प्रौढं प्राप्य नीचा नराः सदा । आडम्बरं वितन्वन्ति गर्वपर्वतमाश्रिताः ॥ २५८ ॥

मम पुत्र्याः प्रसादेन महत्त्वं गमितो जनैः । अयं वैद्यो न देहेऽपि माति गेहेऽपि हर्षितः ॥ २५९ ॥

यद्यपि विद्विषोऽशेषा नमन्त्यस्य पदाम्बुजम् । तथापि वैद्यनाथस्य नीचत्वं याति नो कदा ॥ २६० ॥ यतः—

न टिट्टिभो गच्छति हंसलीलया न वायसः कूजति कोकिलारवम् ।
यवाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालय-स्तथापि नीचः प्रकृतिं न मुञ्चति ॥ २६१ ॥ इत्यादि ॥

वैद्येन विद्विषः सर्वे वस्त्राभरणदानतः । सन्मानीता मिथः प्रोचु-रार्य! स्वामी वरोऽस्ति नः ॥ २६२ ॥

एवमाराध्य तं वैद्य-मुपदादानतस्तदा । धृताज्ञा विद्विषस्तस्य स्वं स्वं स्थानं ययुः पुनः ॥ २६३ ॥

पराक्रमं तदा तस्य वैद्यस्य मेदिनीपतिः । विज्ञाय संशये चारु-वंशजे पतितस्तदा ॥ २६४ ॥

वार्द्धेस्तटेऽन्यदा वैद्य--भूपः क्रीडत्परं किल । ददर्श पतितं काष्ठ-विलग्नं व्याकुलाशयम् ॥ २६५॥

---

१ चारुः प्र-ग । २. हीनजात्य-धमाचारा-ज्ञातवंशादिकारणैः । ग । ३. प्राप्य मानवे-ग । ४. संशये पतितो नीच-कर्मणश्च विलोकनात्. ग । ५.क्रीडापरो नरम्. ग । ६. चेतनाकुलम्. ग ।

उपपन्नकरुणोऽथाय भूपतिर्भृत्यपार्श्वतः । आनिनाय द्रुतं सौध स्थानकं तं नरं तदा ॥ २६६ ॥
उपचारैर्नृपो वैद्यैस्तैलमर्दनपूर्वकम् । सचेतनं नरं सद्यः कारयामास सेवकैः ॥ २६७ ॥ यतः—
" अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ २६८ ॥
विपदि परेषां सन्तः सविशेषमेव दधति सौजन्यम् । ग्रीष्मे भवन्ति तरवो घनकोमलपल्लवच्छन्नाः ॥ २६९ ॥
नालिकेरसमाकारा दृश्यन्ते केपि सज्जनाः । अन्ये तु बदराकारा बहिरेव मनोरमाः ॥ " २७० ॥
वैद्योऽभाषीत्कुतः स्थानात्किमर्थं कुत्र जग्मिवान् । इत्युक्ते च नरः प्राह-चन्तीनामपुरात्किल ॥ २७१ ॥
श्रीरश्रेष्ठिसुतो भीमाऽभिधोऽहं पितरं निजम् । मानयित्वाऽब्धिमार्गेण निरसार्थं रमाकृते ॥ २७२ ॥
भग्नयानोऽम्बुधौ लब्ध फलको दैवयोगतः । कल्लोलनिचयैः कूलमहं प्रापं च कष्टतः २७३ ॥ यतः—
" ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे॰ ॥" २७४ ॥ इत्यादि।
वैद्यः प्राह महाभाग ! दुःखं कार्यं त्वया नहि । तिष्ठ त्वमत्र मत्पार्श्वे सुखं कालं नयाधुना ॥ २७५ ॥
चिराच्चिरविलम्बेना चन्तीपुर्यामहं द्रुतम् । त्वमेव च मया सार्धं-मागच्छेस्तत्र गच्छता ॥ २७६ ॥
ततो बान्धववद्भित्य वैद्यभूपः सुभक्तितः । सदन्न-पान-वस्त्राद्यैः पोषयामास तं भृशम् ॥ २७७ ॥ यतः—
"उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् । सुजनानां स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिरीकृतः" ॥ २७८ ॥

१ नागाते॰ ग ।

वैद्यः पप्रच्छ भो भीमा–वन्त्यां कोऽस्ति नरेश्वरः । भीमोऽवग् विक्रमादित्यः पपाल पृथिवीं नयात् ॥ २७९ ॥
तत्र कोऽपि समागत्य तस्करो मेदिनीपतेः । भूषणानि गृहीत्वाऽगात् चटितस्तस्करो न हि ॥ २८० ॥
अत्रान्तरे ततः पुर्यां ज्ञात्वा वस्तूनि भूरिशः । लक्ष्म्यर्थं वाहनेनाऽहं चलितोऽम्भोधिवर्त्मना ॥ २८१ ॥
वैद्यभूपो जगौ तत्र विक्रमार्कप्रजापतेः । सुतोऽहं निर्गतस्तस्मात् अवन्तीनगरात्पुरा ॥ २८२ ॥
दैवयोगादिहेदानी–मागमं भूतले भ्रमन् । भूपतेस्तनयामस्य पर्यणैषमहं पुनः ॥ २८३ ॥
स्वोपार्जितश्रिया यान-पात्राणि पञ्चविंशतिम् । भृत्वा क्रयाणकैर्नाना–प्रकारैर्बहुमूल्यकैः ॥ २८४ ॥
पुरीं विचलिषुः सौवां प्रति वैद्यपतिः प्रियाम् । प्रेषयामास भूपान्ते मुत्कलापयितुं तदा ॥ २८५ ॥ [युग्मम्]
वैद्यभूपप्रिया भूप–पार्श्वे गत्वा जगावदः । तातावन्तीपुरस्वामि–विक्रमादित्यनन्दनः ॥ २८६ ॥
चलिष्यति पतिर्मेऽद्य पित्रोश्च मिलनोत्सुकः । तेनाऽहं त्वधुना मुत्क–लापयितुं समागमम् ॥ २८७ ॥ [युग्मम्]
जामातुर्ज्ञातपित्रादि–सम्बन्धो ध्यातवान्नृपः । चक्रे मया भृशं तस्य मुग्धबुद्ध्याऽवहीलनम् ॥ २८८ ॥
ममाऽपि नरकं मुक्त्वा विद्यते स्थानकं न हि । ईदृक्सुजनधिकारकरणान्निश्चितं भृशम् ॥ २८९ ॥
रिपुराज्यार्पणाच्चक्रे–ऽवज्ञा तस्य मया खलु । जामात्रा कर्हिचित्क्षेप विकारो दर्शितो मनाग् ॥ २९० ॥ यतः–
"सत्पक्षा ऋजवः शुद्धाः सफलाः गुणसेविनः । तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं सन्तः सन्तः शराः शराः ॥ २९१ ॥

१. प्रयास्ति. ग ।

ततो जामातरं भूपः समानीय निजालये । प्रोवाचेह मया चक्रे-ऽपराधास्तव भूरिशः ॥ २९२ ॥
संतव्य भवता सम्यग् अधमस्योपरि स्फुटम् । राज्यमङ्गीकुरुष्वेदं जामातः! साम्प्रतं मम ॥ २९३ ॥
वैद्यभूपो जगौ कार्यं न मे राज्येन तेऽधुना । मिलनेच्छा भृशं माता-पित्रोरेव महीपते ! ॥ २९४ ॥ यतः—
"पुनाति त्रायते चैव कुलं सर्वं योऽत्र शोकतः । एतत्पुत्रस्य पुत्रत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २९५ ॥
तीर्थेभ्यः स्नानदानाद्यैः पुण्यमेव हि लभ्यते । पितृभ्यस्तु निरायासं त्रिवर्गस्य तु सम्भवः ॥ २९६ ॥
असार्थमार्थेन तीर्थ-मदेहद्रोहणं तपः । अनम्भः सम्भवं स्नानं मातुश्चरणचर्चनम् ॥ २९७ ॥
जीयाल्लोकोत्तरः कोऽपि जननीस्नेहपादपः । निर्बीजमूलवृक्षोऽपि यः सदैव फलेग्रहिः ॥ २९८ ॥
ततो भूपतिना वैद्य-भूपाय प्रददे तदा । मुक्ताफलं मणिं स्वर्णं-तुरङ्गमव्रजो बहु ॥ २९९ ॥
श्वशुरादिपदाम्भोजं नत्वा वैद्यनृपस्तदा । चचालाम्बुधिमार्गेण प्रियायुक्तः प्रमोदितः ॥ ३०० ॥
कनकश्रीवपूरूपं दृष्ट्वा भीमोऽन्यदा मुदा । मोहितस्तां छलाद्धर्तुं- मभूच्चिन्तातुरो भृशम् ॥ ३०१ ॥ यत —
"अवखाण सणी(मणी)कम्माण मोहणी०   ॥" ३०२ ॥
अर्थातुराणां न सुहृन्न बन्धुः,क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः।कामातुराणां न भयं न लज्जा,चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा॥३०३॥
यानप्रान्ते स्थितोऽन्येद्यु, भीमः प्राहेति फैतवात् । भो वैद्यभूपते ! पश्य कौतुकं वारिधाविनः ॥ ३०४ ॥
षड्मुखो व्रजत्येष मत्स्यः स्निग्धतनुच्छविः । इतश्चाष्टाननो याति मकरोऽरुणदीप्तिमान् ॥ ३०५ ॥

श्रुत्वैतदुद्यतो यावद् वैद्यभूपोऽजनि द्रुतम् । तावद् भीमेन दुष्टेन बलात्क्षिप्तः पयोनिधौ ॥ ३०६ ॥
मकरेणाम्बुधौ वैद्यो भूपतिर्गलितः पतन् । कल्लोलप्रेरितः सोऽपि वार्धिकूलमुपागमत् ॥ ३०७ ॥
निश्चुकोपुर्बहिर्वार्द्धे--र्मकरं मैनिकास्तदा । छिन्ने तस्योदरे चैको निस्ससार नरोऽनघः ॥ ३०८ ॥ यतः—
"वने रणे शत्रु-जला-ग्निमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा । सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि" ॥ ३०९ ॥
दध्यौ वैद्यो विधिर्नूनं बलवान् विद्यते भृशम् । आदौ लात्वेक्षणी दत्ते भूयः सच्चूर्णयोगतः ॥ ३१० ॥
ततो राजसुता दत्ता विधिना कमला पुनः । पातितो वारिधौ भूयः कर्षितो वारिधेः पुनः ॥ ३११ ॥
वैद्यः पुनर्निजं भाग्यं द्रष्टुं ग्रामादिषु व्रजन् । एत्यावन्तीपुरीपार्श्वे ध्यातवानिति मानसे ॥ ३१२ ॥
मिलिष्यामि कथं माता–पित्रोरेवंविधोऽधुना । यतो न शोभते लक्ष्मीं विना कुत्र पुमान् मनाग् ॥ ३१३ ॥ यतः—
"यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः । स एव वक्ता स च माननीयः सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति"
वाहनानि मदीयानि यावन्नेष्यन्ति तावता । कस्यचित्सदने स्थित्वा कालं नेष्याम्यहं[1] किल ॥ ३१५ ॥
ध्यात्वेति विक्रमादित्य--सूनुश्चेतसि बुद्धिमान् । मालिकस्य गृहेऽभ्येत्य तस्थौ यानागमेच्छुकः ॥ ३१६ ॥
इतो भीमश्छलात्प्राह हा हा किमधुनाऽजनि । मत्स्वामिनोऽम्बुधौ पातो- ऽभवन्मत्स्यविलोकनात् ॥ ३१७ ॥
भो लोका ! धावताह्वाय प्रविशन्तु पयोनिधौ । कर्षयितुं द्रुतं वार्द्धेः स्वामिनं पतितं मम ॥ ३१८ ॥

---

१. तानि च । तावदत्र स्थितः कालं नेष्यामि स्म स्वयं सुखम् । ग.

अहं कथं भविष्यामि साम्प्रतं स्वामिनं विना । इत्यादि स भृशं रोदं रोदमन्यानरोदयत् ॥ ३१९ ॥ यत —
" लोभमूलानि पापानि रसमूलाश्च व्याधयः । स्नेहमूलानि दुःखानि त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भवेत् ॥" ३२० ॥
लोभेन कुरुते मायां तथा जीवो विमूढधीः । यथा न तत्र जानीते क्वापि स्वधिया पुनः ॥ ३२१ ॥
"नयणिहिं रोइ मणि हसइ जण जाणइ सव सच्चु । वेसा दुज्जण तं करइ जं कट्टइ करवत्तु ॥ ३२२ ॥
एगे कुणंति छिद्दं जाइविसुद्धेऽपि निम्मले रयणे । अन्ने महाणुभावा गुणेहिं तं चेव पूरन्ति ॥ ३२३ ॥
अनुहरतः खलसुजना-वग्रिमपाश्चात्यभागयोः सूच्याः । एकः कुरुते छिद्रं गुणवानन्यस्तु पिदधाति ॥" ३२४ ॥
श्रुत्वाऽथो पतिं कान्तं कनकश्री प्रियाऽपि च । रोदं रोदं जनान् सर्वान् रोदयामास तत्क्षणम् ॥ ३२५ ॥
लोकाः प्रोचुः कथं भीम ! रोदिषि त्वं पुनः पुनः । स्वकर्मतो यतः केऽपि छुट्यन्ते न सुरा अपि ॥ ३२६ ॥
" कृतकर्मक्षयो नास्ति० ॥ ३२७ ॥
सम्पदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वम् । तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ३२८ ॥
एवं मायां क्षणं कृत्वा भीमोऽवग् मानवान् प्रति । चाल्यतां वाहनं सद्यो गम्यते आत्मनः पुरे ॥ ३२८ ॥
द्रव्यार्पणाज्जनान् सर्वान् सन्मान्य भीमनैगमः । गत्वा रहः कनकश्री-पार्श्वे प्राहेति दुष्टधीः ॥ ३३० ॥
दुःखं मनाक् त्वया कार्यं नो हि भामिनि ! मानसे । अहं च पूरयिष्यामि वाञ्छितं तव सततम् ॥ ३३१ ॥
श्रुत्वैतं मूर्छिता शीतो-पचाराच्च सचेतना । स्वर्णश्रीः प्राह पत्येव न्यस्यसि त्वं मनाग् मम ॥ ३३२ ॥

तदा मया विधातव्यः प्राणत्यागोऽचिरात् ध्रुवम् । अस्मिन् भवे स एवास्तु पतिर्वा ज्वलनो मम ॥ ३३३ ॥
करिष्यसि बलाच्चेदेवं तदाऽनर्थस्तवागतः । नो चेत्सर्वा भविष्यन्ति यानपात्रश्रियश्च ते ॥ ३३४ ॥
भीमो दध्यौ पुरे स्वीये निरीक्ष्य मद् गृहं वरम् । कनकश्रीरियं सर्वं मदुक्तं मानयिष्यति ॥ ३३५ ॥
विचिन्त्येति जगौ भीमो भवत्योक्तं भविष्यति । ततः क्रमात्तटं प्राप्य वस्तु सर्वमतीतरत् ॥ ३३६ ॥
भीमः क्रयाणकं सर्वं शकटैर्भूरिभिः क्रमात् । अवन्त्यां स्वगृहे सद्य आनयामास रङ्गतः ॥ ३३७ ॥
एकस्मिन् पृथगावासे वनितां कनकश्रियम् । प्रियां कर्तुमना भीमः स्थापयामास हर्षितः ॥ ३३८ ॥
आनीतां कमलां वह्नीं कन्यामेकां च सूनुना । निरीक्ष्य मुमुदे भीम-जनकोऽर्कमिवाम्बुजम् ॥ ३३९ ॥
कमलामोहितोऽत्यन्त-मुपायं कन्यकां च ताम् । वरीतुं तनुते भीमः कृत्याकृत्यविवर्जितः ॥ ३४० ॥
" न पश्यति हि जात्यन्धः कामान्धो नैव पश्यति । न पश्यति मदोन्मत्तः स्वार्थी दोषं न पश्यति ॥ ३४१ ॥
विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति । अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः ॥" ३४२ ॥
इतः शुभमतीरूप-वत्यौ भूमिपतेः स्नुषे । विज्ञाय रमणं दूर-गतं दुःखेन पूरिते ॥ ३४३ ॥
याचेते मेदिनीनाथं सततं काष्ठभक्षणम् । राजा जगौ कियत्कालं प्रतीक्षेथां स्नुषेऽनघे ॥ ३४४ ॥
कदाचित् तस्य पुत्रस्य ममैव सुकृतोदयात् । आगमो वा श्रुतिः सम्यग् ज्ञायते कस्यचिन्मुखात् ॥ ३४५ ॥

---

१. भयादेवं वचस्तव । क. २. कनकश्रीमृगेक्षणाम् । ग ।

एवं पुन' पुन' प्रोक्त्वा भूभुजा स्थापिते स्नुषे । विनयेन महीपालं याचेते काष्ठभक्षणम् ॥ ३४६ ॥
इतो भ्रान्त्वा भुव सोम-दत्तोऽभ्येत्य पुरीं निजाम् । श्रीविक्रमचरित्रस्य स्वरूपमुक्तवांस्तदा ॥ ३४७ ॥
पुत्रस्वरूपमाकर्ण्य विक्रमार्कोऽतिदु'खितः । ततो दूरागतान् लोकान् सूनोः शुद्धिं च पृच्छति ॥ ३४८ ॥
यदा महीपति' सूनोः शुद्धिं सम्यग् न वेत्ति च । तदा दध्यौ ममेदानीं किमु प्राणाः सुत विना ॥ ३४९ ॥
ततो मन्त्रीश्वरै' सार्धं विचार्यावनिनायकः । एकमाकार्य दैवज्ञ पप्रच्छ तनयागमम् ॥ ३५० ॥
नैमित्तिको जगौ राजन् ! लग्न वक्तीति साम्प्रतम् । अद्य कल्ये परेद्युर्वा सज्जनेशः समेष्यति ॥ ३५१ ॥
आगतोऽस्त्यथवा पूर्वमस्या पुर्यां तवात्मज । तेन दु.ख न कर्तव्य भवता साम्प्रतम् मनाक् ॥३५२॥
ततो हृष्टो महीपाल आकार्य सचिवान् द्रुतम् । वादयामास पटह सर्वतो नगरे इति ॥ ३५३ ॥
यः कश्चिद् भूपपुत्रस्या गमन कथयिष्यति । तस्य राज्यार्धमुर्वीशः प्रदास्यति ध्रुवं द्रुतम् ॥ ३५४ ॥
एवं मध्येपुर स्थाने स्थाने भूपतिसेवकैः । कार्यते पटहोद्घोषो-ऽभितो भूपनिदेशतः ॥ ३५५ ॥
इतो विक्रममार्तण्ड-पुत्र' प्रपच्छ मालिकाम् । काऽस्ति वार्ता पुरीमध्ये राजा किं कुरुतेऽधुना । ३५६ ॥
मालिकाऽवग् महीशेन पुत्रशुद्धिकृतेऽधुना । वाद्यते पटहो मध्ये-नगरं निजसेवकैः ॥ ३५७ ॥
धीरश्रेष्ठिसुतो भीम. परेद्युर्दूरदेशतः । अनैषीत् स्वर्णरत्नादि वस्तूनि भूरिशोऽत्र च ॥ ३५८ ॥
एकां दिव्यतनु नारी- मानीयात्र मनोहराम् । स्वगृहोपान्तसदने स्थापयामास सम्प्रति ॥ ३५९ ।

वैद्योऽवग् मालिके ! तस्याः पार्श्वे त्वं किं गमिष्यसि । मालिका माह सर्वत्रा--स्मादृशां विद्यते गतिः ॥ ३६० ॥ यतः—
" वणिजां पुरनारीणां मालिकानां मनस्विनाम् । चराणां तस्कराणां च सर्वत्र विद्यते गतिः ॥" ३६१ ॥
३ ततः श्लोकान् वरान् पुष्प--चरणके रहो नरः । लिखित्वा प्रददौ तस्यै मालिकायै मुदा तदा ॥ ३६२ ॥
स च माह स्त्रियास्तस्या देहि भो मालिके रहः । सा च यद्वक्ति तच्छ्रुत्वा समागम्यमिह त्वया ॥ ३६३ ॥
ततः सा मालिका तत्र गत्वा पुष्पचरणकम् । यावत्तस्यै ददौ तावत् श्लोकान् वाचयतीति सा ॥ ३६४ ॥
६ चूर्णेन यो व्यधाद् वैद्यः पश्यन्तीं कनकश्रियम् । हेलया विद्विषोऽशेषान् वश्यकार्षीच्च यः पुनः ॥ ३६५ ॥
य आत्मीयं जगौ वृत्त--मपूर्वं भूपतेः पुरः । मयाणावसरे पत्नी--पार्श्वात्सम्यगचीकथत् ॥ ३६६ ॥
दिव्यस्वर्ण-मणि-रौप्य-वसुभिः प्राग् भृतानि च । पूरयामास चाम्भोधौ यानानि पञ्चविंशतिम् ॥ ३६७ ॥
९ चलत्सु यानपात्रेषु यः पपात पयोनिधौ । स त्वदीयपतिर्दैव--योगादब्धेश्च निर्गतः ॥ ३६८ ॥
अस्यां पुरि गृहे धीर--मालिकस्यास्ति सम्प्रति । स्थितः सन्नयते कालं सुखेनैव पतिस्तव ॥ ३६९ ॥
स्पृष्ट्वापटहमज्ञाय मामत्रस्थं प्रियेऽधुना । निवेदय महीशस्य पुरः पट्यन्तरस्थिता ॥ ३७० ॥ [षड्भिः कुलकम्]

१. ततः पुमान् जगौ श्लोकान्येतानि मालिके पुनः । दत्वा तस्याः स्त्रियः पश्चाद्यागच्छ त्वरया रहः ॥ ग. ।
२ चतुःश्लोकैश्च ग्रथितं रहस्तस्यै ददौ तदा ॥ सन्मान्य मालिकां पश्चात् संप्रेक्ष्य कनकश्रिया । पौष्पं चरणकं वर्यं वीक्ष्य प्रमुदितं तया ॥ लिखितान्यक्षराण्येक्ष्य चञ्चत्पुष्पचरणके । श्लोकानि वाचयामास स कनकश्रीरहस्तदा ॥ तथाहि--
इति ग पुस्तकेऽधिकः पाठः ॥

श्लोकज्ञातनिजस्वामि-स्वरूपा कनकेन्दिरा । सन्मान्य मालिकां पश्चात्प्रेषयामास तत्क्षणात् ॥ ३७१ ॥
मालिकौक:स्थितं कान्तं विज्ञाय कनकेन्दिरा । परस्पर्शं पटहं वाद्य-मानं भूपतिसेवकैः ॥ ३७२ ॥
पटहस्पर्शमाकर्ण्य गत्वा श्रीमद्गृहे नृपः । पटयन्तरस्थितां कन्यां पप्रच्छ कनकश्रियम् ॥ ३७३ ॥
कुत्र स्थाने सुतो मे स वत्से ! तिष्ठति सम्प्रति । स्वरूपं मूलतः पत्युः मह्यं त्वं कथितुं च सा ॥ ३७४ ॥
अवन्तीनिर्गमप्राप्ति-पर्यन्तं स्वपतेस्तदा । वृत्तान्तं कथयामास कनकश्रीर्नृपाग्रतः ॥ ३७५ ॥
स्वरूपं स्वीयपुत्रस्य कनकश्रीमुखात् तदा । पटयन्तरस्थितं श्रुत्वा दध्याविति महीपतिः ॥ ३७६ ॥
किमसौ विद्यते विद्या-धरी देवाङ्गनाऽथवा । साक्षाज्ज्ञानवती किंवा भारती वा समागता ॥ ३७७ ॥
ममोपरि कृपां कृत्वा काऽपि ज्ञानवती वशा । आगता कथितुं सूनोः स्वरूपं सुखहेतुकम् ॥ ३७८ ॥
श्रीविक्रमादित्यभूपालो ज्ञातपुत्रस्थितिस्तदा । उत्थाय मालिकावास-द्वारदेशमगात्तदा ॥ ३७९ ॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ दृष्ट्वा तातं समागतम् । आगत्य सम्मुखं भक्त्याऽ-नमत् पादाम्बुजं पितुः ॥ ३८० ॥
" ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः स पिता यस्तु पोषकः । तन्मित्रं यत्र विश्वासः सा भार्या यत्र निर्वृतिः ॥ ३८१ ॥
उपाध्यायाद् दशाचार्यं आचार्याणां शतं पिता । सहस्रं तु पितुर्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥ ३८२ ॥
आस्तन्यपानाज्जननी पशूना-मादारलम्भावधि चाधमानाम् । आगेहकर्मावधि मध्यमाना-माजीवितात्तीर्थमिवोत्तमानाम् "॥
ततः श्री विक्रमादित्य-भूपतिश्चक्रदुत्सवम् । अनैषीद् नन्दनं सौध-मन्दिरं मुदिताशय ॥ ३८४ ॥

आदौ मातृपदाम्भोजं ननामानघमानसः । हर्षश्च श्रीमतीरूप–वत्योः कान्तेक्षणादभूत् ॥ ३८५ ॥

" रविं रथाङ्गाः शशिनं चकोरा मेघं मयूरा विजयं च शूराः।सती पतिं वारिधिरिन्दुमम्बा पुत्रं निरीक्ष्येह मुदं वितेनुः"३८६

भूपः प्राहाङ्गजेदानीं राज्यार्धं दास्यते कथम् । तस्याः स्त्रिया यया प्रोक्ता स्थितिस्ते मत्पुरः स्फुटम् ॥ ३८७ ॥

पुत्रो जगौ ततः सर्वं स्वरूपमात्मनः पितुः । सुतवाक्यं निशम्यैतद् भूपः प्राहाङ्गजं प्रति ॥ ३८८ ॥

मारयित्वा द्रुतं भीमं सर्वामस्य श्रियं पुनः । ग्रहीष्यामि यतो दुष्टः पापिष्ठोऽयं च निर्दयः ॥ ३८९ ॥

भीमस्य सदने मुद्रां दापयित्वा महीपतिः । बद्ध्वा च रज्जुभिस्तं प्राक् कशाघातैरताडयत् ॥ ३९० ॥

" दौर्भाग्यं प्रेष्यतां दास्य--मङ्गच्छेदं दरिद्रताम् । अदत्तात्तफलं ज्ञात्वा स्थूलस्तेयं विवर्जयेत् ॥ ३९१ ॥

चौर्यपापद्रुमस्येह वधबन्धादिकं फलम् । जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥ ३९२ ॥

ये द्रोहं कुर्वतेऽन्येषां विश्वास्यैव तनूमताम् । लभन्ते ते महादुःख--मिहामुत्र निरन्तरम् ॥ ३९३ ॥

प्राणसंदेहजननं परमं वैरकारणम् । लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥ ३९४ ॥

सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरा० ॥ ३९५ ॥

श्रीविक्रमचरित्रोऽवक् तातामुं मुञ्च मा तुद । अनेन श्रीप्रिये अत्र समानीते सुखं मम ॥ ३९६ ॥

उक्त्वेति विक्रमादित्य--सुतो भीमं च बन्धनात् । छोटयामास सन्मानं कारयामास भूभुजा ॥ ३९७ ॥

---

१ श्रुत्वा भूमिपती रक्ते-क्षणः प्राह सुतं प्रति ॥ ग ।

आनिनाय स्नुषां सर्व--वाहनाना क्रयाणकम् । निजावास महीपाल--श्चाकस्सवपुरस्सरम् ॥ ३९८ ॥
सूनोर्ऋद्धिं चरित्र वा पूर्वं वीक्ष्य महीपतिः । पुरीमध्येऽभितो गीत- नृत्योत्सवमचीकरत् ॥ ३९९ ॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ पत्नीत्रययुतस्तदा । ज्ञानदर्शनचारित्रश्री--युग् साधुरिवाबभौ ॥ ४०० ॥
सोमदन्त तदा तत्रा--कार्य श्रीविक्रमाङ्गज. । पितु पार्श्वात् श्रिय बह्वीं दापयामास रङ्गतः ॥ ४०१ ॥
न मनाग् सोमदन्ते तु श्रीविक्रमार्कनन्दन । द्वेषं चक्रे यतः सन्ति उत्तमा परवत्सला' ॥ ४०२ ॥
ततो विक्रममार्तण्डो गुणवत्पुत्रसयुत । पृथिवीं पालयामास न्यायमार्गेण नित्यशः ॥ ४०३ ॥
ध्वजिका- तोरणप्रौढ--गीत--नृत्या र्चनादिभिः । प्रभावनां महीपालः कारयामास रङ्गतः ॥ ४०४ ॥
उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी--र्दैवं च दैवमिति कापुरुषा वदन्ति ।
दैव निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या, यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः ॥ ४०५ ॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ पूर्ववत्सुहृदं पुनः । सोमदन्त तदा सद्यो मानयामास रङ्गतः ॥ ४०६ ॥
स्वोपार्जितश्रिय पुण्य--स्थानकेषु निरन्तरम् । श्रीविक्रमादित्यभूपालः सफलीकुरुते स्म सः ॥ ४०७ ॥

॥ इति श्री'तपा गच्छनायक-श्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालकरण-परमगुरुश्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्य-पण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्यविक्रमचरित्रे श्रीविक्रमचरित्रकनकश्रीनाम षष्ठ सर्ग समाप्त ॥

अथ सप्तमः सर्गः ।

अथावधूतवेषेण भ्रमन् देशेषु भूरिषु । द्वादशवर्षपर्यन्ते सिद्धसेनदिवाकरः ॥ १ ॥

मिथ्यात्वग्रसितं भूपं विक्रमार्कं कुयोगतः आकर्ण्य तत्प्रबोधाय ययौ मालवनिवृति ॥ २ ॥ [युग्मम्]

अवधूतस्य वेषेण सिद्धसेनो गुरूत्तमः । उज्जयिन्यां समायातः प्रबोधाय महीपतेः ॥ ३ ॥

गत्वेश्वरगृहे लिङ्गा--ऽभिमुखौ चरणौ निजौ । कृत्वा सूरीश्वरः सुप्तः प्रबोधाय नरेशितुः ॥ ४ ॥

दृष्ट्वा तथास्थितं तं च प्राहेति देवपूजकः । उत्तिष्ठ भो पुमन् ! नैवं सुप्यते देवसम्मुखम् ॥ ५ ॥

एवं पुनः पुनः प्रोक्ते यावन्नोत्तिष्ठति स्म सः । तावद् भूमिपतेः पार्श्वं गत्वा देवार्चको जगौ ॥ ६ ॥

स्वामिन्नद्य पुमानेको--ऽवधूतवेषधारकः । लिङ्गस्याभिमुखं पादौ दत्त्वा सुप्तोऽतिनिर्घृणः ॥ ७ ॥

राजाऽवग् वचनेनैवं समुत्तिष्ठति नो यदि । कम्बाभिश्च तदाहत्य कर्त्तव्यो दूरतस्त्वया ॥ ८ ॥

अवधूतं यथा हन्ति कम्बाभिर्भूपसेवकः । अन्तःपुरं तदा बाढं कम्बाभिस्ताड्यतेऽभितः ॥ ९ ॥

शुद्धान्तस्य तदा पीडां ज्ञात्वा भूमिपतिर्भृशम् । महं(हा)कालालयेऽभ्येत्या--वधूतं तं जगाविति ॥ १० ॥

अवधूत ! स्तुहि त्वं च महेशं शिवशर्मदम् । देवो हि स्तूयते स्तोत्रै--रवज्ञा क्रियते न हि ॥ ११ ॥

सूरिणोक्तं महीपाल ! महादेवः स्तुतिं मम । सहते न मनाग् भूपः प्राह देवः सहिष्यति ॥ १२ ॥

सूरिः प्राह मम स्तुत्या विघ्नमस्य सुधाभुजः । भविष्यति तदा दोषो देयो न भवता मनाग् ॥ १३ ॥

स्तुहीति भूभुजा प्रोक्ते सूरिणोत्थाय तत्क्षणात् । स्तुतो जिनो वीरो द्वात्रिंशता द्वात्रिंशिकादिभिः[1] ॥ १४ ॥
प्रादुर्भवति नो देवो महावीरो जिनेश्वरः । तेन श्रीपार्श्वनाथस्य समारब्धा स्तुतिस्तदा ॥ १५ ॥
कल्याणमन्दिरस्तोत्रे 'क्रोधस्त्वये'ति गर्भितम् । काव्यं यावद् व्यधात् सूरि–स्तावल्लिङ्गभिदाऽभवत्॥१६॥केचिदाचार्या वदन्ति
स्वयम्भुव भूतसहस्रनेत्रमनेकमेकाक्षरभावलिंगम् । अव्यक्तमव्याहतविश्वलोक मनादिमध्यान्तमपुण्यपापम् ॥ १७ ॥
इत्यादि प्रथमे काव्ये स्तोत्रस्य जल्पिते सति । लिङ्गं भित्त्वा जिनः पार्श्वो निर्जगामामरस्तुत ॥ १८॥
बिम्बं श्रीपार्श्वनाथस्य निर्गत वीक्ष्य सूरिराट् । प्राहाय सहते देवो मदीयां स्तुतिमद्भुताम् ॥ १९ ॥
राज्ञोचत भगवन् कस्त्वं कोऽसौ देवो विनिर्गतः । अवधूतो जगौ सूरि–मुख्यस्य वृद्धवादिनः ॥ २० ॥
सिद्धसेनाभिध[2] शिष्यः कारणान्निर्गतो बहिः । आगतोऽस्मिन् पुरे पृथ्व्यां भ्रमन् देशेषु भूरिशः ॥ २१ ॥ [युग्मम्]
भिक्षुर्दिदृक्षुरायात–स्तिष्ठति द्वारि वारितः । हस्तन्यस्तचतुःश्लोकः किंवाऽऽगच्छतु गच्छतु ॥ २२ ॥
इत्यादि विशदश्लोक–चतुष्टयविधानत । पूर्वं मया भवानत्र वर्णितो मेदिनीपते ! ॥ २३ ॥
धरणेन्द्रादिगीर्वाण नायकसततिसेवितम् । बिम्बं श्रीपार्श्वनाथस्य निर्गत वसुधातलात् ॥ २४ ॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यः प्राह चित्ते चमत्कृतः । कथमस्मिन्मरुद्गेहे निर्ययौ पार्श्वसर्ववित् ॥ २५ ॥
ततो भूपप्रबोधाय सिद्धसेनदिवाकरः । प्राह भूपास्य सम्बन्ध प्रासादस्य शृणु स्फुटम् ॥ २६ ॥

---

१. किं चेदं दृश्यतेऽद्भुतम् ग । २. चिरान् श्रीपार्श्वनाथोऽय निर्गतो. क ।

पूर्वमस्यामवन्त्यां श्री–भद्रश्रेष्ठी धनी कृती । भद्राऽभूद् गेहिनी तस्य शीलादिगुणशालिनी ॥ २७ ॥
रूपाञ्जितसुरोऽवन्ती–सुकुमालाभिधः सुतः । द्वात्रिंशद्गृहिणीभोगः शालिभद्र इवाभवत् ॥ ३२८ ॥
आर्यासुहस्तिसूरीशगण्यमानां वरध्वनि । शुश्राव नलिनीगुल्म–विमानस्थितिमादरात् ॥ २९ ॥
ऊहापोहं करन् भूयो जातजातिस्मृतिस्तदा । ज्ञात्वा पूर्वभवं स्वीयं गत्वा पार्श्वे गुरोर्जगौ ॥ ३० ॥
यूयं किं नलिनीगुल्म–विमानादागता इह । गुरुः प्रोवाच शास्त्रेण ज्ञायते तत्स्थितिर्मनाग् ॥ ३१ ॥
भद्रापुत्रो जगौ स्थातुं न तत्सौख्यं विना क्षमः । तेन दीक्षां ममेदानीं यूयं ददत शीघ्रतः ॥ ३२ ॥
गुरुः प्रोवाच नो दातुं शक्यते तेऽधुना व्रतम् । आपृच्छ्य पितरौ दीक्षां गृहाण श्रेष्ठिनन्दन ! ॥ ३३ ॥
ततो गत्वा बहिर्दीक्षां ललौ भद्रासुतः स्वयम् । कायोत्सर्गे स्थितः स्वर्ग–ध्यानं कुर्वंश्च योगिवत् ॥ ३४ ॥
तदा तत्रागता पूर्व–भवपत्नी शिवा वने । तं दृष्ट्वा जातरुट् बाढमुपसर्गं व्यधात् तदा ॥ ३५ ॥
शुभध्यानेन मृत्वा स श्रेष्ठिपुत्रस्तदा निशि । बभूव नलिनीगुल्म–विमाने निर्जरोऽनघः ॥ ३६ ॥
प्रातः पृष्ट्वा गुरुं बाह्यो–द्याने गत्वा च श्रेष्ठिराट् । मृतं दृष्ट्वा सुतं वह्नि–संस्कारं चकृवांस्तदा ॥ ३७ ॥
श्रेष्ठ्यपि नलिनीगुल्म–विमाने गमनं प्रगे । सूनोः श्रुत्वा गुरोः पार्श्वे तत्याज शोकमात्मनः ॥ ३८ ॥
तस्मिन् स्थाने महच्चैत्यं पार्श्वनाथजिनेशितुः । मनोज्ञं कारयामास भद्रश्रेष्ठी धनव्ययात् ॥ ३९ ॥
तस्याऽजनि महं(हा)कालनामेति विश्रुतं भुवि । कालक्रमाद् द्विजैर्लिंगं स्थापितं पार्वतीपतेः ॥ ४० ॥

नीरागोऽसौ जिनो देवो ददते पदमव्ययम् । सुरासुरनराभीष्ट-पदवीमपि सुन्दराम् ॥ ४१ ॥ यतः-
सर्वज्ञो जितरागादि-दोषस्त्रैलोक्यपूजितः । यथास्थितार्थवादी च देवोऽर्हन् परमेश्वर. ॥ ४२ ॥
ध्यातव्योऽयमुपास्योऽयं० ॥ ४३ ॥ ये स्त्री शस्त्राक्षसूत्रादि० ॥ ४४ ॥
नाट्या-ट्टहाससङ्गी० ॥ ४५ ॥ महाव्रतधरा धीरा० ॥ ४६ ॥
सर्वाभिलाषिण सर्वभोजिनः० ॥ ४७ ॥ परिग्रहारंभमग्ना० ॥ ४८ ॥
को दण्ड-दण्ड -चक्रा सि-शूल शक्तिधराः सुरा हिंसका अपि हा कष्टं पूज्यन्ते० ॥ ४९ ॥
नस्वर्धुनी न फणिनो न कपालदाम नेन्दोः कला न गिरिजा न जटा न भस्म ।
यत्रान्यदेव च न किंचिदुपास्महे तद्रूप पुराणमुनिशीलितमीश्वरस्य ॥ ५० ॥
स एव योगिनां सेव्यो ह्यर्वाचिनस्तु भोगभाक् । स ध्यायमानो राज्यादि-सुखलुब्धैर्निषेव्यते ॥"५१॥इति मीमांसायाम् ॥
उक्तं च तैश्च स्वयोगशास्त्रे---
" वीतराग स्मरन् योगी वीतरागत्वमश्नुते । सराग ध्यायतस्तस्य सरागत्वं सुनिश्चितम् ॥ ५२ ॥
येन येन हि भावेन युज्यते यन्त्रवाहकः । तेन तन्मयता याति विश्वरूपो मणिर्यथा ॥ ५३ ॥
इत्यादि धर्ममाकर्ण्य सिद्धसेनगुरूदितम् । जिनधर्माश्रित' सोऽभूत् त्यक्त्वा मिथ्यात्वमञ्जसा ॥ ५४ ॥
महाकालाभिधे चैत्ये बिम्ब पार्श्वजिनेशितुः । भूपति स्थापयामास पूजयामास चादरात् ॥ ५५ ॥

देवपूजाकृते ग्राम–सहस्रं नृपतिर्ददौ । सम्यक्त्वं च कलौ श्राद्ध–द्वादशव्रतसंयुतम् ॥ ५६ ॥
सिद्धसेनोऽन्यदा प्राह राजन् चारुफलं श्रियः । दानमेव जिनैः प्रोक्तं श्रेयःसौख्यं यतो भवेत् ॥ ५७ ॥ यतः—
दाणेण फुरइ कित्ती दाणेण य होइ निम्मला कित्ती । दाणावज्जिअहिअओ वइरी वि हु पाणिअं वहइ ॥ ५८ ॥
धणसत्थवाहजम्मे जं घयदाणं कयं सुसाहूणं । तक्कारणमुसभो जिणो तेलुक्कपिआमहो जाओ ॥ ५९ ॥
करुणाइ दिन्नदाणं जम्मंतरगहिअपुण्णकिरिआणं । तित्थयर--चक्किरिद्धिं संपत्तो संतिनाहो वि ॥ ६० ॥
पश्चाद् दत्तं परैर्दत्तं लभ्यते वा न लभ्यते । स्वहस्तेन च यद्दत्तं लभ्यते तत्र संशयः ॥ ६१ ॥
मा मंस्थाः क्षीयते वित्तं दीयमानं कदाचन । कूपारामगवादीनां ददतामेव संपदः ॥ ६२ ॥
" पात्रे धर्मनिबन्धनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं, मित्रे प्रीतिविवर्धनं रिपुजने वैरापहारक्षमम् ।
भृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं । भट्टादौ च यशस्करं वितरणं न क्वाप्यहो निष्फलम् ॥ ६३ ॥
वर्षं यावज्जिनाः सर्वे यथेष्टं दानमन्वहम् । ददते स्वर्णरूप्यादि याचकेभ्यो मुखोदितम् ॥ ६४ ॥
अनृणां पृथिवीं सर्वां कृत्वा च श्रीजिनेश्वराः । दीक्षां लात्वा ततः क्षीण--कर्माणो यान्ति निर्वृतिम् ॥६५॥ यतः----
एका हिरण्णकोडी अट्ठेव य अणूणगा सयसहस्सा । सूरोदयमाइअं दिज्जइ जा पाउरासाओ ॥ ६६ ॥
संघाडग--तिग--चउक्क--चच्चर--चउमुह--महापहपहेसु । दारेसु पुरवराणं रच्छामुहमज्झयारेसु ॥ ६७ ॥
वरवरिआ घोसिज्जइ किमिच्छिअं दिज्जए बहु वि हीअं । सुर--असुर--देव--दाणव--नरिंदमहिआण निक्खमणे ॥६७।

तिन्नेव य कोडिसया अट्ठासीअ च हुंति कोडीओ । असिअ च सयसहस्सा एअ संवच्छरे दि॰न ॥ ६८ ॥
उत्पादिता स्वयमिय यदि तत्तनूजा तातेन वा यदि सदा भगिनी खलु श्रीः ।
यद्यन्यसंगमवती च तदा परस्त्री–स्तत्त्यागबद्धमनसः सुधियस्तनोऽमी ॥ ६९ ॥
दान–शील–तपो–भाव–भेदाद्धर्मं चतुर्विधम् । कुर्वन् भव्यजन॰ श्रेयः सौख्यानि लभतेऽचिरात् ॥ ७० ॥
शंखभूपप्रियारूप–वत्याद्या इव मानवा॰ । दान चतुर्विध शश्वद् ददाना यान्ति निर्वृतिम् ॥ ७१ ॥ तथाहि—
शंखपुर नृपः शंखो भूरिसैन्यो महीपतिः । न्यायमार्गेण पृथिवीं पालयामास संततम् ॥ ७२ ॥ यतः—
" दुष्टस्य दण्ड सुजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धि॰ । अपक्षपातो रिपुराष्ट्रचिन्ता पञ्चैव यज्ञा कथिता नृपाणाम् ॥
यस्तेजस्वी यशस्वी॰"॥ ७४ ॥
लसच्छीलगुणा रूप–वत्याद्या रूपसुन्दरा॰ । सधर्मिण्योऽभवन् सप्त भूपतेः प्राणवल्लभा ॥ ७५ ॥ यतः–
पत्नी प्रेमवती सुतः सविनयो भ्राता गुणालंकृतः, स्निग्धो बन्धुजनः सखाऽतिचतुरो नित्य प्रसन्नः प्रभुः ॥ ७६ ॥
चारोऽन्यदा महीशस्य कोशात्पेटीं मणीभृताम् । आदाय यावता पुर्यां निस्ससार बहिर्निशि ॥ ७७ ॥
तावता धावितैः पृष्टो भृत्यैश्चौरो धृतो दृढम् । आनीतो भूपतेः पार्श्वे ताडितो निर्दयं च तैः ॥ ७८ ॥
नीयमानो नृपादेशाद् वधार्थं सेवकैस्तदा । रूपवत्या वदन् दैन्य मार्गे पृष्टश्च तस्करः ॥ ७९ ॥
अवस्थापतितं चौरं जल्पन्त दीननिस्वनम् । भूमिभुग्गृहिणी रूपवती जातेति दुःखिता ॥ ८० ॥ यतः–

चेतः सान्द्रतरं वचः सुमधुरं दृष्टिः प्रसन्नोज्ज्वला, शक्तिः क्षान्तियुता मतिः श्रितनया श्रीर्दीनदैन्यापहा ।
रूपं शीलयुतं श्रुतं गतमदं स्वामित्वमुत्सेकता-निर्मुक्तं प्रकटान्यहो नवसुधाकुण्डान्यमून्युत्तमे ॥ ८१ ॥
३ गत्वा रूपवती भूपो--पान्तं प्राहेति सद्वयम् । राजन्नयं ममैकाह-स्तस्करो हि समर्प्यताम् ॥ ८२ ॥
येनास्य क्रियते किञ्चि-दुपकारोऽन्नपानतः । श्रावयामि पुनर्द्धर्मं किञ्चिच्छिवसुखप्रदम् ॥ ८३ ॥ यतः-
वरपूजया जिनानां धर्मश्रवणेन सुगुरुसेवनया । शासनमासनयोगैः सृजन्ति सकलं निजं जन्म ॥ ८४ ॥
६ हन्यमानं तदा चौरं मेदिनी नायकप्रिया । आनिनाय मुदा रूप-वती निजनिकेतनम् ॥ ८५ ॥
कारयित्वा ततः स्नानं तस्करः करुणास्पदम् । वरान्नपानतो रूप-वत्या सन्मानितो भृशम् ॥ ८६ ॥
अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ ८७ ॥
९ एवं पृथक् पृथक् षड्भिः पत्नीभिर्भोजनादिना । एकैकं दिवसं स्तेनोऽ-स्यन्तं गौरवितस्तदा ॥ ८८ ॥
एवं स्नानान्नपानेन स्तेनो गौरवितोऽपि सन् । अभूत्कृशवपुर्मृत्यु-भीतेर्बाढं दिने दिने ॥ ८९ ॥
दृष्ट्वा रूपवती चौरं दुर्बलं कृपया जगौ । अस्माभी रक्षितः सप्त दिनानि त्वं मलिम्लुच ॥ ९० ॥
१२ दुर्बलोऽभूः कथं बाढं तत स्तेनो जगावदः । मृत्युभयेन मे देहो जायते दुर्बलो भृशम् ॥ ९१ ॥
अमेध्यमध्ये कीटस्य सुरेन्द्रस्य सुरालये । समाना जीविताकांक्षा समं मृत्युभयं द्वयोः ॥ ९२ ॥

---

१. नयाशुभयोगैः ग । २. ततो भूपेन दाक्षिण्यात् पत्न्यै स्तेनः समर्पितः ॥

यो दद्यात्कांचन मेरु० ॥ ९३ ॥

ततो रूपवती प्राह सदयं तस्करं प्रति । अस्माभी रक्षितः सप्त दिनानि त्वं मलिम्लुच ॥ ९४ ॥

कल्ये को रक्षिता मृत्योर्भवन्तं तस्कराग्रणीः । तेन स्तैन्यं द्रुतं मुञ्च सुखसन्ततिदायकम् ॥ ९५ ॥

चौर्यपापद्रुमस्येह० ॥ ९६ ॥ दौर्भाग्यं प्रेष्यता दास्य० ॥ ९७ ॥

श्रुत्वैवं तस्करः पाप-भीतचेता जगाविति । अद्यप्रभृति नो कार्यं मया स्तैन्यं मनागपि ॥ ९८ ॥

गत्वा राज्ञी नृपोपान्ते प्राह स्वामिन् ? मलिम्लुचः । गृहीतनियमस्तैन्ये प्रसद्याद्य विमुच्यताम् ॥ ९९ ॥

ततो भूमिभुजा सद्यो देहमात्रोऽपि तस्करः । मुक्तोऽजनि सुखी बाढं पीनतनुस्त्वच्छविः खलु ॥ १०० ॥

गृहीत्वा नियमं देव्याः पार्श्वे स तस्करस्तदा । तृतीयकं व्रतं सम्यक् पालयामास संततम् ॥ १०१ ॥

आराध्य च व्रतं सम्यग् तृतीयं तस्करः सदा । स्वर्गलोकेऽभवद्देवो लसद्देहच्छविर्वरः ॥ १०२ ॥ यतः—

राज्यं सुसंपदो भोगाः कुले जन्म सुरूपता । देवत्वं जायते नृणां तृतीयव्रतपालनात् ॥ १०३ ॥

अवधिज्ञानतः पूर्वं भवं देवः स्मरन् निजम् । जज्ञावुपकृतं राज्ञी-कृतं चाभयदानतः ॥ १०४ ॥

ततस्तासामहं कृत्वो-पकारं भूपयोषिताम् । अभूवमनृणी दिव्य-रत्नदानात्कदा खलु ॥ १०५ ॥

मत्वेति स्वर्गतोऽभ्येत्य राज्ञीः सर्वाः प्रणम्य च । स्वरूपमात्मनः पूर्व-भवीयमुक्तवान् सुरः ॥ १०६ ॥

रूपवत्यै ददौ कोटि-मूल्यं हारं च कुण्डले । परासां नृपपत्नीनां द्वे द्वे च कुण्डले सुरः ॥ १०७ ॥

भूपाय मुकुटं दिव्यं सिंहासनसमन्वितम् । दत्त्वा नत्वा नृपं स्वर्गं जगाम निर्जरः क्षणात् ॥ १०८ ॥ यतः—
" पञ्चसु जिणकल्लाणेसु महरिसितवाणुभावाओ । जम्मंतर नेहेण य आगच्छन्ती सुरा इहयं ॥ १०९ ॥
संकंतदिव्वपेमा विसयपसत्ता समत्तकत्तव्वा । अणहीणमणुअकज्जा नरभवमसुहं न यंति सुरा ॥ ११० ॥
चत्तारि पञ्च जोयणसयाइं गंधो अ मणुअलोअस्स० ॥ १११ ॥
ततः शश्वद् ददद् दानं दीनादिभ्यो महीपतिः । अमायुद्घोषणां भूमौ कारयामास सर्वतः ॥ ११२ ॥
श्रृण्वन् धर्मं गुरूपान्ते चतुर्विधं प्रमोदतः । पत्नीयुक्तो नृपो दान–प्रभावात् स्वर्गमीयिवान् ॥ ११३ ॥
नृभवं प्राप्य भूपालः पत्नीभिस्सप्तभिर्युतः । कृत्वा कर्मक्षयं सिद्धि–सौख्यमापादयिष्यति ॥ ११४ ॥
एवं यो मनुजो दान–धर्ममाराधयिष्यति । स एव सपदि श्रेयः–सौख्यमापादयिष्यति ॥ ११५ ॥
धणसत्थवाहजम्मे जं घयदाणं कयं सुसाहूणं । तं कारणमुसभजिणो तेलुक्कपिआमहो जाओ ॥ ११६ ॥
करुणाइ दिन्नदाणं जम्मन्तरगहिअपुन्नकिरिआणं । तित्थयरचक्कीरिद्धिं सम्पत्तो संतिनाहो वि ॥ ११७ ॥
सिरिसेअंसकुमारो निस्सेअससामीओ कह न होइ । फासुअदाणपवाहो पयाओ जेण भरहम्मि ॥११८॥इत्यादिदानोपरि कथा
पालयन्ति सदा शील–व्रतं ये भव्यमानवाः । लभन्ते तेऽचिराद्धेम–वतीव शिवसंपदम् ॥ ११९ ॥
आसील्लक्ष्मीपुरे धीर–भूपतेर्न्यायशालिनः । प्रिया हेमवती शील–शालिनी लसदाशया ॥ १२० ॥

१ वाक्यं गुरोर्दान–धर्मं पुष्णन् चतुर्विधम् ॥

आदौ धर्मधुरंधरा कुटुम्बनिचये क्षीणे च सा धारिणी, विश्वासे च सखी हिते च भगिनी लज्जावशाच्च स्नुषा ।
व्याधौ शोकपरिप्लुते च जननी शय्यास्थिते कामिनी, त्रैलोक्येऽपि न विद्यते भुवि नृणां भार्यासमो बान्धवः ॥१२१॥
तयोर्धर्मं जिनेन्द्रोक्तं कुर्वतोर्गुरुसेवया । जगाम समयो भूयान् सदा सौख्यनिमग्नयोः ॥ १२२ ॥
वसन्तसमये हेम-वतीपत्नीयुतो नृपः । उद्याने क्रीडितुं वर्य-हर्षेऽन्येद्युः समीयिवान् ॥ १२३ ॥
कस्यचिदाननाद् हेम-वत्या रूपश्रियं वराम् । श्रुत्वाऽमितगतिर्विद्या-धरो हर्तुमुपागमत् ॥ १२४ ॥ यतः—
" भक्खाण सणी कम्माण मोहणी तह वयाण बंभवयं० ॥ १२५ ॥
क्रीडन्तीं कानने भूमि-पतेर्हेमवतीं प्रियाम् । हृत्वाऽमितगतिर्विद्या-धरो वैताढ्यमीयिवान् ॥ १२६ ॥
प्राहामितगतिर्हेम-वत्यत्र रूप्यपर्वते । दक्षिणोत्तरयोः श्रेण्याः पंचाशत्षष्टिसम्मिताः ॥ १२७ ॥
नगर्यः सन्ति भूयिष्ठ-विद्याधरविराजिताः । विद्याधरा लसद्विद्या-विदो रूपजितामराः ॥ १२८ ॥ [युग्मम्]
पुन्नागाशोकमाकन्द-चम्पकाद्यादिपादपान् । वापी-कूप-तटाकादि-स्थानकानि विलोकय ॥ १२९ ॥
रत्नवत्यां पुरि प्रौढ-रत्नपद्मावलीजुषि । विद्याभृत्सेवितो राज्यं कुर्वेऽहं सन्ततं सुखम् ॥ १३० ॥
इदं रत्नमयं सप्त-भूमिकं मम मन्दिरम् । इदं बहिर्वनं सर्व-ऋतुपुष्पफलाढ्यकम् ॥ १३१ ॥
प्रज्ञप्त्याद्या सदा देव्यो ददत्योऽभीप्सितं सुखम् । तिष्ठन्ति सन्निधौ स्फार-रूप-लावण्य-भासुराः ॥ १३२ ॥
अङ्गीकृत्य च मां हेम-वति ! त्वं स्वच्छमानसे । स्वेच्छयाऽनुभवोद्याना-दिषु शर्म मया समम् ॥ १३३ ॥

प्राह हेमवती मैवं वद विद्याधरेश्वर ! । परस्त्रीगमनाद् दुःखं लभते नरके नरः ॥ १३४ ॥ यतः —
स्वपतिं या परित्यज्य निस्त्रपोपपतिं भजेत् । तस्यां क्षणिकचित्तायां विस्रम्भो कोऽन्ययोषिति ॥ १३५ ॥
भीरोराकुलचित्तस्य दुःस्थितस्य रतस्त्रियाम् । रतिर्न युज्यते कर्तु-मुपशून्यं पशोरिव ॥ १३६ ॥
प्राणरान्देहजननं परमं वैरकारणम् । लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्येजत् ॥ १३७ ॥
सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदम् । मृतश्च नरकं घोरं लभते पारदारिकः ॥ १३८ ॥
विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि परस्त्रीषु रिरंसया । कृत्वा कुलक्षयं प्राप नरकं दशकन्धरः ॥ १३९ ॥
विद्याधरो जगौ हेम-वति ! त्वं मां द्रुतं वृणु । नो चेत् तव महानर्थो भविष्यति न संशयः ॥ १४० ॥
ततो हेमवती शील-रक्षार्थं कण्ठकन्दले । चिक्षेप यावता तावत्पुष्पमालाऽभवच्च सा ॥ १४१ ॥
शीलरक्षाकृते हेम-वत्यैवं भूरिशः स्वयम् । प्रकारान् विदधे आत्म-हत्यै धर्मपरायणा ॥ १४२ ॥
एवं तस्या महासत्या माहात्म्यं वीक्ष्य भूरिशः । पापं कर्तुमना विद्या-धरो न विरराम सः ॥ १४३ ॥
इतश्चक्रेश्वरी देवी मत्वा दुष्टाशयं च तम् । आगत्य हक्कयामास कर्कशैर्वचनैरिति ॥ १४४ ॥
रे पापिष्ठ ! न किं वेत्सि सतीं हेमवतीमिमाम् । विरुद्धं वदसि त्वं चेत् तदाऽनर्थो भविष्यति ॥ १४५ ॥
अस्याः शीलस्य माहात्म्यात् त्वं च भस्मीभविष्यसि । मन्यसे भगिनीं चेद्धि तदा ते कुशलं भवेत् ॥ १४६ ॥
हेमवत्याः सदा शीलं भङ्क्तुं यस्त्वं दुराशयः । करोष्युपक्रमं तत्ते भयं नैवास्ति मानसे ॥ १४७ ॥

हेमवत्याः पदौ नत्वा विद्याधरो जगावदः । त्वं भगिन्यस्यतो मे हि सन्मार्गस्थापनादिह ॥ १४८ ॥
दिव्यरत्नमये हार--कुण्डले विलसद्द्युती । हेमवत्यै ददौ विद्या--धरोऽमितगतिर्मुदा ॥ १४९ ॥
विमानस्थां ततो हेम वतीं कृत्वा खगेश्वरः । एत्य लक्ष्मीपुरे धीर--भूपाय प्रददौ मुदा ॥ १५० ॥
उक्त्वा च शीलमाहात्म्यं हेमवत्या नृपाग्रतः । ददौ दिव्यमणिहारं कुण्डले च नृपाय सः ॥ १५१ ॥
शीलमाहात्म्यतस्तस्मिन् भवे हेमवती यशः । लात्वा दीक्षां तपस्तप्त्वा सद्यः प्राप शिवश्रियम् ॥ १५२ ॥
सिरिउग्गसेणधूआ रायमई लहउ सीलवयरेहं । गिरिविवरगओ जीए रहनेमी ठाविओ मग्गे ॥ १५३ ॥ अत्रकथा—
पज्जलिओवि हु जलणो सीलपभावेण पाणिअं हवइ । सा जयउ जए सीआ जीसे पयडा जसपडाया ॥ १५४ ॥
चालिणिजलेण चंपाइ जीइ उग्घाडिअं दुवारतिगं । कस्स न हरेइ चित्तं तीए चरिअं सुभद्दाए ॥ १५५ ॥
हरिहरबंभपुरंदरमयभंजणपञ्चबाणबलदप्पो । लीलाइ जेण दलिओ स थूलभद्दो दिसउ भद्दं ॥ १५६ ॥
शश्वत्कुर्वंस्तपस्त्रीव नमस्कारादिभावतः । स्वर्गमुक्तिश्रियौ तेजःपुञ्जवल्लभते जनः ॥ १५७ ॥ तथाहि—
आसीच्चन्द्रपुरे चन्द्र--सेनाह्वमेदिनीपतेः । चन्द्रावतीप्रियाजाततेजःपुञ्जाभिधोऽङ्गजः ॥ १५८ ॥
स्तन्यपानादिना शश्वत् धात्रीभिः पञ्चभिः सुतः । पाल्यमानो वद्धये च सितपक्षशशाङ्कवत् ॥ १५९ ॥
भूभुजा पण्डितोपान्ते मुक्तः पुत्रः सदुत्सवम् । पूर्णेन्दुरिव जग्राह क्रमेण सकलाः कलाः ॥ १६० ॥
" जले तैलं खले गुह्यं पात्रे दानं मनागपि । प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं याति विस्तारं वस्तुशक्तितः ॥ १६१ ॥

आहारनिद्राभयमैथुनानि० ॥ १६२ ॥
मातापित्रोः पदाम्भोजं सेवमानः सुभक्तितः । रञ्जयामास चेतांसि सर्वेषां विदुषां पुनः ॥ १६३ ॥ यतः--
" प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रः० ॥ " १६४ ॥
जितशत्रुमहीशस्य तनयां रूपसुन्दरीम् । विस्तरान्नृपतिस्तेजःपुञ्जं च पर्यणीणयत् ॥ १६५ ॥
वितीर्य सूनवे राज्यं कृत्वा चाष्टाह्निकामहः । सप्रियोऽनशनं लात्वा चन्द्रसेनो दिवं ययौ ॥ १६६ ॥ यतः--
" तव निअमेण य मुक्खो दाणेण य हुंति उत्तमा भोगा । देवच्चणेण रज्जं अणसणमरणेण इंदत्तं ॥" १६७ ॥
ततः पूर्वार्जितश्रेयः--प्रभावाद् विषयान् बहून् । साधयन् कारयामास रिपून् सेवां निजां नृपः ॥ १६८ ॥ यतः--
आरोग्य--भाग्या--भ्युदय--प्रभुत्वं सत्त्वं शरीरे च जने महत्त्वम् । तत्त्वं च चित्ते सदने च संपत् सम्पद्यते पुण्यवशेन पुंसाम् ॥
आगतं बहिरुद्याने धर्मघोषं गुरूत्तमम् । श्रुत्वा भूपो ययौ धर्मं श्रोतुकामो लसन्मनाः ॥ १७० ॥
तिस्रः प्रदक्षिणा दत्त्वा वन्दित्वा विधिवद् गुरुम् । तेजःपुञ्जमहीपालो धर्मं श्रोतुमुपाविशत् ॥ १७१ ॥ तथा--
" अपि लभ्यते सुराज्यं लभ्यन्ते पुरवराणि रम्याणि । नहि लभ्यते विशुद्धः सर्वज्ञोक्तो महाधर्मः ॥ १७२ ॥
माणुस्स--खित्त--जाइ- कुल--रूवा--रुग्ग--माउअं बुद्धी । सवणग्गह--सद्धा संजमो अ लोगम्मि दुलहाइं ॥ १७३ ॥
आलस्स--मोह--वन्ना थंभा कोहा पमायकवणित्ता । भयसोगा अन्नाणा विक्खेवकोउहला रमणा ॥ १७४ ॥ इत्यादि--
व्याख्यान्ते नृपतिः प्राह स्वामिन् ! पूर्वभवे मया । किं कृतं सुकृतं येने--दृक्षं राज्यमभून्मम ॥ १७५ ॥

गुरुः प्राह महाभाग ! यत्कृतं सुकृतं त्वया । तत्सर्वं श्रूयतां साव–धानीभूयाधुना नृप ! ॥ १७६ ॥ तथाहि—
श्रीपुरेऽजनि दारिद्र्याभिभूतः कमलो वणिग् । कमला गृहिणी तस्याऽभवत् तिस्रः सुताः क्रमात् ॥ १७७॥
एवाहर्चितया तासां धनाभावादभूद् भृशम् । दुःखितः कमलः कुर्वन् कर्म परनिकेतने ॥ १७८ ॥
" जम्मतीए सोगो वड्ढंतीए अ वड्ढए चिंता । परिणीआए दंडो जुवइपिआ दुक्खिओ निच्चम् ॥ १७९ ॥
निअयरसोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्ककुलभवण । जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलोगम्मि ॥" १८० ॥
कमलेन सुतास्तिस्रः कष्टेन परिणायिता । जग्मेऽन्यदा गुरोः पार्श्वे धर्मं श्रोतुं सुचेतसा १८१ ॥ अत्र गुरूपदेशः—
यद् भक्तिः सर्वज्ञे यद्यतनस्तत्प्रणीतसिद्धान्ते । यत्पूजनं यतीनां फलमेतज्जीवितव्यस्य "॥ १८२ ॥
दानं सुपात्रे विशदं च शीलं तपो विचित्रं शुभभावना च । भवार्णवोत्तारणसत्तरण्डं धर्मं चतुर्धा मुनयो वदन्ति ॥१८३॥
कमलोऽवग् विना द्रव्यं दानं च दीयते कथम् । गुरुः प्राह विना लक्ष्मीं तपश्च क्रियते सदा ॥ १८४ ॥
कमलो नैगमः प्राह किं किंच क्रियते तपः । गुरुणोक्तं तपांसि स्युः सिद्धान्ते बहुभेदतः ॥ १८५ ॥
" पोरिसि–चउत्थ–छट्ठे काउं कम्मं खवन्ति जं मुणिणो । तं नो नारयजीवा वाससयसहस्सलक्खेहिं ॥ १८६ ॥
जे निच्चमप्पमत्ता गंठिं बंधंति गंठि सहिअंमि । सग्गापवग्गसुक्खं तेहिं निबद्धं सगंठिंमि ॥ १८७ ॥
तपः सकललक्ष्मीणां नियन्त्रणमशृङ्खलम् । दुरित–प्रेत–भूतानां रक्षामन्त्रो निरक्षरः ॥" १८८ ॥
श्रुत्वैतत्कमलः प्राहै–कान्तरः क्षपणो मया । कर्तव्यं गंठिसहितं प्रत्याख्यानं च भावतः ॥ १८९ ॥

यावज्जीवं तपः कुर्वन् गुरूक्तं विधिवत्सदा। मृत्वाऽभूत्प्रथमे स्वर्गे भासुरः कमलः सुरः ॥ १९० ॥ यतः—
" यद् दूरं यद् दुराराध्यं यच्च दूरे व्यवस्थितम् । तत्सर्वं तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥" १९१ ॥
पूरितायुः सुरः स्वर्गात् च्युत्वा चन्द्रपुरेशितुः । चन्द्रसेनस्य पुत्रोऽभूत् त्वं चक्रतस्वप्नसूचितः ॥ १९२॥
पूर्वं कृतः तपःकल्प—वृक्षो राज्यश्रियाऽन्वया । फलितस्तव राजेन्द्र ! सद्यः सर्वेष्टदायकः ॥ १९३ ॥
गजा दशशतं जात्याः पञ्चलक्षतुरङ्गमाः । तावन्तः स्यन्दनाः कोटी पत्तयो बलशालिनः ॥ १९४ ॥
कोटाकोटी सुवर्णस्य रत्नानि च दशायुतम् । लक्षमूल्यानि मुक्तानां श्रियः पारं न पार्यते ॥ १९५ ॥ इत्यादि ॥ यतः—
" सर्वाः संपत्तयः सत्यं जायन्ते तस्य जन्मिनः । प्राग् जन्मोपार्जितं यस्य पुण्यद्रविणमूर्जितम् ॥" १९६ ॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः प्राह स्वामिन्नद्य दिनान्मया । कर्तव्यं पूर्वभववत् तपो नित्यं स्वभावतः ॥ ९७ ॥
कुर्वन्तं नृपतिं तीव्रं तपो वीक्ष्याखिला जनाः । तपांसि कुर्वते शश्वत् विशेषाद् भक्तिपूर्वकम् ॥ १९८ ॥
श्रीसुन्दराय पुत्राय दत्त्वा राज्यं सदुत्सवम् । क्षेत्रेषु सप्तसु स्वीया श्रीरुप्ता भूभुजाऽऽदरात् ॥ १९९ ॥
लात्वा दीक्षां तपस्तीव्रं कृत्वा कर्मक्षयं क्षणात् । लब्धकेवलचित्तेजः—पुञ्जर्षिः प्राप निर्वृतिम् ॥ २०० ॥
" छट्ठं छट्ठेण तवं कुणमाणो पढमगणहरो भयवं । अक्खीणमहाणसीओ सिरिगोअमसामीओ जाओ ॥ २०१ ॥
सुणिऊण तवं सुन्दरिकुमरीए अंबिलाणि अणवरयं । सट्ठिं वाससहस्सा भण कस्स न कंपए हिअयं ॥२०२॥ इत्यादि—
विधुद्धां भावनां भव्या भावयन्तः स्वचेतसि । शिवभूप इवाद्वाय लभन्ते पदमव्ययम् ॥ २०३ ॥ [तपसि कथा]

धीरस्तैनपुरे शूर-भूपस्य न्यायशालिन । अभूत् पद्माभवः पुत्र शिवाह्वो वरलक्षणः ॥ २०४ ॥
पाठित पण्डिताघान्ते पुत्र' पित्रा तथा शिव. । धर्मकर्मकलाः कल्या यथा अज्ञानशेषतः ॥ २०५ ॥ यत —
" जायम्मि जीवलोए दो चेव नरेण सिक्खिअव्वाइं । कम्मेण जेण जीवइ जेण मुओ सुग्गइ जाइ ॥ २०६ ।
श्रीपुरे धीरभूपस्य तनया श्रीमतीमम । शूरेण भूभुजा पुत्रः सम्यह परिणायितः ॥ २०७ ॥
प्रदाय सूनवे राज्य शूरो धर्मधुरन्धर' । आराधना विधायान्ते समिय' स्वर्गमोयिवान् ॥ २०८ ॥ यतः—
स्तधो मनमिच्छूना कामद' काममिच्छताम् । धर्मे एवापवर्गस्य पारम्पर्येण साधकः ॥ २०९ ॥
प्रेतकार्ये पितुः कृत्वा मुक्त्वा शोकं शिवो नृप । न्यायमार्गेण पृथिवीं पालयामास सादरम् ॥ २१० ॥ यतः—
" दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् । अन्यायै. परिभूताना सर्वेषा पार्थिवो गतिः ॥ २११ ॥
इतः सभास्थमुर्वीशं नत्वा कश्चिन्नरो जगौ । राजन् हीरपुर धीरो वैरी हत्वाऽधुना ययौ ॥ २१२ ॥
तत. सन्नह्य भूपालो जेतुं तं वैरिण रणे । अचालीद् भूरिहस्त्य-श्व-पदातिबलसयुतः ॥ २१३ ॥
तुरङ्गमखुरोत्खातरजोव्याप्तनभोङ्गणः । शोषयन् सलिल नद्या ययौ वैरिपुरान्तिके ॥ २१४ ॥
पु(पू)नाशनादाग। भूपं शिरं मत्वा रिपु. क्षणात् । सन्नह्य निर्ययौ पुर्या बहिः कर्तुं रणं क्रुधा ॥ २१५ ॥
द्वयो. कटकयोर्युद्धं जातोऽवैरिभूभुजा । यावच्छिन्नचमूर्भग्नाऽभिमुखा विहिता रणे ॥ २१६ ॥

१ श्रीमम ग । २. गुरु ग ।

यावच्छिवो बलं स्वीयं भग्नं दृष्ट्वा स्वयं क्षणात् । उत्थाय विग्रहं कर्तुं प्रवृत्तोऽरुणलोचनः ॥ २१७ ॥
ततः शिवो नृपो वैरिबलं वार्द्धिमिव क्षणात् । विलोड्य पक्षिवद् धीरं बबन्धाशु रणे रिपुम् ॥ २१८ ॥
धीरस्य विद्विषः सर्वे सेवकाश्च दिशोदिशम् । नंष्ट्वा ययुस्तमःपुञ्जा इव सूर्योदयेऽभितः ॥ २१९ ॥ यतः—
" तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं ताराबलं भूबलम्, तावत्सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
मुद्रामण्डल–मन्त्र–तन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषं, यावत्पुण्यमिदं महद् विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥ २२० ॥
वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगा शुष्कं सरः सारसाः० " ॥ २२१ ॥
मत्वेत्यरिः शिवं क्ष्मापं नत्वा भक्त्या जगावदः । राजन्निदं पुरं लाहि जातोऽस्मि तव सेवकः ॥ २२२ ॥
मम श्रीसुन्दरीं पुत्रीं त्वमङ्गीकुरु साम्प्रतम् । मां मुञ्च बन्धनात्सद्यः प्रसद्य शिवभूपते ! ॥ २२३ ॥
आकर्ण्यैतद् वचो भक्ति–गर्भितं शिवभूपतिः । प्रसन्नीभूय धीरारिं मुमोच बन्धनात् तदा ॥ २२४ ॥
" उत्तमानां प्रणामान्तः कोपो भवति निश्चितम् । नीचानां प्रणामेऽपि कोपः शाम्यति कर्हिचित् ॥" २२५ ॥
दत्तां श्रीसुन्दरीं धीर–भूपेन शिवभूपतिः । स्वीचकार रयात्पाणि–पीडनाल्लसदुत्सवम् ॥ २२६ ॥
दत्त्वा राज्यं च धीराय श्रीसुन्दर्या युतः शिवः । सुमहं स्वपुरे सौख्य–प्रयाणैराययौ शनैः ॥ २२७ ॥
श्रीसुन्दरी कृता राज्ञा पट्टराज्ञी लसद्गुणा । धर्मं चकार सर्वज्ञप्रोक्तं जीवदयामयम् ॥ २२८ ॥
" आसन्ने परमए पावेअव्वंमि० ॥ २२९ ॥

कुमारगिरिभूपालो मनाग् धर्मं व्यधान्नहि । सेवते स्म सदा सप्त व्यसनानि च दुर्मतिः ॥ २३० ॥
गृहेऽन्हि श्रीमती पुत्रे मासूत सुन्दराकृतिम् । कृत्वा जन्मोत्सवं सूनो-र्वीरेत्याह्वा नृपो ददौ ॥ २३१ ॥
आनन्दमानोऽनिशं पञ्चधात्रीभिस्तन्यपानतः । शुक्लपक्षे विधुरिव वर्द्धते स्म लसत्तनुः ॥ २३२ ॥
पञ्चत्वमन्यदाऽन्वेयुः श्रीमती शीलशालिनी । मृत्वा मान्तेऽभवत्स्वर्गे देवी भासुरदीधितिः ॥ २३३ ॥
अवधिज्ञानतो मत्वा स्वरूपं पूर्वसम्मतेः । बोधयितुं शिवं कान्तं समागाच्छ्रीमती सुरी ॥ २३४ ॥ यतः—
" पञ्चसु जिणकल्लाणेसु० ॥ " २३५ ॥
मान्सेटक-परस्त्रीद-मद्यपानादितत्परम् । लोकयुक्तं शिवं भूप ददर्श श्रीमती सुरी ॥ २३६ ॥ यतः—
" भूपे धर्मं वितन्वाने प्रजा धर्मं वितन्वते । भूपे पापं वितन्वाने पापं कुर्वन्ति मानवाः ॥ " २३७ ॥
तादृशं पतिमालोक्य दध्यावेवं सुरी हृदि । कथं मया पतिः पापा-न्निवार्यो भवति द्रुतम् ॥ २३८ ॥
" सामर्थ्ये सति यो मित्रं न निषेधति पापतः । तस्यात्मा तस्य पापेन लिप्यते वज्रलेपवत् ॥"२३९॥
मत्वेति श्रीमती देवी चाण्डालरूपधारिणी । मलक्लिन्नाम्बरा हस्ते नृरुपाले वितन्वती ॥ २४० ॥
बिभ्रती मदिरां मांसं भक्षयन्ती कुरूपभृत् । क्षिपत्यम्बुछटां राज-मार्गेऽचालीत् शनैः शनैः ॥ २४१ ॥
तादृशीं वनितां दृष्ट्वा सभास्थोऽवग् महीपतिः । मन्त्रिन्नियं छटां मार्गे चाण्डाली क्षिपते कथम् ? ॥ २४२ ॥
भूपादेशेन मन्त्रीशो गत्वा चाण्डालिकान्तिके । पप्रच्छेति तदा वारि-च्छटाक्षेपणकारणम् ॥ २४३ ॥

हस्ते नरकपालं ते मदिरामांसभक्षणे । भूपः पृच्छति चाण्डालि ! मार्गे किं क्षिप्यते छटा ॥ २४४ ॥
सभायामेत्य चाण्डाली श्रृण्वाने मेदिनीपतौ । प्रोवाचेति तदा चारु–तरगीर्वाणभाषया ॥ २४५ ॥
कूटसाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घरोषणः । कदाचिच्चलितो मार्गे तेनेयं क्षिप्यते छटा ॥ २४६ ॥
आखेटक–परद्रोह–मद्यपानादितत्परः । कदाचिच्चलितो मार्गे तेनेयं क्षिप्यते छटा ॥ २४७ ॥
मन्त्री प्रोवाच चाण्डालि ! मैवं वदतु साम्प्रतम् । चाण्डाला नहि शुध्यन्ति वारिणा स्नपिता अपि ॥२४८॥चाण्डाली प्राह–
" कूटसाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घरोषणः । मद्य–पापर्द्धिकृन्नीरै–र्न शुध्यति कदाचन ॥२४९॥ यतः पुराणेऽप्युक्तम्—
"चित्तमन्तर्गतं दुष्टं तीर्थस्नानैर्न शुध्यति । शतशोऽपि जलैर्धौतं सुराभाण्डमिवाशुचि ॥ २५० ॥
एतत्सर्वं महीशेन श्रुत्वा मन्त्रिमुखात्तदा । आकारिता नृपोपान्ते क्षिपन्ती आययौ छटाम् ॥ २५१ ॥
सभाया उपरि क्षिप्त्वा छटां तस्थौ च यावता । तावद् भृत्यान् क्रुधा हन्तु–मादिदेश च तां नृपः ॥ २५२ ॥
मार्यमाणाऽपि चाण्डाली छिन्ना भिन्ना च नो मनाग् । राजा दध्याविय नारी व्यन्तरी किन्नरी सुरी ॥ २५३ ॥
मानवी चेत्तदा मार्य–माणैवं म्रियते क्षणात् । तेनेयं किन्नरी देवी विद्यते नात्र संशयः ॥ २५४ ॥
देवतानां मया नूनं चक्रे आशातनाऽधुना । एतस्मात्पापनिचयात् मुच्ये(मोक्ष्ये)हमधमः कथम् ॥ २५५ ॥
चाण्डाली भूपतेर्धर्मा–नुगं वीक्ष्याशु मानसम् । चञ्चदाभरणा देवी–भूयास्थान्नृपतेः पुरः ॥ २५६ ॥
भूपः प्रोवाच काऽसि त्वं किमर्थमागता कुतः । देवी प्राहात्मनः सर्वं स्वरूपं पूर्वसंस्तुतेः ॥ २५७ ॥

चाण्डालीरूपनिर्माणा-दिकमेतन्मया कृतम् । भवतः प्रतिबोधाय त्वं जानीहीति भूपते ! ॥ २५८ ॥
राजाऽवग् देवि ! पापर्द्धि-र्मया मौढ्यात् कृता घना । तेन मे नरके पातो भविष्यत्यसुखप्रदः ॥ २५९ ॥
धर्मं जीवदयारूपं कृत्वा स्वर्गादिसौख्यदम् । त्वमभूर्देवता चारुसौख्यसन्ततिभाग् दिवि ॥ २६० ॥
श्रुत्वैवं भूपतिः सद्यः तत्याज व्यसनं क्षणात् । ततो देवी जगौ भूप ! पाल्या जीवदया दृढम् ॥ २६१ ॥ यतः—
" आसन्ने परमपए० ॥" २६२ ॥
स्थापयित्वा नृपं धर्म-वर्त्मनि श्रीमती तदा । भूपनन्दनयो रत्न-द्वयं दत्त्वा ययौ दिवि ॥ २६३ ॥
ततः प्रभृति भूपालः-स्त्यक्तव्यसनसप्तकः । शुभ्ररत्नमयं जैनं सद्म मध्येपुरं व्यधात् ॥ ॥ २६४ ॥
प्रासादे शान्तिनाथस्य प्रतिमाया महीपतिः । प्रतिष्ठां कारयामासा-कार्य सूरीन् सदुत्सवम् ॥ २६५ ॥
" धर्मादभ्यागतां लक्ष्मीं धर्मं एव नियोजयेत् । यतो धर्मस्य लक्ष्म्याश्च दत्ते वृद्धिं द्वयोरपि ॥ २६६॥
रम्यं येन जिनालयं निजभुजोपात्तेन कारापितं, मोक्षार्थं स्वधनेन शुद्धमनसा पुंसा सदाचारिणा ।
बद्धं तेन नरामरेन्द्रमहितं तीर्थेश्वराणां पदं, प्राप्तं जन्मफलं पुनर्जिनमतं गोत्रं समुद्योतितम् ॥" २६७॥
प्रासादप्रतिमायात्रा-प्रतिष्ठा च प्रभावना । अमार्योद्घोषणादीनि कारयामास भूपतिः ॥ २६८ ॥
अन्येद्युः शान्तिनाथस्य कृत्वाऽर्चां कुसुमैर्वरैः । ढौकयामास नैवेद्यं भूमीपतिर्मनोहरम् ॥२६९ ॥

---

१ मो पूर्वं कृतं पुण्यं मया मनाक् । तेनाभूवमहं हीनऋद्धिस्त्वत्तोऽधुना भुवि । ग

उदारैः स्तवनैर्भूमीपतिः शान्तिजिनेशितुः । गुणौघान् स्तोतुमारेभे भक्तिभावितमानसः ॥ २७० ॥ अत्र स्तुतिः ।
एकाग्र्याच्छिवभूपस्य भावयतश्च भावनाम् । बभूव केवलं ज्ञानं पुरः शान्तिजिनेशितुः ॥ २७१ ॥ यतः—
" प्रणिहन्ति क्षणार्द्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् । यन्न हन्यान्नरस्तीव्र–तपसा जन्मकोटिभिः ॥ " २७२ ॥
देवतादत्तलिङ्गेन शिवेन ज्ञानिना तदा । प्रबोध्य पृथिवीं मुक्ति–पुर्यां कर्मक्षयाद् गतम् ॥ २७३ ॥ यतः—
हत्थिपि समारूढा रिद्धिं दट्ठूण उसभसामिस्स । तक्खणसुहझाणेण मरुदेवी सामिणी सिद्धा ॥ " २७४ ॥
एवं ये भावनां भव्या भावयन्ति सदादरात् । लभन्ते केवलज्ञानं ते कृत्वा कर्मणां क्षयम् ॥ २७५ ॥

इति भावनोपरि शिवकथा ॥

आकर्ण्यैतन्नृपश्चित्त–चमत्कारकरं जगौ । अहो श्रीस्त्यागयोग्येयं भोगयोग्या सतां नहि ॥ २७६ ॥
" दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा मुष्णन्ति भूमीभुजो, गृह्णन्ति छलमाकलय्य हुतभुग् भस्मीकरोति क्षणात् ।
अम्भः प्लावयति क्षितौ विनिहितं यक्षा हरन्ते हठात्, दुर्वृत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिग् बह्वधीनं धनम् ॥२७७॥
आरोहन्ति सुखासनान्यपटवो नागान् हयान् तज्जुष–स्ताम्बूलाद्युपभुञ्जते नटविटा खादन्ति हस्त्यादयः ।
प्रासादे चटकादयो निवसन्त्येते न पात्रं स्तुतेः । स स्तुत्यो भुवने प्रयच्छति कृती लोकाय यः कामितम् ॥ " २७८ ॥
ध्यात्वेति विक्रमादित्यः श्रुत्वा दानफलं तदा । स्वर्ण–रूप्य–मणीदानै–रनृणीं मेदिनीं व्यधात् ॥ २७९ ॥
संवत्सरपरावर्त्तं कृत्वा वीरजिनेशितुः । निजं संवत्सरं चक्रे भूरिदानेन विक्रमः ॥ २८० ॥

परोपकारमालोक्य विक्रमार्कनरेशितुः । वासवोऽपि सभासीनः प्रोवाचेति सुराग्रतः ॥ २८१ ॥
"प्रायः सत्यपि विभवे सुरजनः स्वार्थी न दत्ते धनं, तीर्थान्नोद्धरति क्वचिन्न हरति व्याधीन्न हन्त्यापदम् ।
अप्यात्मंभरिभिर्जनैर्युगलिभिर्धन्यास्तु केचिन्नरा., सर्वाङ्गीणपरोपकारयशसा ये द्योतयन्ते जगत् ॥" २८२ ॥
अनृणीं वसुधां कृत्वा गतेषु मन्त्रिषु क्रमात् । प्राह श्रीविक्रमादित्यो भट्टमात्रं मति स्फुटम् ॥ २८३ ॥
अनृणी विहिता क्षोणी बहुलक्ष्मीप्रदानतः । किमत क्रियते मन्त्रिन् ! साम्प्रतं वद साम्प्रतम् ॥ २८४ ॥
भट्टमात्रो जगौ पूर्वं श्रीरामादिमहीभुजः । भूरिशो वसुधां जित्वा कीर्तिस्तम्भं व्यधुर्मुदा ॥ २८५ ॥
अतश्च क्रियते कीर्ति-स्तम्भो भूरिधनव्ययात् । राजा ततः समाकार्य सूत्रधारान् जगावदः ॥ २८६ ॥
गृहीत द्रविणं भूरि कीर्तिस्तम्भो विधीयताम् । भूपदत्त धनं लात्वा त कर्तुं ते प्रवर्त्तिताः ॥ २८७ ॥
इतो भूपो निशीथिन्यां नव्दचर्यां पुरि भ्रमन् । कृष्णविप्रगृहोपान्ते ययौ यावद्रहस्तदा ॥ २८८ ॥
तावत्तत्रागतौ युद्धं कुर्वाणौ षण्ड-सैरिभौ । पपात सङ्कटे राजा तयोर्दैवनियोगतः ॥ २८९ ॥
विनिद्रो वाडवोऽकस्मा-दुत्थाय गगनाङ्गणे । दृष्ट्वा दृष्टग्रहयुग-मेकत्रस्थं जगावदः ॥ २९० ॥
प्रिये ! उत्तिष्ठ दीपं त्वं कुर्वाशु कुरुषे चलिम् । सङ्कटेऽद्य महीशस्य पतितस्य मृत्यन्तये ॥ २९१॥
प्रिया प्राह सुताः सप्त वरयोग्याश्च सन्ति न । गृहे त्वयार्जन धान्यं विद्यते न प्रियानघ ॥ २९२ ॥

१ ०तमा तोणी. फ ।

अन्नं नास्ति पयो नास्ति नास्ति मुद्रा युगन्धरी । धान्यान्तर्लवणं नास्ति तन्नास्ति यन्न भुज्यते ॥ २९३ ॥
नृपतिः कारयन् कीर्ति–स्तम्भं न हीक्षते प्रजाः । दुःखिता विभवान्नाद्य–भावात् सन्त्यखिला ननु ॥ २९४ ॥
प्रायो निःस्वो जगन्निस्वं धनी धनयुतं स्फुटम् । सुखी सुखिनं लोकं मन्यते मनुजः किल ॥ २९५ ॥
द्विजः प्राह प्रिये ! भूपा आत्मीया हि भवन्ति न । तथापि जनता इष्ट–मिच्छन्ति मेदिनीपतेः ॥ २९६ ॥
स्वयमुत्थाय भूदेवो नृपस्य शान्तिहेतवे । चकार शान्तिकं लात्वा चारुपुष्पादिकं बलिम् ॥ २९७ ॥
ललायु–वृषभौ युद्धं विमुच्य जग्मतुः पृथग् । एतद् दृष्ट्वा नृपश्चिह्नं व्यधात् विप्रस्य सद्मनि ॥ २९८ ॥
गत्वा सौधं नृपः सुप्त्वा प्रातरुत्थाय संसदि । उपविश्य द्विजं ह्वातुं प्रेषयामास सेवकान् ॥ २९९ ॥
नृपस्याकारणं श्रुत्वा ब्राह्मणी प्राह भो पते ! । वरा शान्तिः कृता रात्रौ ययेदृक्षापदागमत् ॥ ३०० ॥
न ज्ञायते महीशः किं करिष्यत्यावयोश्छलात् । न भवन्ति महीपाला आत्मीयाः पोषिता अपि ॥ ३०१ ॥
श्रुत्वैतद् भूपतिर्धीरां दत्त्वाऽऽकार्य द्विजं तदा । पप्रच्छ मम किं विघ्नं भवत् ज्ञातं त्वया हृदः ॥ ३०२ ॥
द्विजः प्राह मया ज्ञातं विघ्नं लग्नबलात्तव । भूपोऽवक् किं स्वयं शान्तिः कृता मम द्विज ! त्वया ॥ ३०३ ॥
द्विजः प्राहोच्यते छत्र–छायायां यस्य भूपतेः । वाञ्छयते विजयं तस्य लोकैः सन्ततमादरात् ॥ ३०४ ॥
नैशं वृत्तान्तमुर्वीशः प्रकाश्य निजमञ्जसा । ब्राह्मणं प्रीणयामास भूरिलक्ष्मीप्रदानतः ॥ ३०५ ॥

१. कारयन् नृपतिः कीर्ति–स्तम्भं च नेक्षते.– क । २. भाषादत्र पुरान्तरे. क ।

द्विजाय भूपतिः सप्त-कन्योद्वाहकृते तदा । दापयामास द्रव्याणां सप्तलक्षं च मन्त्रिभिः ॥ ३०६ ॥
एवं द्विजं सुखीकृत्य लोकांश्च भूरिदानतः । कीर्तिस्तम्भं पुरे तत्र कारयामास रैव्ययात् ॥ ३०७ ॥

इति श्रीमत्तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरपट्टालङ्करणश्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्यपण्डित
शुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्यविक्रमचरित्रचरित्रे श्रीसिद्धसेनगुरुकृत
प्रबोधवसुधाऽनृणीकरण-कीर्तिस्तम्भविरचनवर्णनस्वरूपः सप्तमः सर्गः ॥

श्रीविक्रमचरित्रस्य

प्रथमखण्डः समाप्तः ।